

MUZEJ MIMARA

ROOSEVELTOV TRG 5, ZAGREB

POVIJEST GRADNJE, VALORIZACIJA I PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH
SMJERNICA

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI

ZAGREB, LISTOPAD 2021.

MUZEJ MIMARA
ROOSEVELTOV TRG 5 , ZAGREB
POVIJEST GRADNJE, VALORIZACIJA
I PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA

Zagreb, listopad 2021.

KONZERVATORSKI ELABORAT

Autorice

Dr. sc. Irena Kraševac

Dr. sc. Ana Šverko

Dr. sc. Katarina Horvat-Levaj

Arhitektonska snimka

Lidija Grebenar, dipl. ing. arh.,

APG – inženjering d. o. o.

Grafička obrada nacrtu

Lucija Bajan

Fotografije

Paolo Mofardin

Lektura

Rosanda Tometić

Grafičko oblikovanje

Franjo Kiš, ArTresor naklada

Izvršitelj

Institut za povijest umjetnosti

Voditeljice istraživanja

Dr. sc. Katarina Horvat-Levaj

Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh.

Naručitelj

Javna ustanova »Zbirka umjetnina Ante i

Wiltrud Topić Mimara« – Muzej Mimara

Recenzenti

Dr. sc. Joško Belamarić

Marijana Sironić, dipl. ing. arh.

SADRŽAJ

UVOD	7	II. 3. Unutarnja oprema	57	V. 2. 1. Podrum	104
I. POVIJESNA ANALIZA FORMIRANJA I OBLIKOVANJA PROSTORA	9	II. 4. Pročelja	65	V. 2. 2. Prizemlje	104
I. 1. Povijesni slijed lokaliteta	14	II. 5. Krovište	69	V. 2. 3. Stubište	104
I. 2. Natječajni radovi	15	II. 6. Dvorište (srednjoškolsko igralište)	70	V. 2. 4. Prvi kat	104
I. 3. Nerealizirani natječajni projekti	20	II. 7. Materijal i tehnika gradnje	70	V. 2. 5. Drugi kat	104
I. 4. Prilagođavanje izvedbenog nacрта	23	II. 8. Građevinsko stanje	73	V. 2. 6. Potkrovlje	104
I. 5. Gradnja i konačna izvedba	24	III. GENEZA GRADNJE I ADAPTACIJE	75	V. 3. Obnova vanjštine	107
I. 6. Moderna školska zgrada za grad od pedeset tisuća stanovnika	27	III. 1. Izvorni projekt Školskog foruma i njegova izgradnja 1895./1896. godine	77	V. 3. 1. Glavno istočno pročelje	107
I. 7. Izvođači	27	III. 2. Uređenje dvorišta 1930-ih i dodatak dvaju aneksa uz atrij u prizemlju	85	V. 3. 2. Dvorišno zapadno pročelje	107
I. 8. Svečanost otvorenja zgrade	29	III. 3. Adaptacija središnjega krila Školskog forumu u Muzej Mimara 1986./1987. godine	85	V. 3. 3. Krovište	107
I. 9. Svečana dvorana (aula) i školske kapele	29	IV. VALORIZACIJA	89	V. 4. Uređenje dvorišta	107
I. 10. Zbirka antičkih odljeva	31	V. PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA ZA UREĐENJE I OBNOVU	101	V. 5. Zaključci i smjernice za daljnje radove	107
I. 11. Gombaona	32	V. 1. Osnovna polazišta obnove	103	V. 5. 1. Preporuke za dodatne istraživačke radove	107
I. 12. Srednjoškolsko igralište	32	V. 1. 1. Cjelovita restauracija izvorne historicističke faze	103	V. 5. 2. Preporuke za izradu konzervatorske dokumentacije	107
I. 13. Hortikulturno uređenje	35	V. 1. 2. Konzervacija faze preuređenja škole u muzej	103	V. 5. 3. Smjernice za obnovu i prezentaciju	107
I. 14. Komparativni primjeri	35	V. 1. 3. Konzervacija faze preuređenja škole u muzej uz djelomičnu restauraciju izvorne historicističke faze	103	VI. IZVORI I LITERATURA	109
I. 15. Nedovršeni projekt Školskog i Muzejskog foruma	38	V. 2. Obnova unutrašnjosti	104	VI. 1. Izvori	110
I. 16. Važnost škole za Zagreb	38			VI. 2. Literatura	110
I. 17. Urbanistički i graditeljski zahvati tijekom 20. stoljeća	38			VI. 3. Elaborati	111
I. 18. Prenamjena škole u muzej	39			VI. 4. Mrežni izvori	111
II. ANALIZA ARHITEKTONSKIH OBILJEŽJA I ZATEČENOG STANJA	43				
II. 1. Smještaj	45				
II. 2. Organizacija unutarnjeg prostora	49				

Nekadašnji Školski forum – današnji Muzej Mimara, Osnovna škola *Izidor Kršnjavi* i V. gimnazija

Današnja katastarska karta

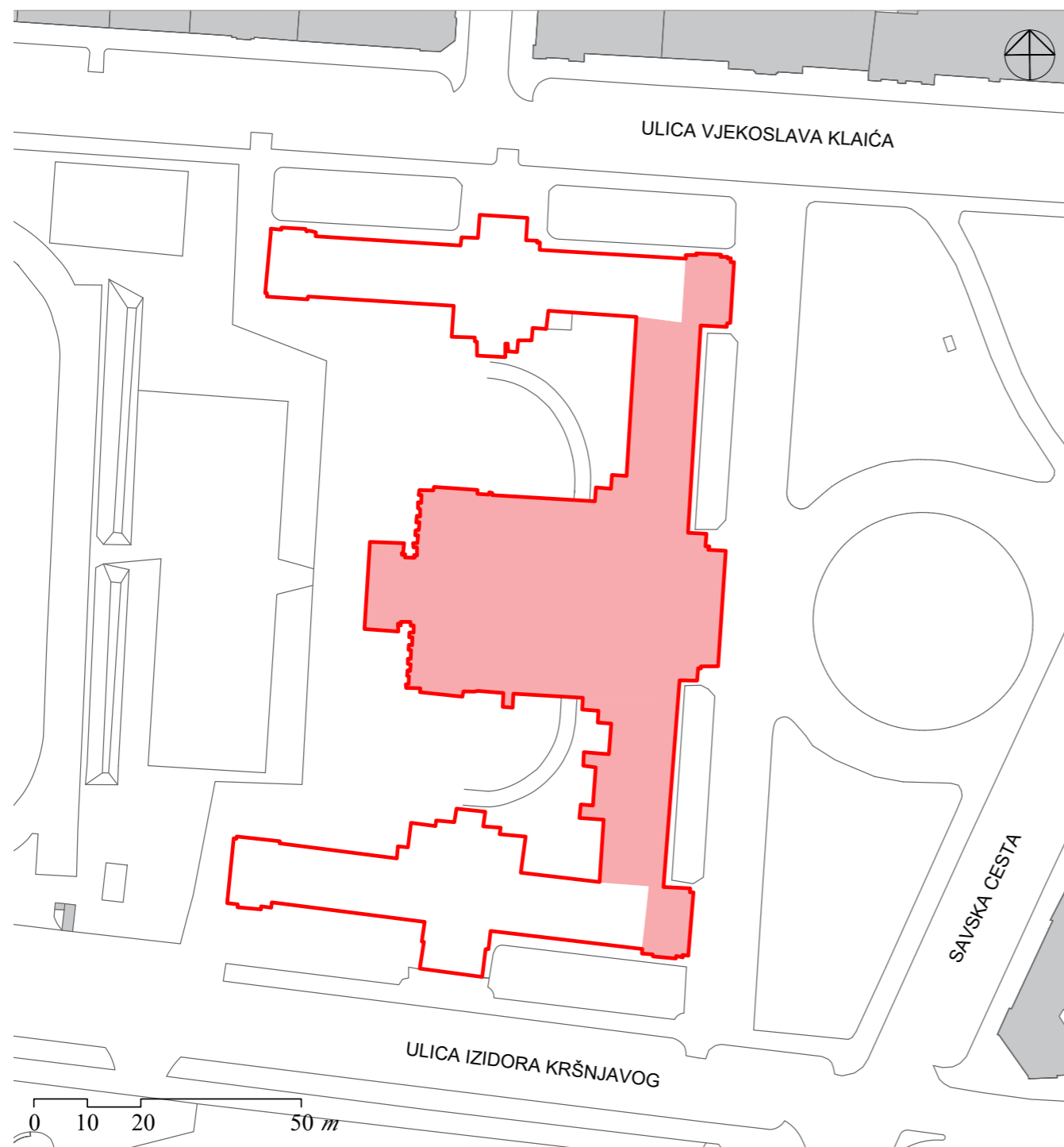

Nacrt Zagreba, Gradski građevni odsjek, 1923.

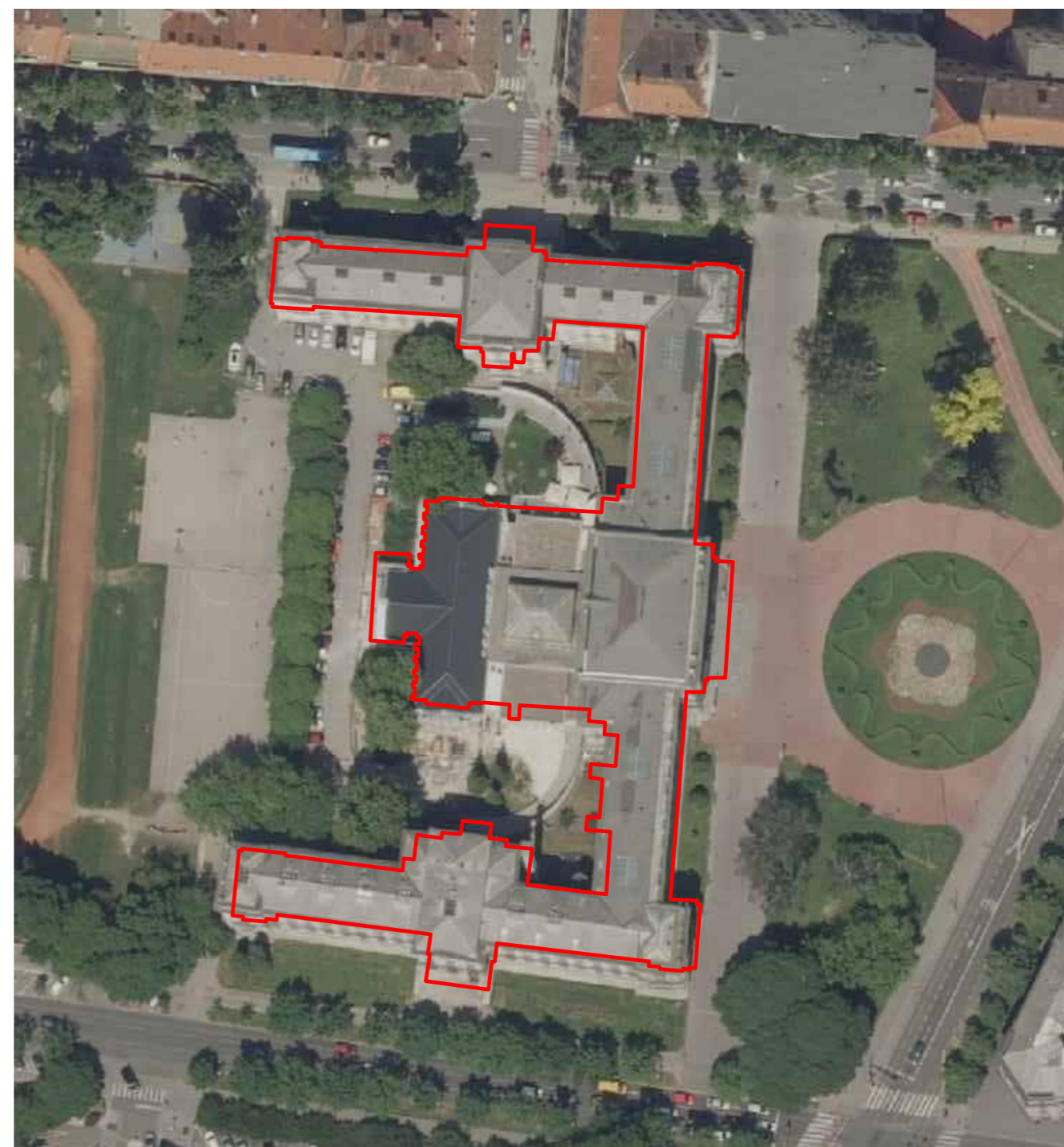

Snimka iz zraka, 2020.

Muzej Mimara, Rooseveltov trg 5

Današnja katastarska karta

Snimka iz zraka 2018.

Uvod

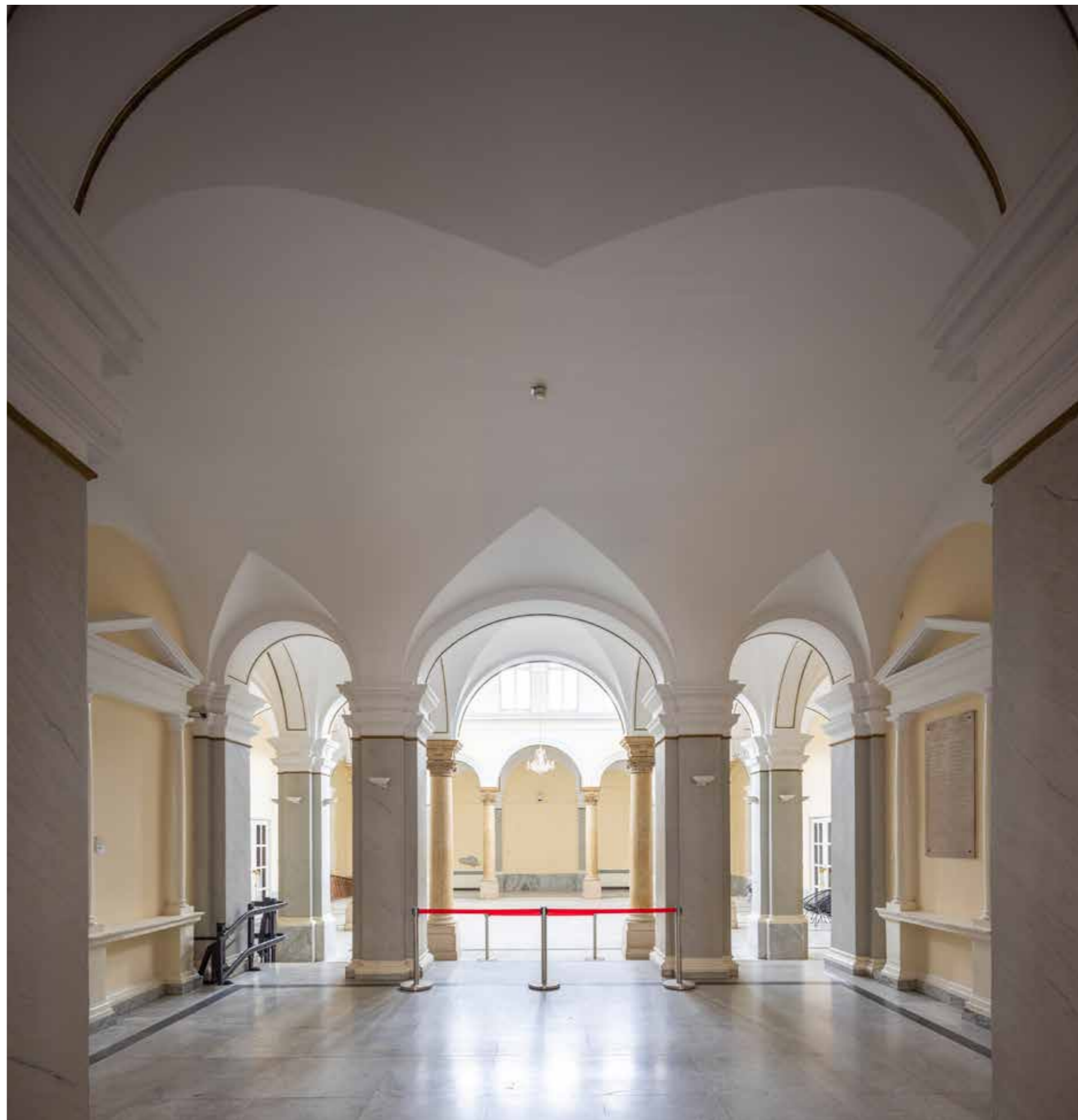
Prema narudžbi Javne ustanove »Zbirka umjetnina Ante i Wiltrud Topić Mimara, Muzej Mimara« (Rooseveltov trg 5, Zagreb), Institut za povijest umjetnosti izradio je konzervatorski elaborat za obnovu zgrade muzeja stradale u potresima 22. ožujka i 29. prosinca 2020. godine. Muzej Mimara (k. č. 2839, 2840, k. o. Centar) pojedinačno je zaštićeno kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske pod reg. brojem Z – 0459 (Narodne novine 37/01) KLASA: UP/1-612-08/02-01/525, te se nalazi na području Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb upisane u Registar kulturnih dobara RH pod reg. brojem Z – 1525, na koju se primjenjuje Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Izradi konzervatorskog elaborata prethodilo je arhitektonsko snimanje postojećega stanja koje je obavio APG – inženjering d. o. o., nadalje konzervatorsko-restauratorsko sondiranje djelatnika obrta za konzervatorsko-restauratorske usluge – Mural te ocjena postojećega stanja građevinske konstrukcije koju je izradila tvrtka Konstrukta d. o. o., kao i 3D snimka koju je prema narudžbi Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske izradio Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Na temelju navedene dokumentacije, uvida u građevnu strukturu i istraživanja u Hrvatskom državnom arhivu, Državnom arhivu u Zagrebu i Hrvatskom školskom muzeju, prezentirana je povijest gradnje i valorizacija te je izrađen prijedlog konzervatorskih smjernica za obnovu Muzeja Mimara.

Predmetna zgrada, od 1986./1987. godine muzej, a prije sjedište I. i IV. gimnazije, dio je Školskog foruma sagrađenog 1894./1895. godine, na inicijativu predstojnika Odje-

Nekadašnji Školski forum,
danas Muzej Mimara,
Osnovna škola *Izidor Kršnjavi*
i V. gimnazija

Muzej Mimara, vestibul i atrij

la za bogoštovlje i nastavu – Izidora Kršnjavog, a prema projektu vodećega europskog biroa za školske zgrade – Ludwig & Hülssner iz Leipziga i Berlina. Riječ je o jednoj od najreprezentativnijih zagrebačkih donjogradskih zgrada podignutih u stilu monumentalnog historicizma, odnosno neorenesanse. Iako je današnja trokrilna građevina sa školskim igralištem samo torzo mnogo ambicioznije ideje formiranja znatno većega Školskog foruma s drugim muzejskim građevinama i crkvom, po uzoru na tadašnja europska gradska središta, a prije svega Carski forum u Beču, riječ je o sklopu vrhunske urbanističke i arhitektonske kvalitete, koji je znalačkom prenamjenom u muzej dobio nove kvalitete vrijedne čuvanja i prezentacije.

Neposredno nakon dovršetka gradnje, Školski forum prepoznat je kao jedan od najmonumentalnijih građevnih kompleksa tadašnjega Zagreba, a i sam Izidor Kršnjavi smatrao ga je svojim velikim uspjehom, premda sve planove, posebno one koji se tiču neorenesansne župne crkve sv. Blaža kao dijela sklopa, nije uspio ostvariti. Projekti velebrne školske građevine objavljeni su već godinu dana nakon

dovršetka gradnje u *Viestima Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji* – Josip Chvala, *Nove srednje škole u Zagrebu* (1896.).

Zahvaljujući takvim karakteristikama, školski je sklop bio dugi niz godina predmetom istraživanja najistaknutijih eksperata za historicističku arhitekturu. Olga Maruševski uvrstila ga je u monografiju *Iso Kršnjavi kao graditelj* (1896.), posvetivši mu ubrzo i zasebnu monografiju *Školski forum Ise Kršnjavog* (1992.). Problematike i valorizacije Školskog foruma dotaknuli su se i drugi istraživači u kontekstu različitih tema vezanih uz arhitekturu i urbanizam historicistickoga Zagreba, poput Đurđice Cvitanović, Lelje Dobronić, Snješke Knežević, Željke Čorak, Zlatka Jurića, Irene Kraševac, Dragana Damjanovića i dr. Posebno su zanimanje povjesničara umjetnosti i arhitekata pobudili raskošni nerealizirani projekti za forum, ponajprije oni Hermana Bolléa, uključeni u izložbu *Historicizam u Hrvatskoj* (2000.).

U kontekstu takvog stupnja istraženosti, veliko je iznenađenje bio (tijekom istraživanja za izradu ovoga konzervatorskog elaborata) pronalazak zbirke još neobjavljenih izved-

benih nacrti pohranjenih u Hrvatskome državnom arhivu. Osim što zorno ilustriraju faze u samoj izvedbi, pojedini su nacrti iznimno vrijedni jer prikazuju u naknadnim obnovama poništenu izvornu dekoraciju zidova i stropova u reprezentativnim dijelovima interijera. Dragocjena su pomoć pri mogućem pristupu cjelovitoj rekonstrukciji izvorne historicističke faze gradnje. Majstorski pak izrađeni detalji vanjske i unutarnje plastike i opreme (u mjerilu 1:1) od velike će pomoći biti pri obnovi onih elemenata zgrade (vijenaca, okvira otvora i sl.) koji nisu poništeni, ali su u brojnim popravcima djelomično izgubili izvorna obilježja.

Osim dodatnog valoriziranja izvorne historicističke faze gradnje, istraživanja provedena za ovu konzervatorsku studiju pokazala su, međutim, i vrlo visoku vrijednost projekta prenamjene središnje zgrade školskog sklopa u muzej, prema projektu Matije Salaja, Mihajla Kranjca, Ive Piteše i Berislava Šerbetića. Stoga se i prijedlog konzervatorskih smjernica, iznesen na kraju ovoga elaborata, temelji na vrjednovanju obiju dominantnih faza gradnje u svjetlu postojeće muzejske namjene zgrade.

KATARINA HORVAT-LEVAJ

Zgrada Muzeja Mimara, Osnovne škole *Izidor Kršnjavi* i
V. gimnazije, pogled s jugoistoka

Zgrada Školskog foruma najveći je graditeljski kompleks zagrebačke arhitekture 19. stoljeća. Planirana je i sagrađena u vrijeme intenzivne izgradnje Donjega grada koja je uslijedila nakon potresa 9. studenoga 1880., a svečano je otvorena uz nazočnost cara i kralja Franje Josipa I., 14. listopada 1895. godine.

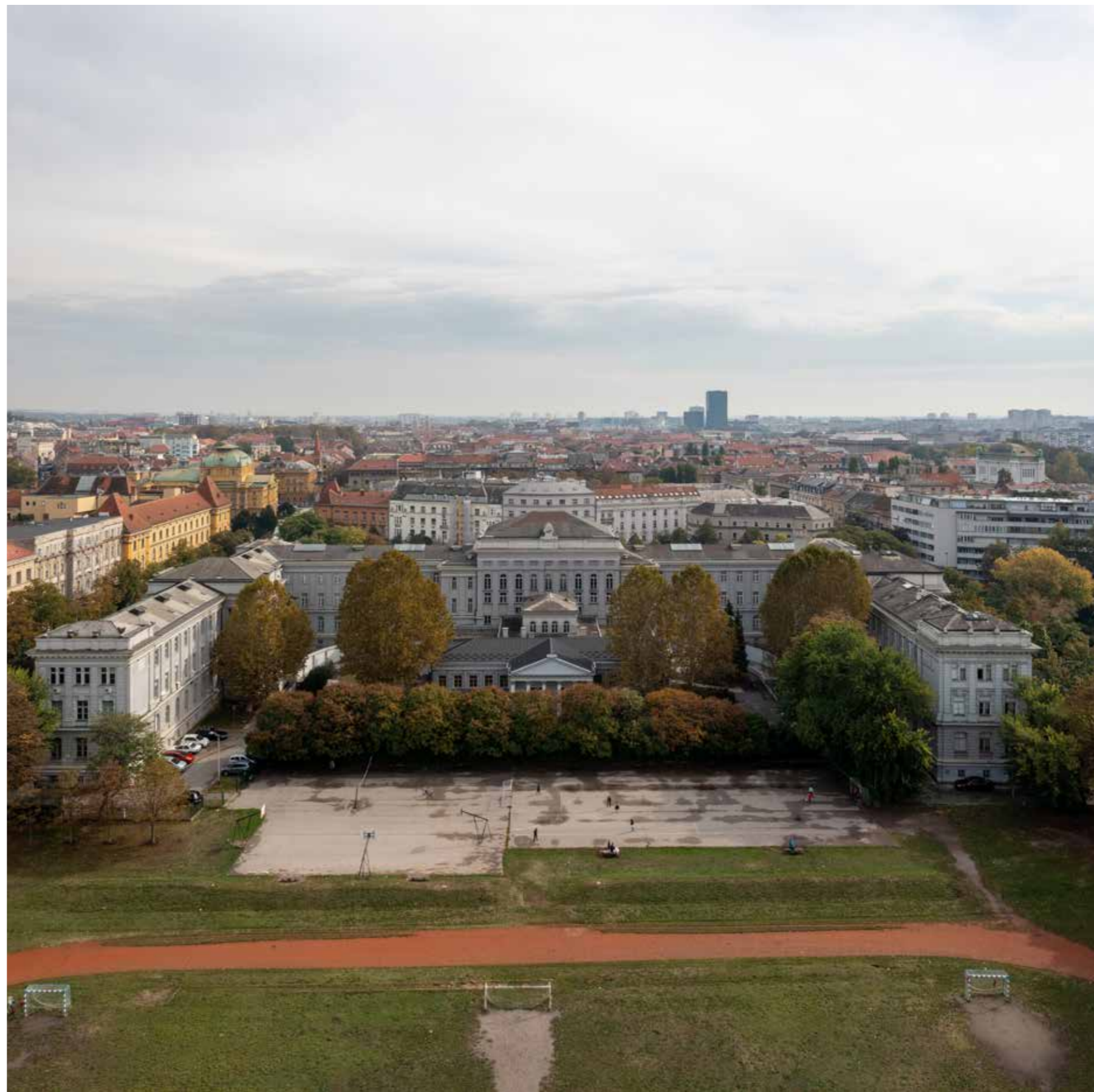
Tijekom sedmog desetljeća 19. stoljeća, zahvaljujući političkim, društvenim, kulturnim i gospodarskim prilikama, počinje snažni zamah graditeljskoga razdoblja u Zagrebu, a grad se razvija u skladu sa sličnim središtima na prostoru Austro-Ugarske Monarhije. Prepoznavanje i isticanje Zagreba kao nacionalnog kulturno-političkog središta Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, pospješuje taj proces. Razvoj građanskog društva u tzv. utemeljiteljskom razdoblju (*Gründerzeit*), bio je snažna poluga za sustizanje europske kulturne i civilizacijske razine kojoj je jedan od ciljeva bila modernizacija grada. Regulacija gradova uključuje planiranje prometa, izgradnju vodovodne i plinske infrastrukture te gradnju temeljnih ustanova potrebnih za rast i razvoj, a sve to za potrebe sve većeg priljeva stanovništva. Za urbanistički razvoj Zagreba važno je donošenje dviju regulatornih osnova, prve iz 1865.,¹ kojom je počeo planski razvitak Donjega grada i čiju osnovnu koncepciju preuzima druga, donesena 1887. godine, prema kojoj je najvećim dijelom oblikovan donjogradski prostor sa *Zelenom potkovom*.²

Kao jedan od prioriteta za planiranje i izgradnju, istaknute su školske ustanove, nakon što je zaključeno da stare školske zgrade na Gornjem gradu ne odgovaraju funkciji, s obzirom na uvjete rada i brojnost učenika koji ih pohađaju.³

1 »Osnova za rasprostranjenje i poljepšanje grada Zagreba« iz 1865. izrađena je u vrijeme načelnikovanja Vjekoslava Frigana. EUGEN FRANKOVIĆ, *Regulatorna osnova Zagreba iz 1865. godine*, u: *Život umjetnosti*, 32 (1981.), 49–59; OLGA MARUŠEVSKI, *Grad za pedeset tisuća stanovnika*, u: *Kaj*, 1 (1983.), 49–63.

2 SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, *Zagrebačka zelena potkova*, Zagreb, 1996.

3 RUDOLF HORVAT, *Zgrada donjogradske gimnazije. Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvjete. Poviesni spomenspis prigodom 50-godišnjice »Nastavnog vjesnika«*, Zagreb, 1944., 158–161, 158. Jedina gimnazija u Zagrebu tada je bila Gornjogradska gimnazija smještena uz crkvu sv. Katarine koju su pohađala 854 učenika.

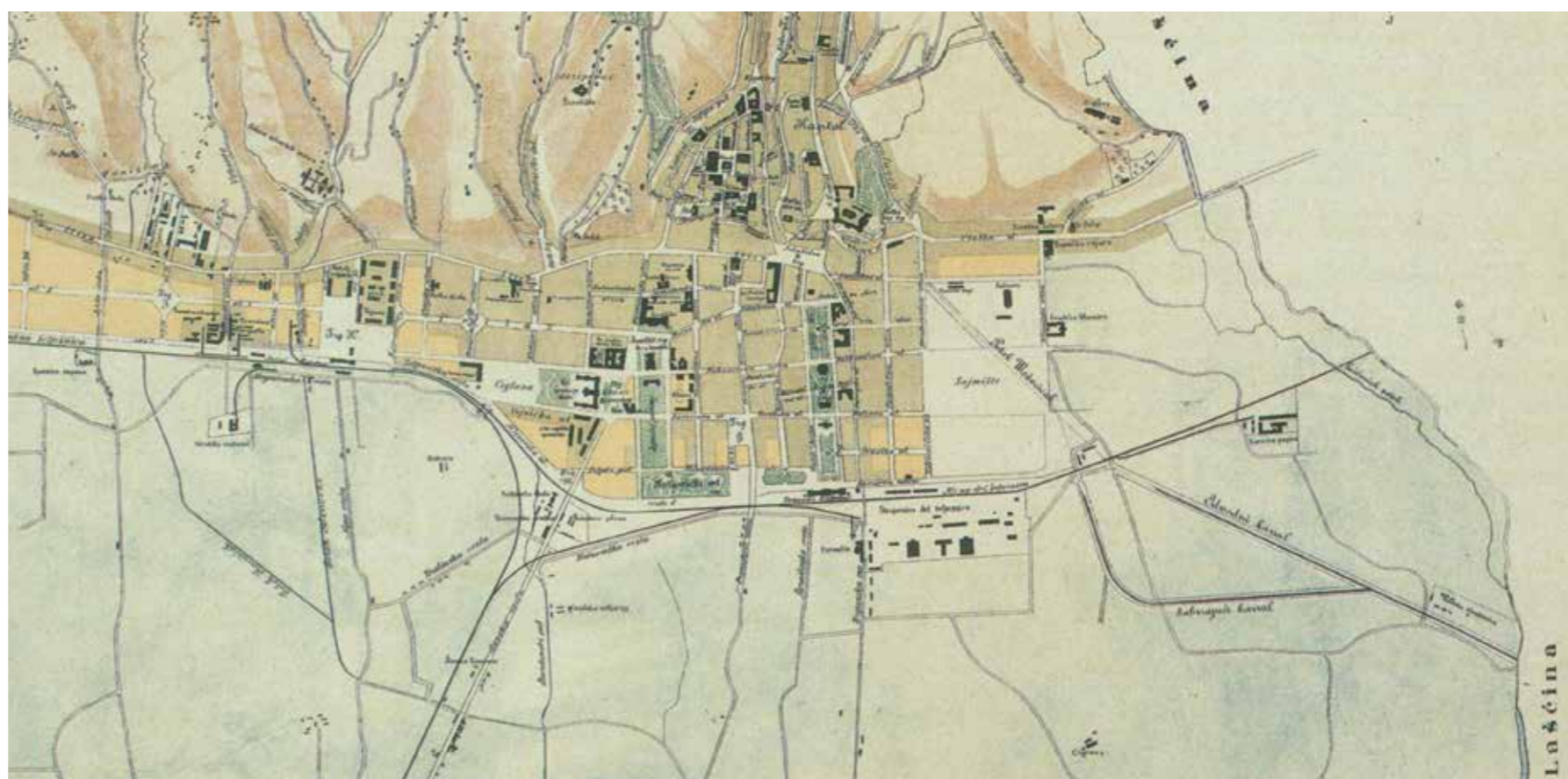
Zgrada Muzeja Mimara, Osnovne škole *Izidor Kršnjavi* i V. gimnazije, pogled sa zapada

Taj će problem intenzivno nastojati riješiti Izidor (Iso) Kršnjavi tijekom svojega mandata predstojnika Vladina Odjela za bogoštovlje i nastavu (1891.–1896.), u čije vrijeme Zagreb dobiva jednu od najvećih i najsuvremenijih školskih zgrada na području Austro-Ugarske Monarhije. Njegova je vizija bila da se na neurbaniziranom području tzv. Ciglane izgradi novi reprezentativni trg na kojem bi bile zgrade sa sjedištima važnih obrazovnih i kulturnih institucija, Školski i Muzejski forum. Uz zgrade srednjih škola predviđene su muzejske ustanove, novi glazbeni zavod i crkva sv. Blaža.

Prema naputcima Izidora Kršnjavoga, 1893. godine izrađena je idejna skica Foruma, kao podloga za međunarodni pozivni natječaj, prvi u povijesti zagrebačke gradogradnje.⁴ Trg zamišlja u obliku izduženoga zatvorenog foruma sa zgradama kao zasebnim objektima povezanim kolonadama, dok bi arhitektura bila u stilu talijanske renesanse. I forma i stil simboliziraju duh prosvjete i kulture kao sintezu antike, humanizma i kršćanstva. Na istočnoj polovici terena, uz Savsku cestu, predviđa se Školski forum, na zapadnoj Muzejski forum. Na zapadnom rubu Ciglane bila je utvrđena lokacija za crkvu sv. Blaža. Projekt je u konačnici samo djelomično ostvaren izgradnjom monumentalne školske zgrade na istočnoj strani.

Svojim mjestom, dimenzijama i stilom, te položajem koji otvara novi gradski prospekt prema jugu, zgrada je postala urbanim i arhitektonskim reperom u tom dijelu grada koje se kao prošireno donjogradsko središte nastavlja na potez perivojnih trgova Zelene potkove. U neposrednom okružju sa sjeverne strane u isto su vrijeme podignute Obrtna škola (arh. Herman Bollé, 1891.), zgrada Zemaljske zaklade školskih knjiga, ujedno i Ženska stručna škola (arh. Kuno Waidmann, 1893. / danas Biološki odsjek Prirodoslovno-ma-

4 OLGA MARUŠEVSKI, *Iso Kršnjavi kao graditelj. Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, Zagreb, 1986., 203–214, 206–208; ZLATKO JURIC, Školski forum u Zagrebu, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, (ur.) Vladimir Maleković, knjiga I, Zagreb, 2000., 117; SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, *Zagrebački povijesni trgovi, parkovi i neke ulice*, Zagreb, 2020., 472.

Plan Zagreba 1853./1854., HDA • Plan Zagreba, 1898., HDA

Obrtna škola i Realna gimnazija oko 1900., HŠM
 Pogled na gimnaziju i Trgovačko-obrtnu komoru oko 1910., HŠM

Nacrt grada Zagreba, 1911, MUO
 Kr. velika gimnazija, 1900., HŠM

tematičkog fakulteta, Rooseveltov trg 6) i Muška učiteljska škola – Preparandija (arh. Herman Bollé u suradnji s Kunom Waidmannom, 1891.–1893. / danas Prva ekonomska škola, Medulićeva 33). Na nasuprotnoj, istočnoj strani, Trg će se postupno zatvarati reprezentativnim palačama. Godine 1902./1903. sagrađena je upravna zgrada Trgovačko-obrtničke komore (arh. Vjekoslav Bastl, Trg Republike Hrvatske 8 / zapadno krilo Rooseveltov trg), Hrvatske gospodarske komore (arh. Lav Kalda, 1911.–1918., Rooseveltov trg 2) te Novinarski dom (arh. Bruno Bauer, 1928., Rooseveltov trg 4). Te su zgrade donijele veliko monumentalno mjerilo i urbanu reprezentativnost tom dijelu grada, u kojem su koncentrirane prosvjetne i gospodarske institucije kao odraz novoga samosvjesnog građanskog društva i njegova napretka.

S južne strane na uglu Savske i Ulice Izidora Kršnjavog, 1975. godine sagrađen je hotel InterContinental (danas Westin).

I. 1. Povijesni slijed lokaliteta

Prostrani neizgrađeni teren bio je do sredine 19. stoljeća vojno vježbalište (*Exerzierplatz*). Od 1878. godine to se područje u dokumentima naziva Ciglana.⁵ Na toj je velikoj praznoj površini tada rubnoga dijela grada, u prvoj regulatornoj osnovi 1865. godine bilo planirano premještanje stočnog sajmišta nakon regulacije Novog trga (Trga Nikole Šubića Zrinskog). Nakon potresa 1880. godine, na tom su prostoru privremeno podignute drvene barake za provizorni smještaj vojske. Planirana gradnja velike vojarne paviljonskog tipa, za koju su 1881. projekt izradili bečki graditelji Franz Gruber i Carl Völckner, nije realizirana jer je 1886. godine Zemaljska vlada osporila taj plan nakon definirane lokacije za gradnju zgrade Obrtne škole, Muzeja za umjetnost i obrt i kazališta u neposrednoj blizini⁶ te tako

5 KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 472.

6 Isto.

Vojničke barake na Ciglani, 1881. foto: H. Fickert, MGZ

širi prostor središta grada namijenila isključivo prosvjetnim i kulturnim sadržajima.

Na povijesnim kartama Zagreba taj neurbanizirani prostor smješten je sa zapadne strane perivojnog niza tzv. Zelene potkove i odmaknut je od pravocrtne osi njezina Zapadnog perivoja. Teren obrubljuje Savska cesta s istočne, potok Kraljevac sa zapadne (poslije nadsvođen) te produžetak Kukovićeve ulice (poslije Jelisavina, danas Klaićeva) sa sjeverne i Vojnička (Ulica Izidora Kršnjavoga) s južne strane. Zapadno od potoka prostirao se teren do nove ceste, koja je nastala produžetkom Kačićeve ulice. Neizgrađena po-

vršina služila je dijelom za održavanje stočnog sajmišta, zimi kao provizorno klizalište, a ljeti su postavljeni cirkus i vrtuljci.⁷

Nakon odluke o gradnji škole, 1893. godine glavni gradski urbanist Milan Lenuci postavio je osnovu za regulaciju toga terena, prema kojoj je Odjel za bogoštovlje i nastavu dao izraditi projekt za zgrade i uređenje parka.⁸ Premda ne ulazi u matricu urbanističke cjeline Zelene potkove,

7 HORVAT (bilj. 3), 159; KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 472.

8 MARUŠEVSKI (bilj. 4), 206, bilj. 94. Dokument se nalazi u HDA-ZVOBN, 1893., kut. 42.

Zagrebačka Zelena potkova, foto: J. Kliska, IPU

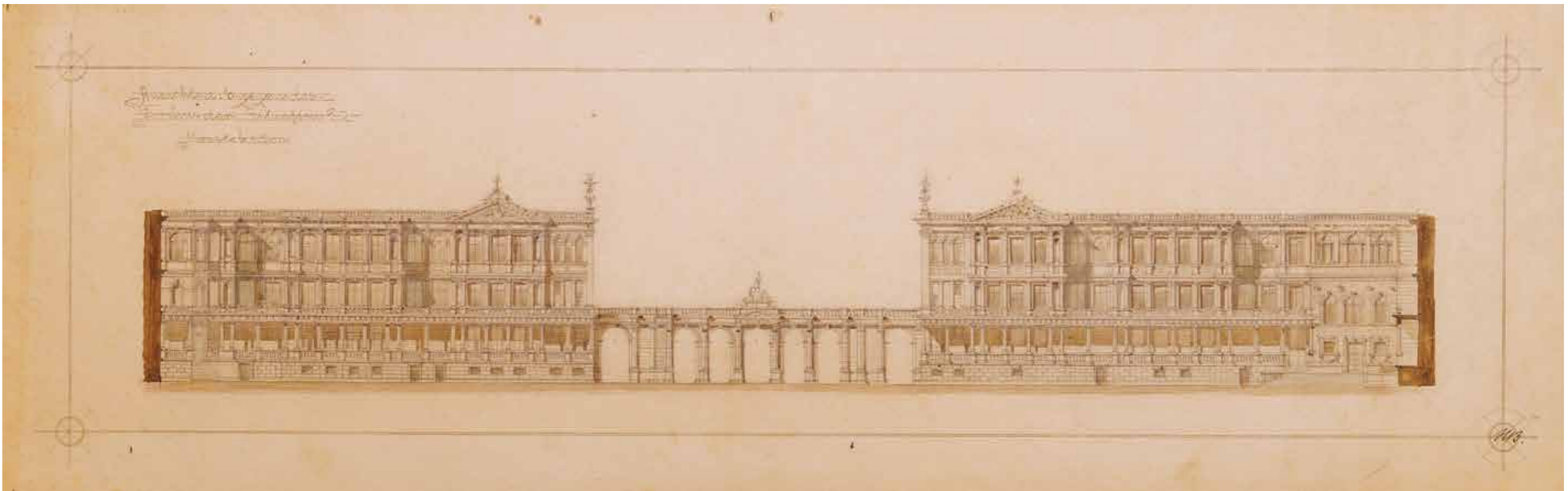
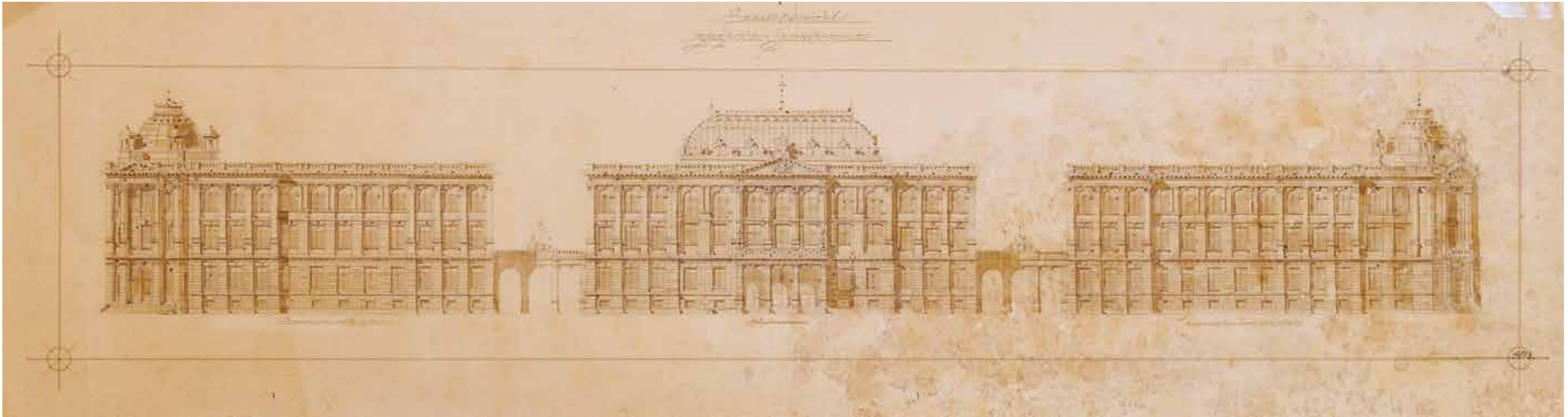
zbog svojih izrazitih karakteristika reprezentativne arhitekture smještene na hortikulturno planiranoj zelenoj površini, kompleks tzv. Školskog foruma može se sagledati kao njezin svojevrsni »krak«, odnosno proširenje koje se naslanja na potkovu i njezin je integralni dio. Prostor između

Zelene potkove i zgrade škole rastvoren je prema Savskoj cesti kao manji trg, koji je od 1895. godine nosio ime bana Khuena Héderváryja, a nakon Prvoga svjetskog rata naziva se Trg 29. listopada 1918. Godine 1927. preimenovan je u Wilsonov trg, a od 1946. nosi naziv Rooseveltov trg.

I. 2. Natječajni radovi

Školski forum pripada skupini najsloženijih građevnih projekata pokrenutih u Zagrebu na inicijativu Ise Kršnjavoga.⁹

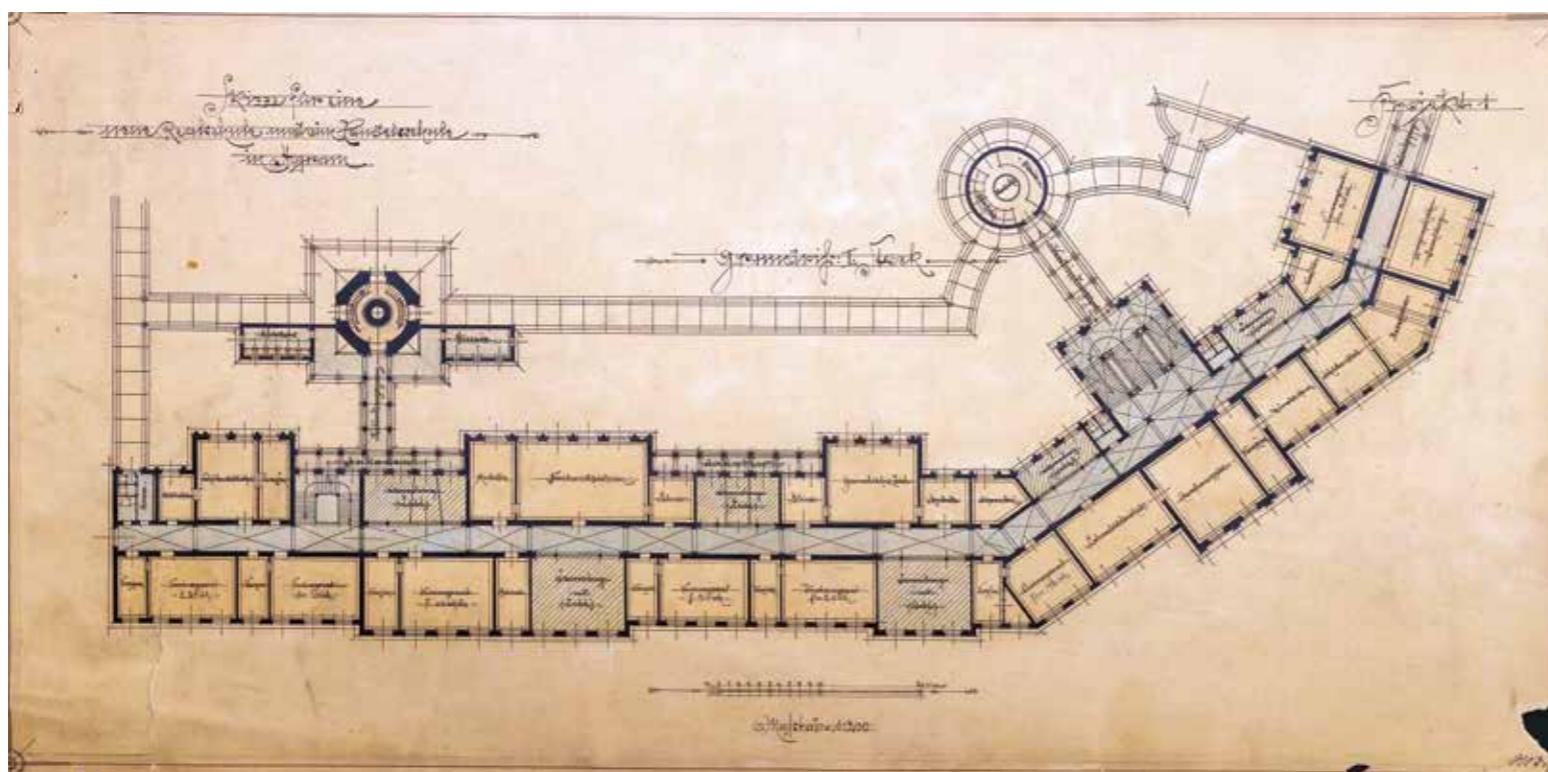
⁹ DRAGAN DAMJANOVIĆ, Arhitektonski biro Ludwig & Hülsner i

Herman Bollé, natječajni rad za Školski forum – Realna gimnazija, Glazbeni zavod i Gimnazija – pročelja prema Savskoj cesti i Forumu, 1894., HDA

Herman Bollé, natječajni rad za Školski forum – Realna gimnazija, tlocrt prizemlja i pročelja, HDA

Raspisivanje međunarodnoga natječaja za izgradnju foruma prvi je suvremeno zamišljen arhitektonski i regulatorni pozivni natječaj proveden u Zagrebu, što je činjenica od pionirske važnosti u odnosu na dotadašnju praksu izravnih narudžbi. Zastupajući ideju natječaja, neizravno se po-

djelovanje u Hrvatskoj. Od monumentalne neorenesanse do tipskih projekata u suton historicizma, u: *Prostor*, 28 (2020.) 1 (59), 22.

stavlja zahtjev da i arhitekti imaju veći udio u urbanom planiranju i gradogradnji, što je dotad bila domena samo inženjera gradskoga Građevnog ureda i Građevnog odsjeka Kraljevske zemaljske vlade. Uvodeći prvi put instituciju natječaja, Iso Kršnjavi određuje način ponašanja te kriterije vrednovanja u odabiru projekatata za buduće javne gradnje. Predlaže oblik pozivnog natječaja, a pri određivanju

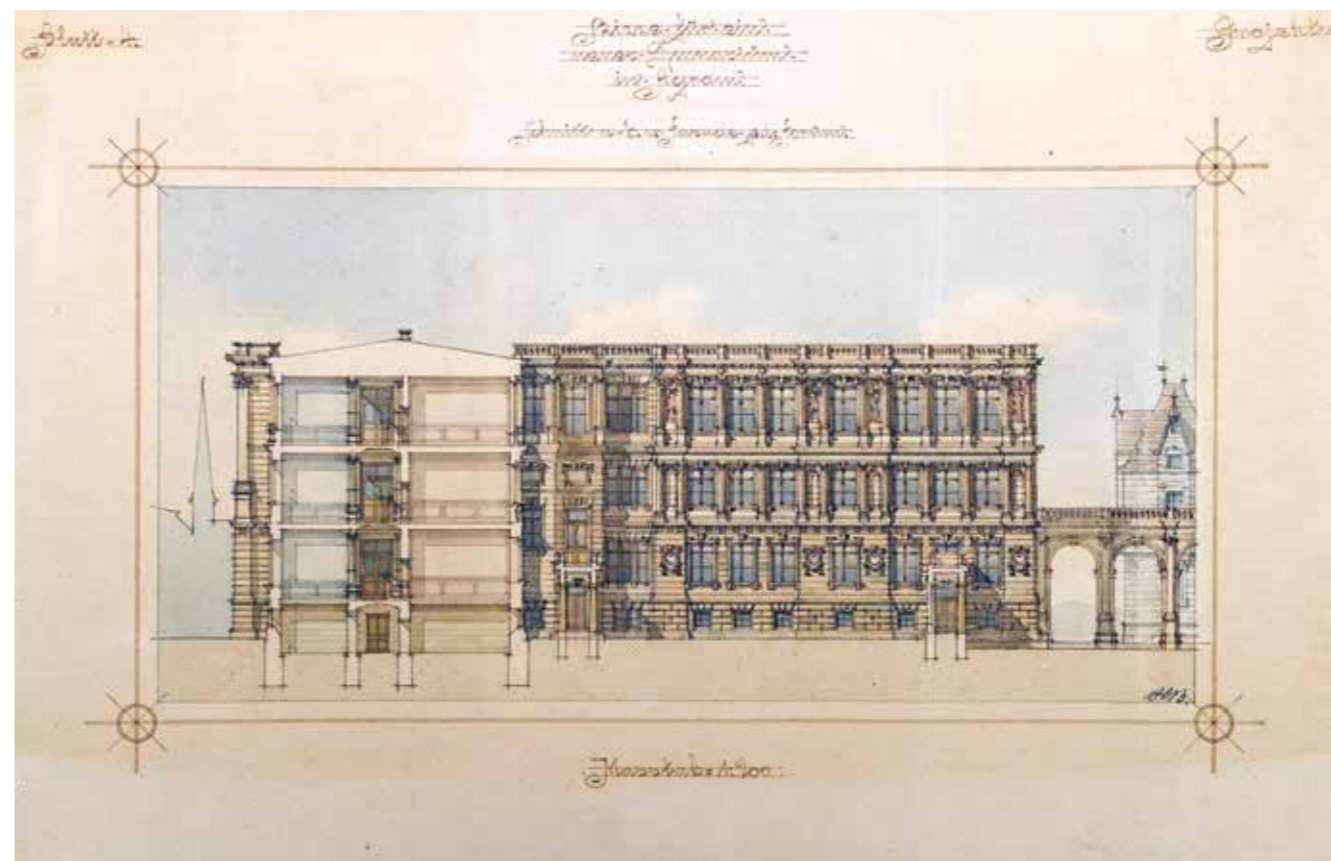
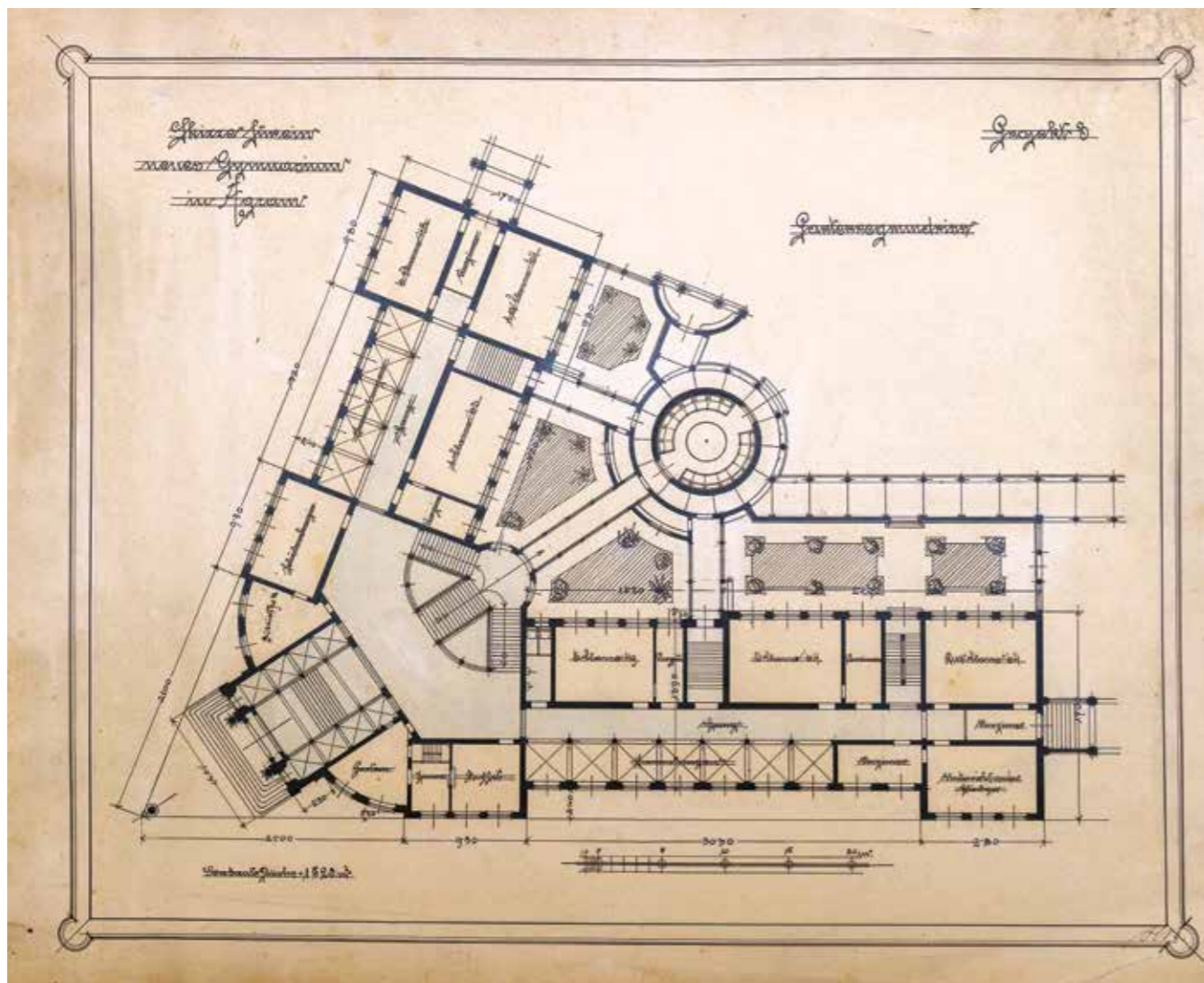
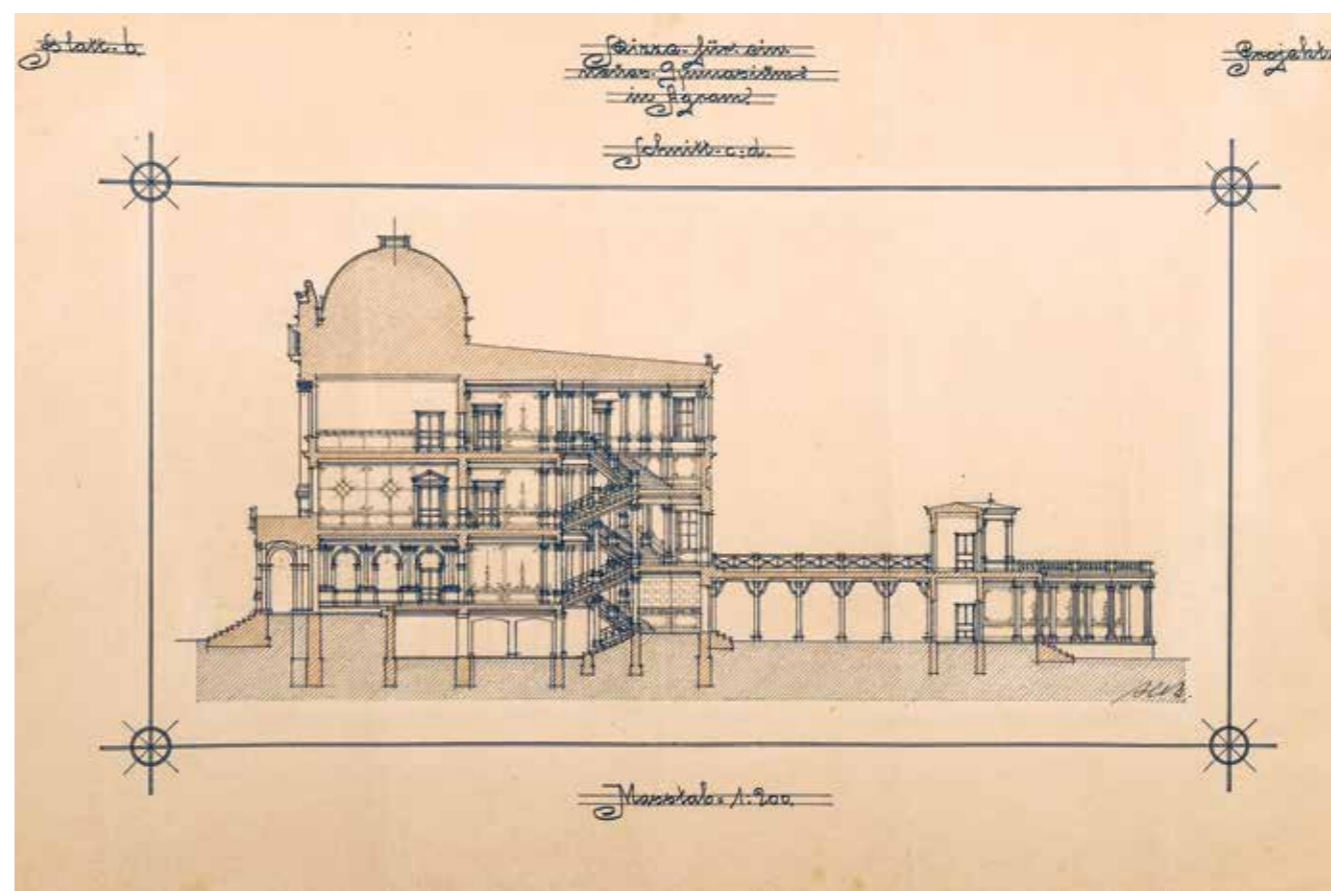
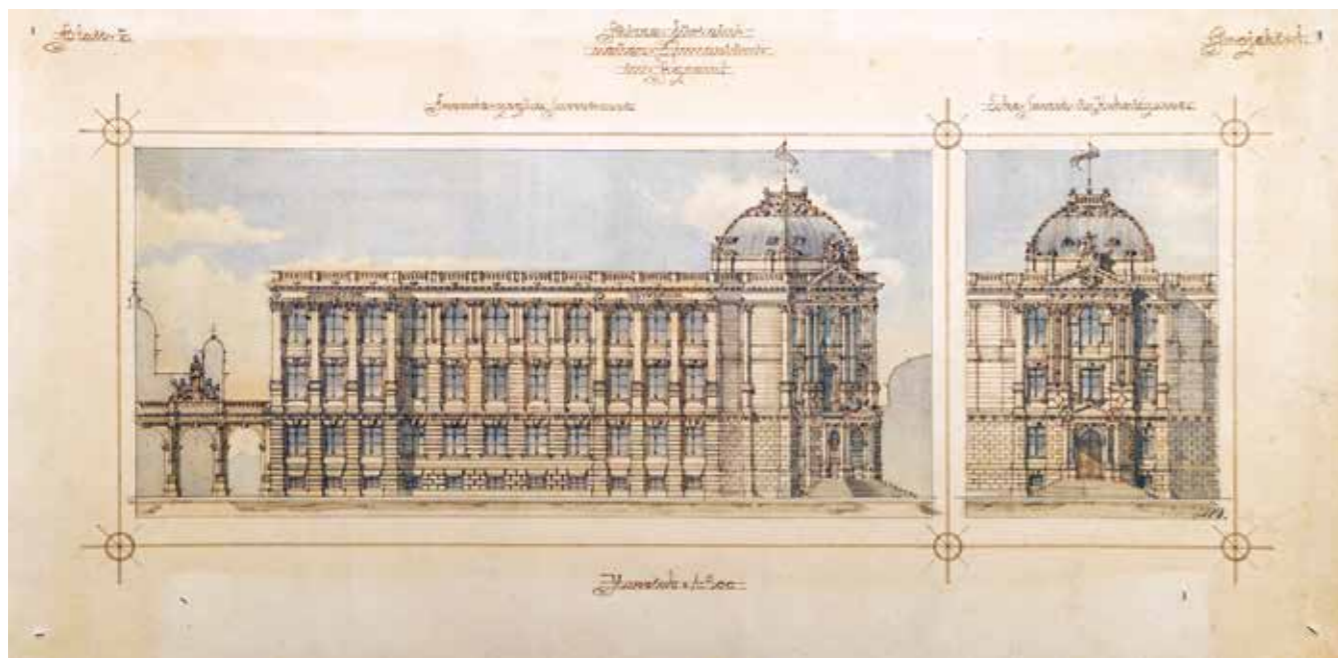
kriterija vrednovanja postavlja visoku europsku razinu tako što u prosuđivanju sudjeluju europski stručnjaci.¹⁰

Neposrednu organizaciju natječaja provela je Zemaljska vlada, na čiji su poziv u veljači 1894. godine pristigli natječajni radovi pozvanih arhitekata, Hermana Bolléa i Kune Waidmanna iz Zagreba, Josipa Vancaša iz Sarajeva, Atelijera Fellner & Helmer iz Beča i Ludwig & Hülssner iz Leipziga. Svi projekti bili su javnosti izloženi u Gradskoj vijećnici. Žirijem za ocjenu projekata predsjedao je budimpeštanski arhitekt István Möller.¹¹ Budući da žiri nije odlučio koji je projekt prvonagrađeni, odluka je prepuštena Kršnjavome, koji je bio upoznat s albumom nacrtu za škole, *Neue Schulhäuser*, koji su 1893. objavili Ludwig & Hülssner.¹² Projekt je u konačnici povjeren tom lajpciškom arhitektonskom atelijeru jer je bio specijaliziran za gradnju školskih zgrada i dao je najpovoljniju ponudu.

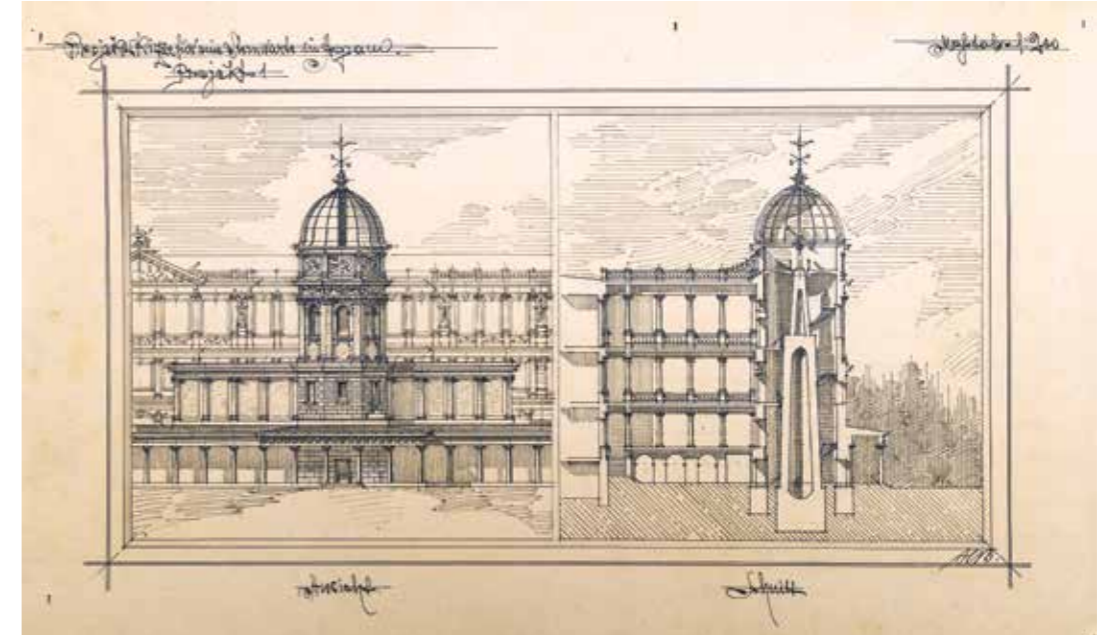
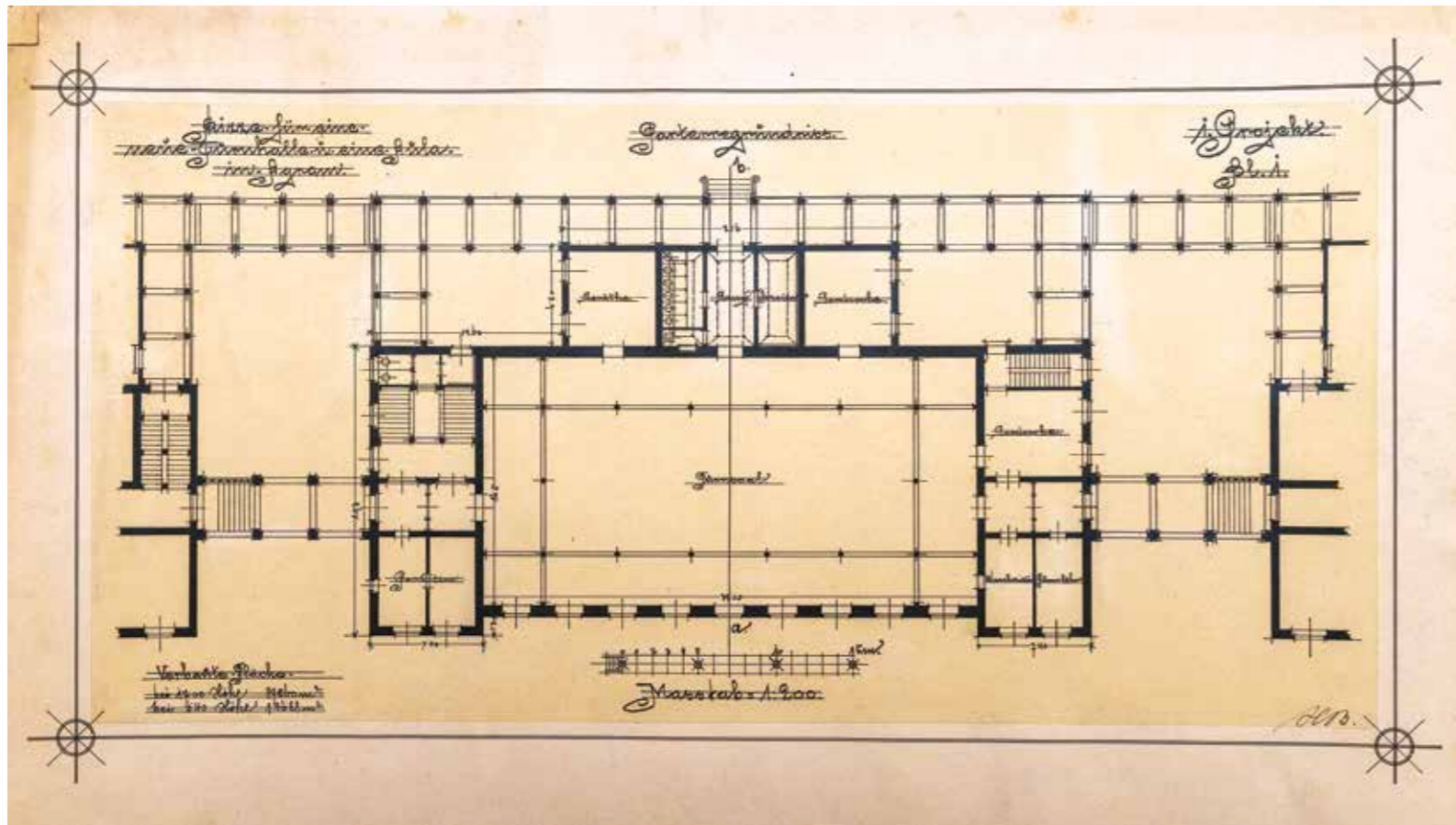
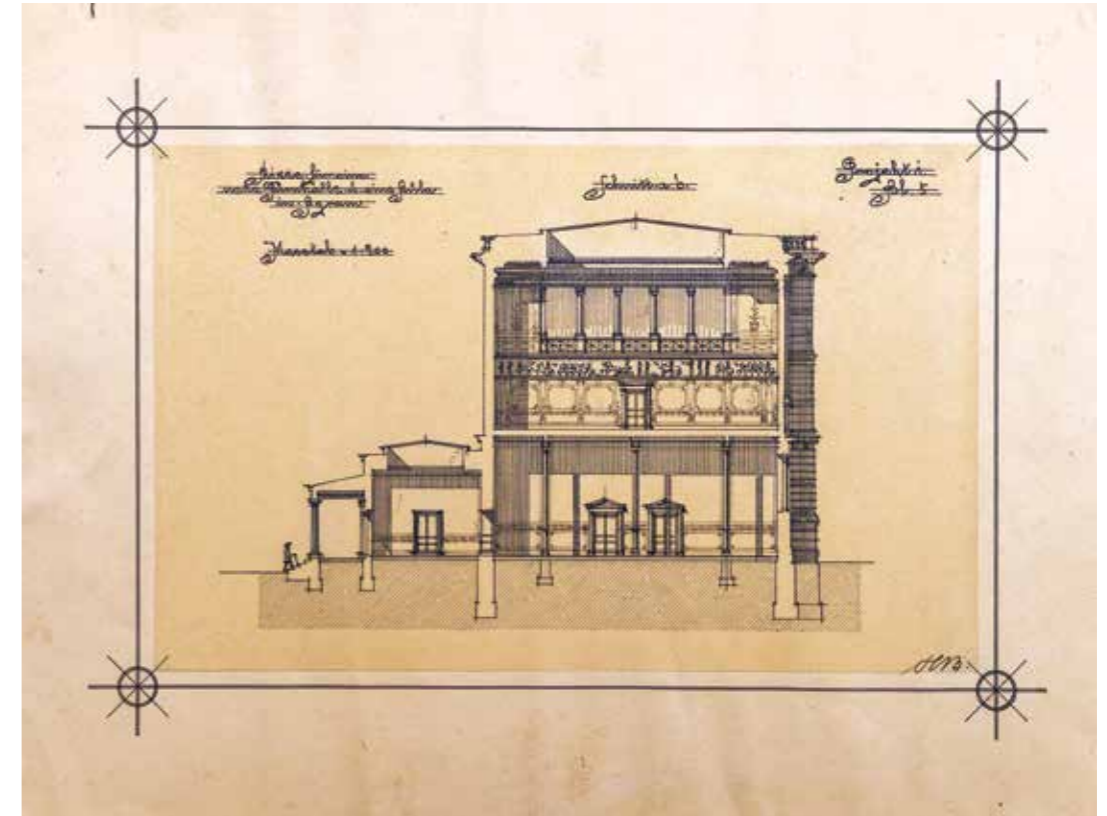
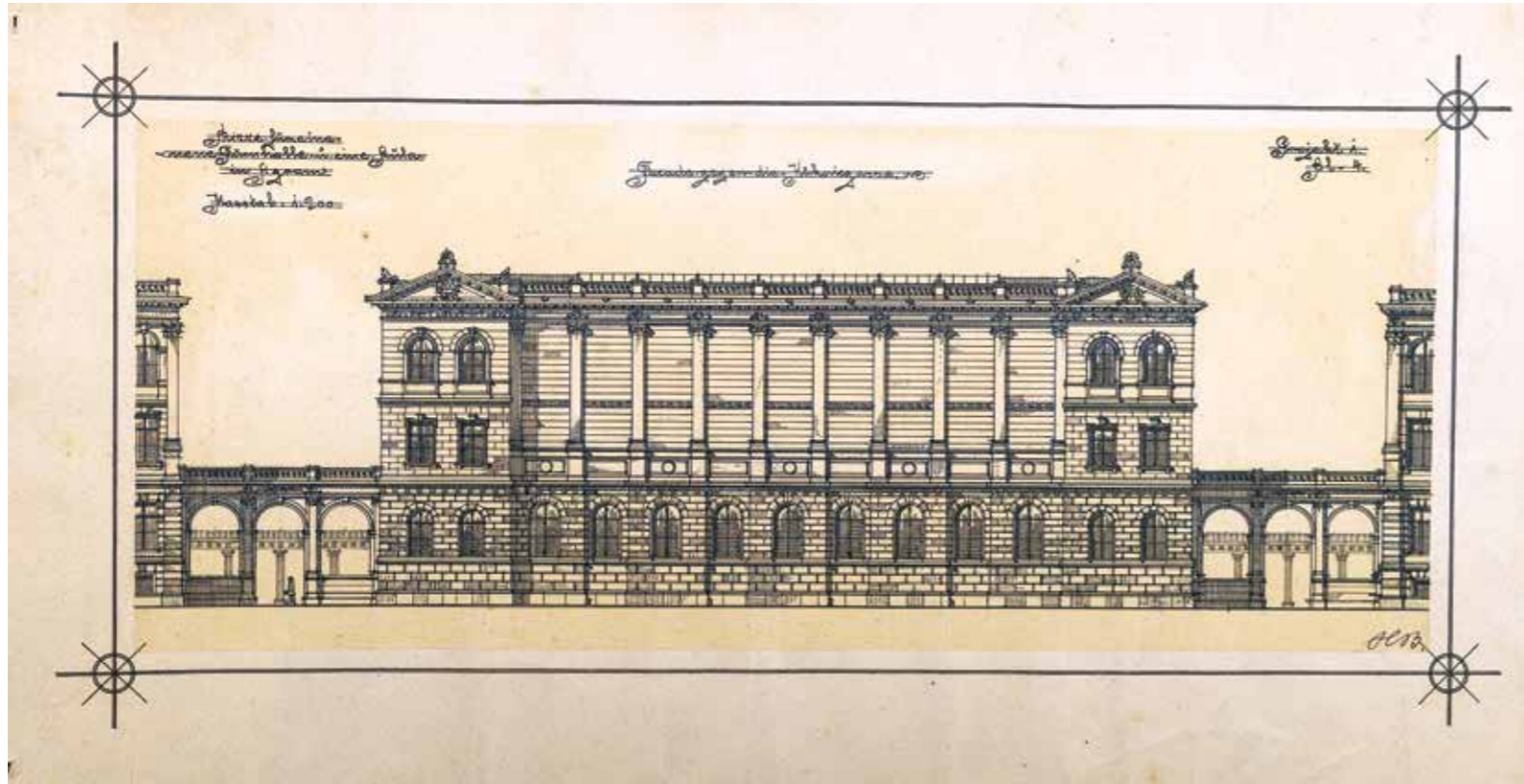
10 JURIĆ (bilj. 4), 117–119.

11 DAMJANOVIĆ (bilj. 9), 23. Odabir mađarskoga arhitekta tumači se kao dodvoravanje banu Khuen-Héderváryju, budući da je taj arhitekt bio banov obiteljski prijatelj i izveo je niz projekata za Héderváryjev vlastelinski kompleks u Nuštru.

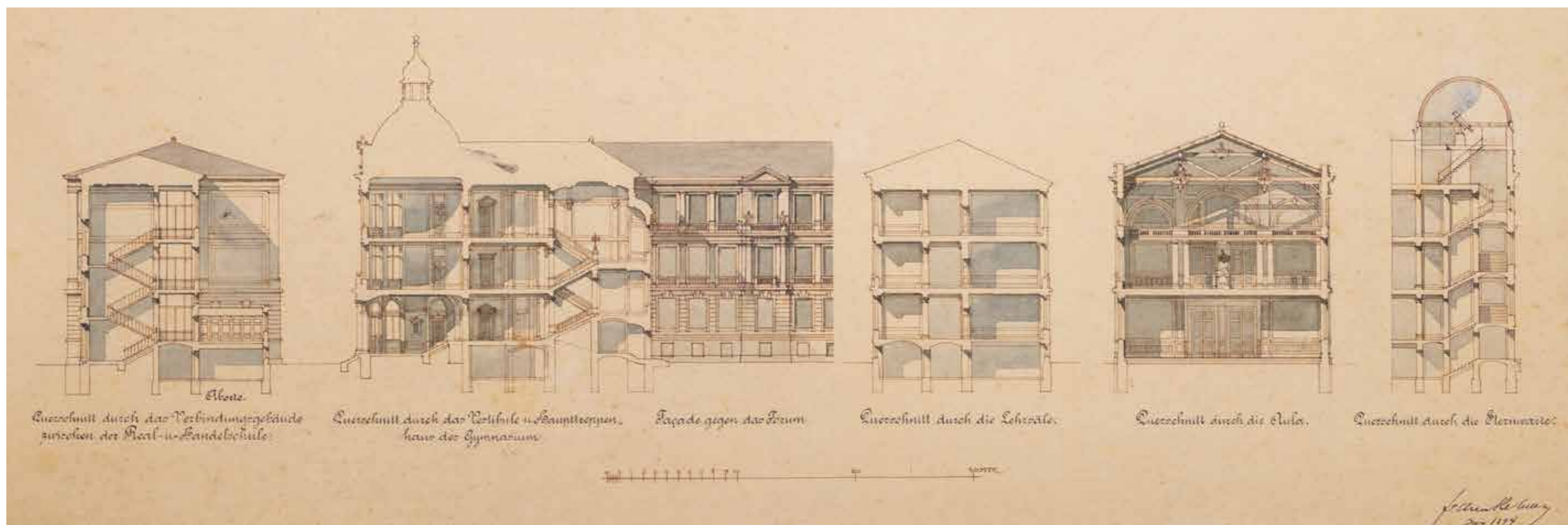
12 Isto.

Herman Bollé, natječajni rad za Školski forum – Gimnazija, tlocrt prizemlja, presjek i pročelja, HDA

Herman Bollé, natječajni rad za Školski forum – gombaona, tlocrt prizemlja, presjek i pročelje, HDA
Zvezdarnica, HDA

Fellner & Helmer, natječajni rad za Školski forum – presjeci i pročelje, 1894., HDA

I. 3. Nerealizirani natječajni projekti

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu čuvaju se natječajni nacrti Hermana Bolléa, Fellnera & Helmera i Kune Waidmanna,¹³ dok su nacrti Josipa Vancaša izgubljeni. Poznato je da je šesnaest Vancaševih nacrti i pet Ludwiga &

¹³ Hrvatski državni arhiv, fond 905, Zbirka građevinskih nacrti, Rooseveltov trg 5, Natječajni radovi, nerealizirani projekti, HR-HDA-905, sign. II-99.

Fellner & Helmer, natječajni rad za Školski forum – pročelje, 1894., HDA

Josip Vancaš, crkva sv. Blaža, 1906.

Hülssnera bilo izloženo na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. godine, nakon čega im se gubi trag.¹⁴

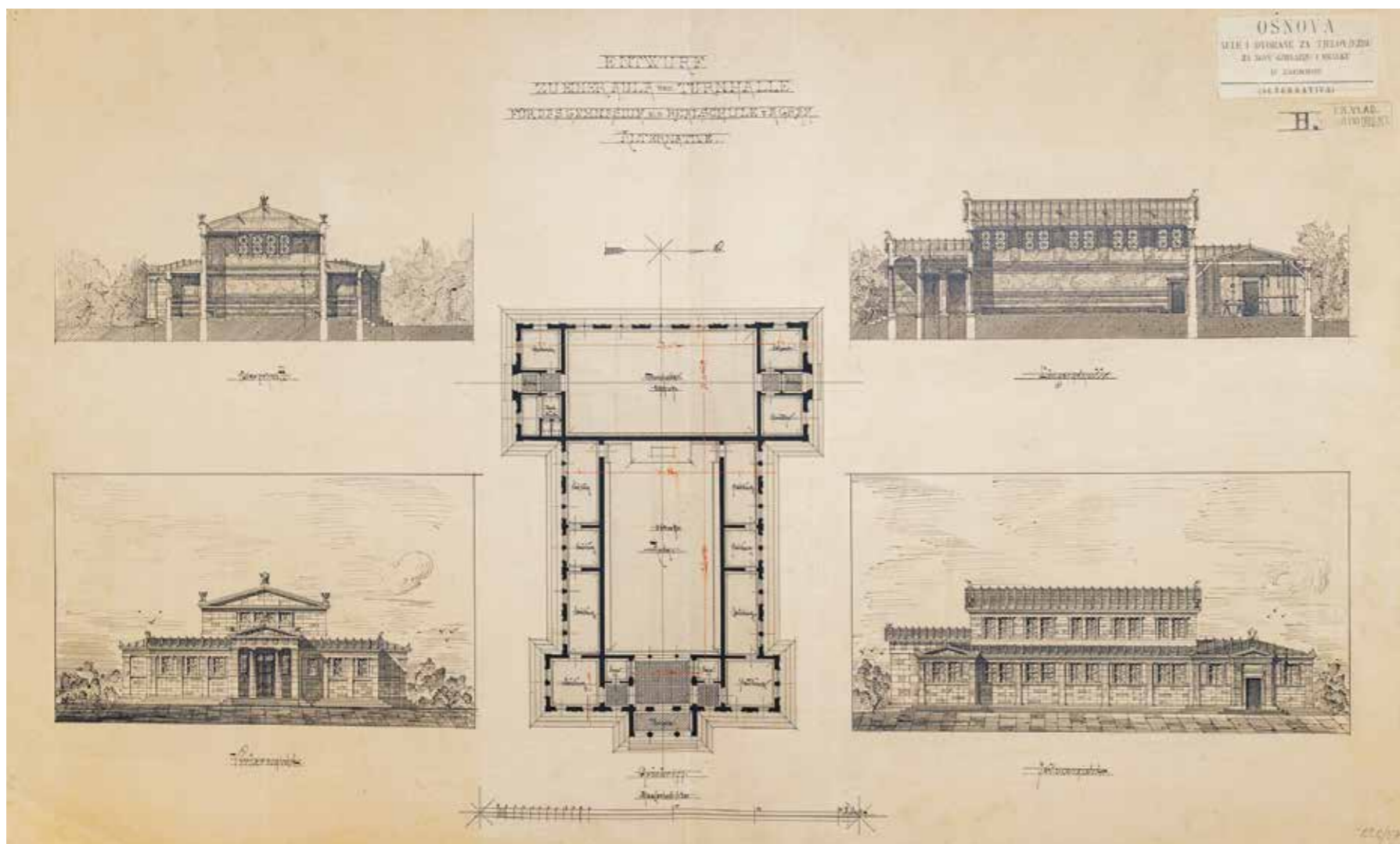
Nacrți Hermana Bolléa u cijelosti su sačuvani; riječ je o dvadeset listova na kojima su prikazane položajne ski-

14 JOSIP CHVALA, Milenijska izložba u Budimpešti, u: *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 5 (1896.), 77.; Vancaševi nacrti izloženi su u sekciji Društva inženira i arhitekata, a nacrti Ludwiga i Hülssnera u sekciji građevnog odjela Zemaljske vlade.

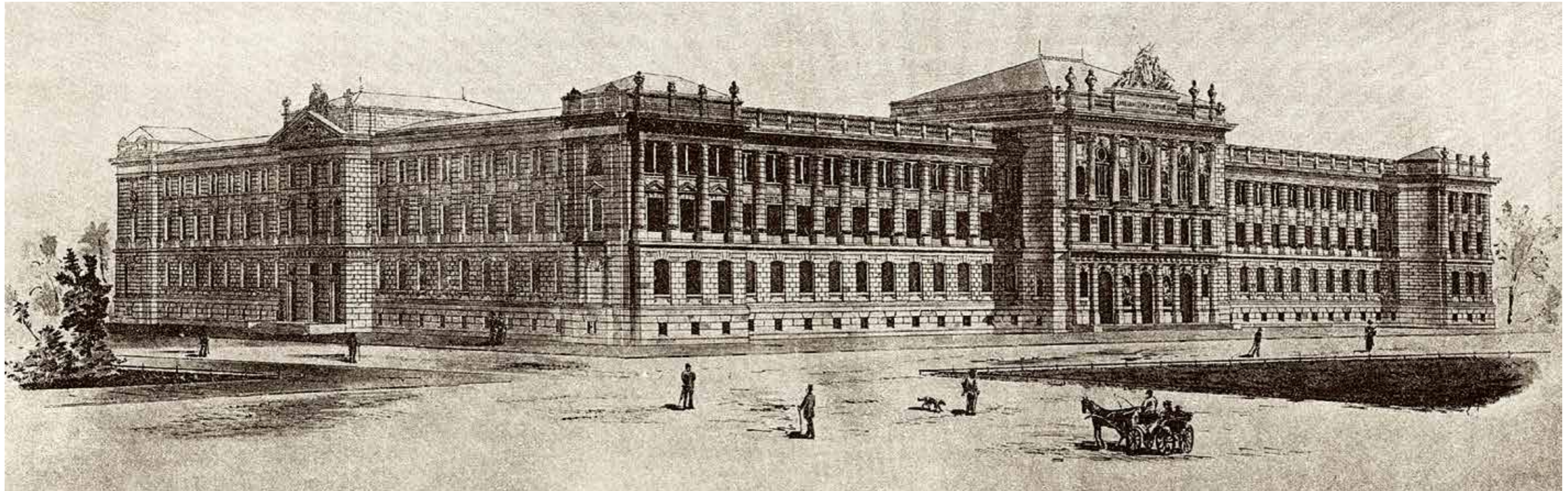

Fellner & Helmer, natječajni rad za Školski forum – pročelje, 1894., HDA

Kuno Waidmann, natječajni rad za Školski forum – gombaona, tlocrt prizemlja, presjeci i pročelja, 1894., HDA

ce, pročelja, presjeci i tlocrti svih građevina predviđenih na Školskom i Muzejskom forumu. Bollé je projektu pri-
onuo vrlo ambiciozno i predložio rješenje za cijeli novi
gradski blok, na čijem bi se obodu nizale soliterne zgrade
škola, muzeja i glazbenog zavoda međusobno povezane
trijemovima, dok je crkvu sv. Blaža predvidio na istočnom
dijelu koji presijeca produžetak Kačićeve ulice. Oštri kut
terena na dijelu iskošenja trase Savske ceste Bollé je na-

Ludwig & Hülssner, Kr. velika realka, gimnazija i trgovačka škola u Zagrebu, perspektivni pogled, 1894., *Viesti društva inženira i arhitekata u Zagrebu*, VDIA, 1/1896.

niz.¹⁵ Na taj je način zgrada uvučena u teren i dobiven je trg u obliku trapeza koji je postao zelena površina, odnosno dekorativni parter ispred istočnoga pročelja. Od Waidmannova natječajnog projekta preuzeta je ideja klasičnog prostilosa za atrij i muzeja antičkih odljeva / gombaone.¹⁶

Ludwig i Hülssner su prema tim sugestijama izradili projekt jedinstvene soliterne zgrade u obliku slova U, prilagođene trima školama: realki u istočnom (središnjem) dijelu, gimnaziji u južnom i trgovačkoj školi u sjevernom krilu, te s atrijem i muzejskom dvoranom za smještaj odljeva partenonskog friza, prenamijenjenom u gombaonu / sportsku dvoranu, kao aneks unutar krila. Izvedbeni nacrti, nacrti

15 JOSIP CHVALA, Nove srednje škole u Zagrebu, u: *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, br. 1, (15. 1. 1896.), 3.

16 MARUŠEVSKI, OLGA, *Školski forum Ise Kršnjavog*, Studije Muzeja Mimara, 8, (ur.) Tugomir Lukšić, MGC, Zagreb, 1992., 15.

detalja arhitektonske dekoracije, građevne stolarije i troškovnici čuvaju se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.¹⁷

I. 5. Gradnja i konačna izvedba

Na osnovi građevinskog projekta koji je izradila tvrtka Ludwig & Hülssner izdana je građevinska dozvola u srpnju 1894. godine. Građevinska uprava nad izvedbom povjerenica je Kuni Waidmannu u kolovozu 1894. godine.¹⁸ Zgrada

17 Nacrti Ludwiga & Hülssnera i troškovnici najvećim su dijelom sačuvani u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu u istom fondu (bilj. 13), a u Državnom arhivu u Zagrebu čuva se nekoliko nacrti, građevinska i uporabna dozvola (HR-DAZG-Zbirka građevinske dokumentacije, Kršnjavoga 2 / Rooseveltov trg 5 / Klaićeva 1).

18 JURIĆ (bilj. 4), 120. HR-DAZG-Zbirka građevinske dokumentacije, Kršnjavoga 2 / Rooseveltov trg 5 / Klaićeva 1; Građevna dozvola od 27.

→ Zgrada gimnazije, Album Kr. realne gimnazije u Zagrebu, 1900., Dokumentacija Muzeja Mimara

Srednjoškolsko igralište, Fotografije iz albuma učeničkih igara u pučkim i učiteljskim školama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, 1900., HŠM

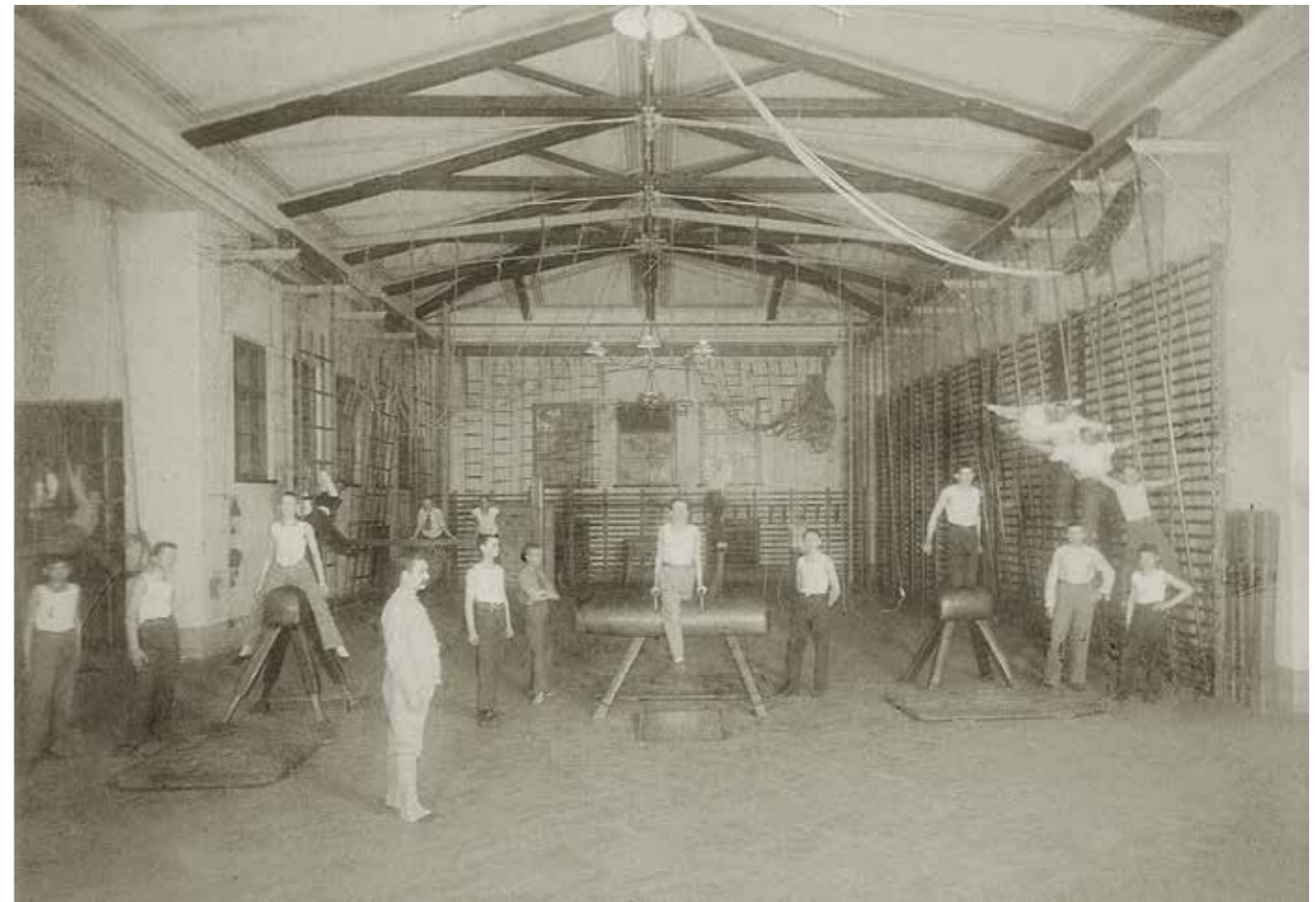
je dovršena u lipnju 1895. godine. Cijela gradnja vanjštine zgrade i stavljanje pod krov trajali su šesnaest mjeseci, budući da je uporabna dozvola za gimnazijski dio izdana u prosincu 1895. godine.¹⁹

U skladu s urbanističkim koncepcijama gradova u 19. stoljeću, kojima je ideal simetričan sustav pravilne mreže ulica i jasnih granica koju dosljedno prati i arhitektura u naglašenom linearizmu pročelja, planirana je i zgrada Školskog foruma, čije glavno istočno pročelje prati ulični niz pročelja orijentiranih prema istočnoj strani, zadan trasom povijesne

srpnja 1894., br. 20562/IV.

19 Isto. Uporabna dozvola od 5. prosinca 1895.

Vestibul, atrij, svečana dvorana, gombaona, Album Kr. realne gimnazije u Zagrebu, 1900.,
Dokumentacija Muzeja Mimara

Savske ceste (danas: Frankopanske ulice i zapadne strane Trga Republike Hrvatske).

Tlocrtnu dispoziciju u obliku slova U čini jedinstvena palača s tri krila, sa zajedničkim objektom muzeja i gimnastičkom dvoranom u središnjem dvorišnom sklopu zgrade. Dugačka krila zgrade na istočnim uglovima učvršćuju rizaliti. Najreprezentativniji dio zgrade je istočno, središnje krilo. Pročelje je geometrizirane kompozicije klasicističkih reminiscencija i aksijalnog rasporeda prozora kao osnovnog elementa raščlambe. Geometrizirana kompozicija diskretno se razvija od plošnog prema bogatije strukturiranom zidu kvadernom rustikom. Cijela je zgrada u visini podnožja obložena klesanim kamenom iz Podsuseda.²⁰ Gusti niz prozora u gornjim katovima razdvajaju visoki polustupovi i klasicistički plastički elementi raščlanjivanja. Horizontali se suprotstavlja vertikala naglašenih ugaonih i srednjeg rizalita. Zona drugog kata istaknuta je polukružnim okvirima prozora s razdjelnim vijencima i bogatije profiliranim krovničkim vijencem. U središnjem širokom rizalitu istočnoga glavnog pročelja orijentiranog prema Savskoj cesti, visoki red stupova s kompozitnim kapitelima, reljefni ukrasi u obliku maskerona i lavljih glava te profilirani doprozornici među visokim prozorima ističu jedinstven prostor velike dvorane u unutrašnjosti. Krovna zona obrubljena je balustradom.

Glavni, reprezentativni ulaz je s istočne strane, a markira ga stepenasto povišenje i ulazni plato. Kroz troja vrata ulazi se u vestibul s dvostrukim stubištem i atrijem u nastavku. Dvostruko stubište vodi do svečane dvorane (aule) na drugom katu. Ulazno predvorje, atrij i svod svečane dvorane su kao najreprezentativniji prostori interijera bili bogato dekorirani ornamentalnim oslikom. Izgled izvornog oslika dobro je dokumentiran arhivskim fotografijama (crno-bijelim), a izrada konzervatorsko-restauratorskog elaborata potvrdila

je postojanje šarolikog oslika i paletu boja koje se pojavljuju ispod slojeva kasnijih naliča.²¹

Školske zgrade bile su suvremeno planirane i maksimalno funkcionalne u unutrašnjosti, tako da su učionice bile spojene s kabinetima u kojima su bile zbirke nastavnih pomagala za prirodne predmete, sa sjeverne strane bile su risaone, u središnjem dijelu prvog kata bila je zbornica, profesorska knjižnica i čitaonica, đачka knjižnica i čitaonica, a na drugom katu zajednička svečana dvorana – aula.

Unutrašnjost preostalih dijelova zgrade dovršena je do 1. lipnja 1896. godine.

Planirana raskošnija oprema nije realizirana zbog štednje, pa su u izvedbi klesani stupovi zamijenjeni žbukanim pilonima, a na fasadi je umjesto klesarskih radova arhitektonska plastika izvedena u štuku, žbuci i lijevanom betonu.

Krovna zona razvedena je tako da su središnji i uglovni dijelovi povišeni i prekriveni četverostrešnim krovničkim kosinama. Središnji paviljon stubišta s vestibulom također je pod posebnim, nadvišenim krovničkim. Zgrada ima karakter palače, s reprezentativnom fasadom, ulazom, stubištem, vestibulom i aulom, a u arhitekturi Zagreba ističe se neoklasicističkim stilskim izričajem koji pripada razdoblju strogog historicizma s kraja 19. stoljeća.

U nacrtu predviđena kolonada koja spaja krila zgrade u istočnom dijelu i u kojoj se trebala postaviti zbirka arheoloških natpisa i lapidarij, nije izgrađena. Alegorijske figure na atici istočnog dijela, vidljive na nacrtu, nisu izvedene i postavljene, nego samo reljefi na bočnim krilima i neostilska dekoracija vaza i ukrasa koja prati krovnu zonu cijele zgrade.

21 *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istražnih radova u interijeru i eksterijeru Muzeja Mimara*. Mural – obrt za konzervatorsko-restauratorske usluge, izradio Marko Buljan, Čepin, srpanj, 2021. Otvoreno je 115 sondi u interijeru i 84 u eksterijeru, čime se dokumentirala prva faza oslika zidova u interijeru i na fasadi.

I. 6. Moderna školska zgrada za grad od pedeset tisuća stanovnika

Otvorenjem nove školske zgrade znatno su se povećale upisne kvote polaznika srednjoškolskih programa.²² Gimnazija je predviđena za 680 đaka, realka za 700, a trgovačka škola za 300. Škole su bile najsuvremenije opremljene svim nastavnim sadržajima i priručnim kabinetnim zbirkama, a standard higijenskih uvjeta bio je vrlo visok jer su ugrađeni suvremeni zahodi s vodokotlićima.²³ O visokoj razini tadašnjega (zagrebačkog) hrvatskog školstva, od intenzivne gradnje školskih zgrada do njihova opremanja suvremenim učilima, svjedoče brojne izložbe, među kojima je najprestižnija Pariška svjetska izložba 1900., na kojoj je predstavljena tzv. Pariška soba, izrađena prema nacrtu Hermana Bolléa s akvareliranim crtežima podignutih školskih zgrada, među kojima je ilustracija Ivana Tišova s prikazom donjogradske gimnazije.²⁴

Monumentalnu školsku zgradu Zagrepčani su nazivali »prekrasnim dvorima srednjoškolske obuke«,²⁵ a čule su se i neke kritike, kao arhitekta Janka Holjca, koji je naziva »ogromnom školskom vojarnom«.²⁶

I. 7. Izvođači

Kompletna gradnja i izvedba povjerena je zagrebačkim graditeljima, dobavljačima i obrtnicima. Prema iscrpnom izvještaju objavljenom u časopisu *Viesti Društva inženira i arhitekata*, doznajemo pojednosti.²⁷ Građevinske rado-

22 U to je vrijeme obvezna osnovna (pučka) škola trajala četiri godine, pa se srednjoškolski program upisivao u petom razredu do velike mature (I. – VIII. razred gimnazije).

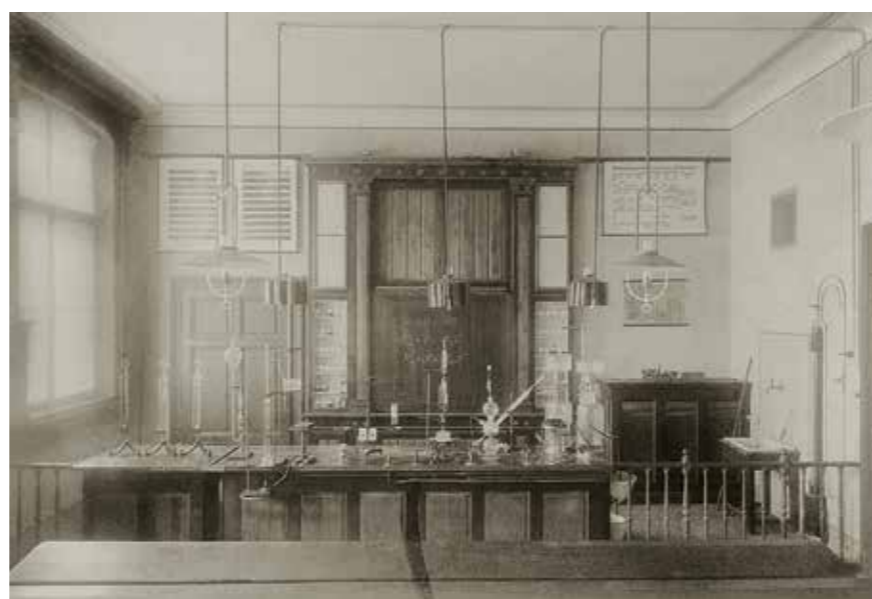
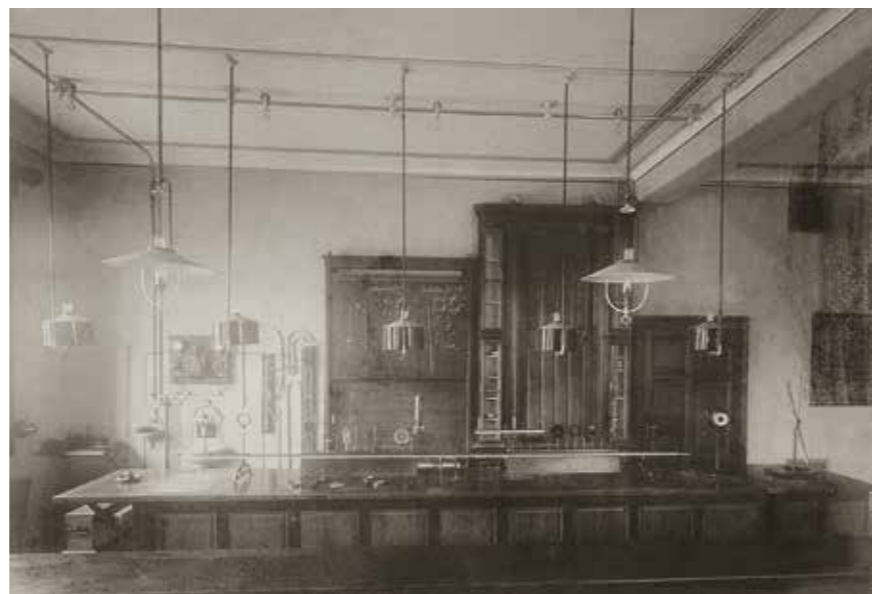
23 CHVALA (bilj. 15), 5.

24 VESNA RAPO, *Pariška soba – Hrvatski školski muzej: uspjesi hrvatskoga školstva na izložbama druge polovice 19. stoljeća*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2006.

25 HORVAT (bilj. 3), 160.

26 JANKO HOLJAC, Nešto o gradnji školskih zgrada, u: *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 6 (1896.), 79–80.

27 CHVALA (bilj. 15), 6.

Profesorska zbornica i kabineti za nastavu, Album Kr. realne gimnazije u Zagrebu, 1900., Dokumentacija Muzeja Mimara

ve vodio je Kuno Waidmann, tesarske Vjekoslav Heinzl, krovopokrivačke Hinko Bauer, klesarske Ljudevit Pierotti i Adolf Baumgarten, stolarske (koji uključuju građevinsku stolariju, vrata, prozore i namještaj, školske klupe i ormare) majstori Hohnjec, Oblak, Saulik i Kontak. Limarske radnje (žljebove) s »postavljanjem munjovoda i kućnog brzoglasa« preuzeo je Aleksandar Maruzzi. Bravarske je izveo Šoštarić, staklarske Antun Gnezda, a pećarske Ivan Pospišil. Ornamente na pročelju izveo je Ljudevit Löwy (Lubynski), a kiparske radove i štukaturu Ignjat Franz, učitelj klesanja na Obrtnoj školi. Ličilačke radove obavio je Dragutin Uhl, a ornamentalni oslik atriya i aule Ivan Zach. Tvrtka *Zagorka* izvela je taracarske radove po hodnicima i vestibulu. Poslove su dobili još Zagrebačka tvornica parketa i Društvo za staklarsku industriju. U nedostatku kvalitetnih domaćih majstora, željeznu stropnu konstrukciju prizemlja i prvog kata izvela je tvrtka *Greinitz* iz Graza, koja je isporučila i željeznu konstrukciju za muzej sadrenih odljeva / gombao-nu, a instalacije centralnog grijanja (središnje loženje s parom na mali tlak u svim prostorijama i na hodnicima cijele zgrade) izveo je W. Brückner, također iz Graza.

Građevinske radove izvela je tvrtka Kune Waidmanna, a na gradilištu je naročito bio angažiran njegov poslovođa Dragutin Greiner.²⁸ Kršnjavi je sam uz pomoć predstojnika Građevnoga ureda Zemaljske vlade, Jurja Augustina, imao vrhovni nadzor nad gradnjom, osobno ispitujući kakvoću izvedbe i promišljajući o namještaju, obliku svake školske klupe i dr.²⁹

Uz Kršnjavoga, zasluge za podignuće zgrade ima i tadašnji zagrebački gradonačelnik Adolf Mošinsky (gradonačelnik od 1892. do 1904.), u čije je vrijeme izvedeno mnogo ključnih projekata za cjelokupni urbani napredak i modernizaciju grada.³⁰

I. 8. Svečanost otvorenja zgrade

Glavni povod posjeta cara i kralja Franje Josipa I. Zagrebu u listopadu 1895. godine bilo je svečano otvorenje nove zgrade Zemaljskoga kazališta (današnjega HNK-a), nove donjogradske školske zgrade i obnovljene zgrade Glazbenoga zavoda.³¹ Svečanost otvorenja škole upriličena je 14. listopada rano poslijepodne. Car je došao u pratnji mađarskoga ministra Deszöa Bánfija, hrvatskoga bana Dragutina Khuen-Héderváryja, nadbiskupa Jurja Posilovića i patrijarha Georgija Brankovića, ministra za Hrvatsku Emerika Josipovića, Odjelnog predstojnika Zemaljske vlade Ise Kršnjavoga, zagrebačkoga gradonačelnika Adolfa Mošinskog, školskoga nadzornika Antona Cuvaja i drugih uzvanika. Arhivske fotografije dokumentiraju događaj u dvorišnom dijelu kompleksa školskih zgrada, a kao pozornica, uzvišene na kojem su bili okupljeni uglednici, figurirala je kulisa »antičkog hrama«, odnosno trijem gombaone. Stupovi su bili spiralno omotani girlandama, vijorile su se hrvatske tro-

28 Isto, 7.

29 MARUŠEVSKI (bilj. 16), 20.

30 *Spomen-knjiga Zagreb od godine 1892. do godine 1902. Spomen u povodu desete godine obnašanja gradonačelničke službe Adolfa pl. Mošinskog*, Zagreb, 1902.

31 FILIP ŠIMETIN ŠEGVIĆ, *Patriotizam i bunt. Franjo Josip I. u Zagrebu 1895. godine*, Zagreb, 2014.

bojnice. Školska mladež defilirala je pred carem, a zapovjednik parade bio je Franjo Bučar. Na svečanom mimohodu sudjelovalo je osam tisuća djece. Scenu je ovjekovječio nazočni slikar Vlaho Bukovac svojim djelom *Živio kralj!*, koje je ukomponirano u Zlatnu dvoranu u Opatičkoj 10, i mađarski slikar Artúr Lajos Halmi, *Hudligung der Schulkin-der in Agram 1895* (prema izvoru: Bildarchiv, Oesterreichische Nationalbibliothek).

I. 9. Svečana dvorana (aula) i školske kapele

Svečana dvorana smještena je na drugom katu, a u nju se ulazi kroz troja vrata na sredini hodnika. Dvorana je viša od ostalih prostorija, na što upućuju i visoki prozori i oblikovanje vanjskoga zidnog plašta drugog kata središnjega rizalita glavnoga istočnog pročelja. Unutrašnjost dvorane ukrašena je vitkim pilastrima s korintskim kapitelima, a svod je oslikan ornamentalnim dekoracijama. Na sjevernom zidu izvorno je bilo postavljen oltar tipa tabernakul s ikonografskim prikazom Golgote. Raspetoga Krista na križu flankiraju likovi Bogorodice i sv. Marije Magdalene. Prema sačuvanoj fotografiji možemo pretpostaviti da je riječ o drvenim polikromiranim skulpturama. Ta je školska

Svečanost otvorenja školske zgrade, 14. listopada 1895., MGZ

katolička kapela bila ograđena kovanom ogradom cijelom dužinom zida. U školi je postojala i pravoslavna kapela Sveta tri jerarha, od koje je ostao sačuvan ikonostas, koji je poslije Drugoga svjetskog rata prenesen u parohijalnu crkvu u Bolfanu pokraj Ludbrega. Arhitektonski okvir rad je

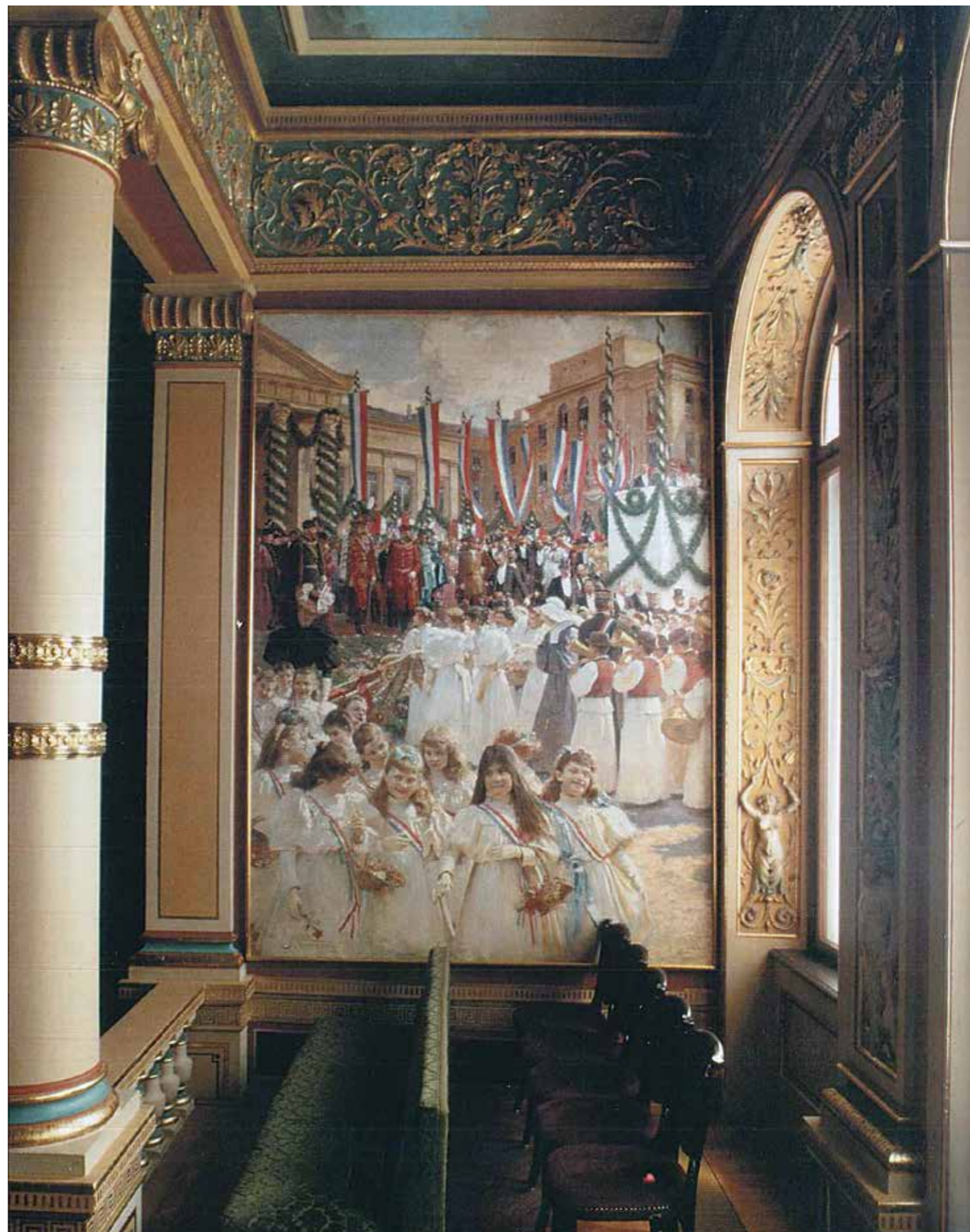
Zapadno pročelje uređeno za pozornicu svečanog otvaranja školske zgrade, 14. listopada 1895., MGZ

Artúr Lajos, Počasna povorka djece pred carem u povodu polaganja zaglavnog kamena nove gimnazijske zgrade u Zagrebu, 1895., ÖNB, Bildarchiv

Svečanost otvorenja školske zgrade, 14. listopada 1895., MGZ

Vlaho Bukovac, *Živio kralji!*, 1895., Zlatna dvorana, Opatička 10, Zagreb, Fototeka IPU

arhitekta Vinka Rauschera, a ikone svetaca djela su slikara Ivana Tišova. Kapela je prema *Izvjestajima Kr. Donjograd-ske gimnazije* uređena 1912. godine.³² Školske kapele su ukinute nakon Drugoga svjetskog rata, a njihova oprema je, osim ikonostasa, izgubljena.

I. 10. Zbirka antičkih odljeva

Iso Kršnjavi je već u prvoj skici za gradnju škole predložio široke hodnike u kojima bi bili sadreni odljevi antičkih spomenika, potrebni za »zornu obuku«. Za unutrašnjost gimnazije predlaže klasične skulpture, a u realki fragmente arhitekture. Za nabavu odljeva iz ponajboljih europskih radionica koje su djelovale u Londonu, Münchenu, Berlinu, Rimu i Parizu, pobrinuo se Kršnjavi putem Odjela za bogoštovlje i nastavu, a Muzej antičkih odljeva trebao je biti zasebna cjelina u sklopu Školskog foruma.³³ Aneks nesuđenoga muzeja planiran je u dimenzijama prema veličini partenonskog friza koji je u njemu trebao biti smješten zajedno s odljevima Fidijinih reljefa, ali je zbog fragmentarnosti cjelokupne izgradnje i nedostatka prostora prenamijenjen u gombaonu / sportsku dvoranu. Kršnjavi je to obrazložio: »Sadašnja gombaona na Realnoj gimnaziji bila je određena za smještaj partenonskih umjetnina, koje sam već prije bio dobio. Ona je i građena po tim mjerama.

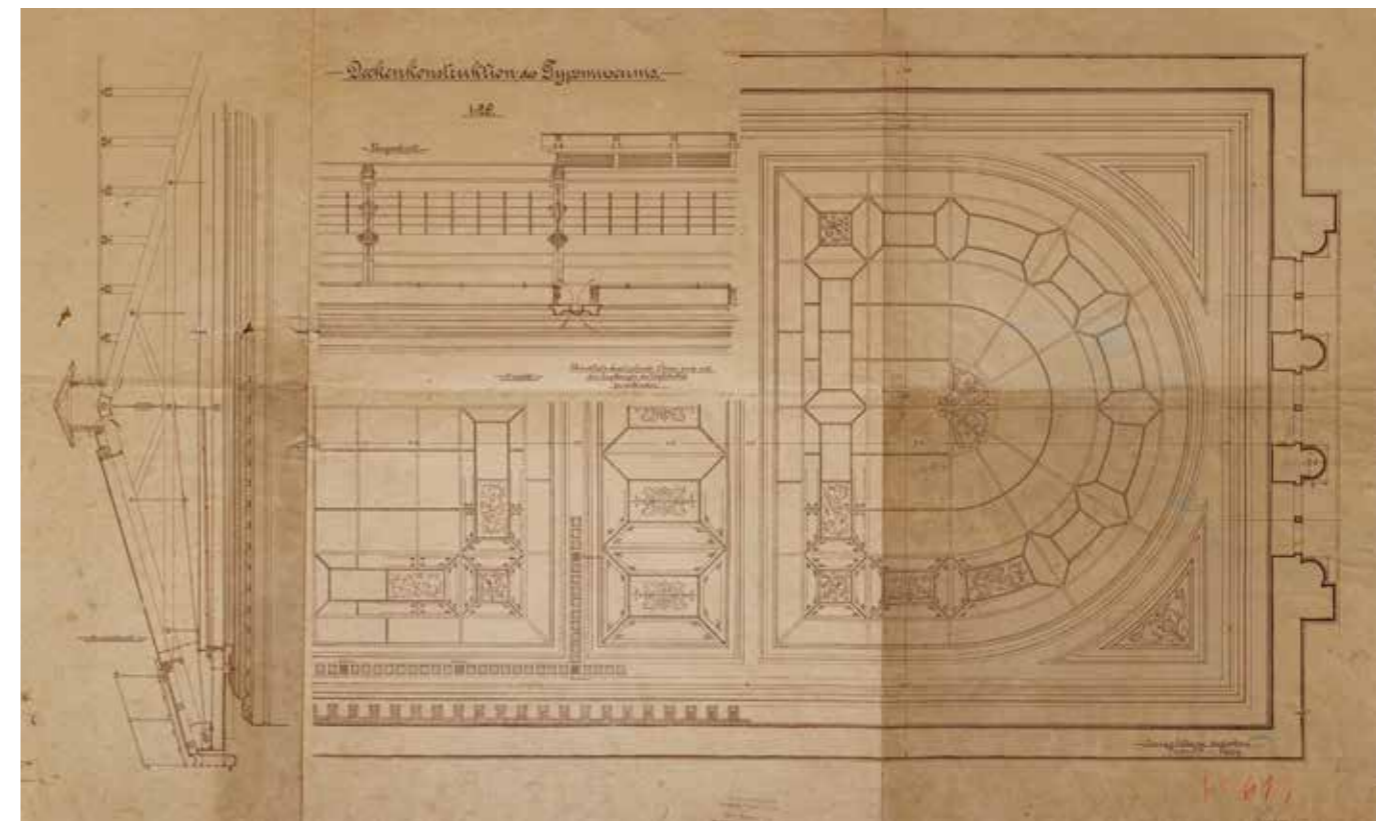
32 DRAGAN DAMJANOVIĆ, *Saborni hram Preobraženja Gospodnjeg i baština Srpske pravoslavne crkvene općine u Zagrebu*, (ur.) Žorž Draušnik, Zagreb, 2020., 299–301.

33 Prvi sadreni odljevi partenonskog friza i skulptura nabavljeni su iz Britanskog muzeja 1892. godine. Sačuvani primjerci danas su objedinjeni u Zbirci sadrenih odljeva antičkoga kiparstva u sastavu Gliptoteke HAZU. IRENA KRAŠEVAC, Legalne kopije. Zbirke odljeva antičke skulpture, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića. Zbornik simpozija Original u skulpturi*, 28–29 (2010.), 195–208.; MAGDALENA GETALDIĆ, Izidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps Muzeuma, u: *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj. Zbornik radova znanstvenog skupa*, (ur.) Ivana Mance i Zlatko Matijević, Institut za povijest umjetnosti i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2015., 182–198; MAGDALENA GETALDIĆ, *Zbirke odljeva antičkih i srednjovjekovnih spomenika Gliptoteke HAZU u europskom kontekstu*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti, Zadar, 2021., 39–70.

Katolička kapela u svečanoj dvorani gimnazije, 1900., Album Kr. realne gimnazije, Dokumentacija Muzeja Mimara

Ivan Tišov, Ikonostas pravoslavne kapele u gimnaziji, izveden 1912. (danas u crkvi u Bolfanu), foto: K. Tadić, IPU

Muzej gipsanih odljeva, dekoracija stropa, 1894., HDA

Atrij donjogradske gimnazije, akvarel Ivana Tišova, 1900., Pariška soba, HŠM

Gimnastička dvorana u donjogradskoj gimnaziji, akvarel Ivana Tišova, 1900., Pariška soba, HŠM

Usred dvorane po dužini imao se namjestiti drveni plot, pa s jedne i s druge strane odljevi Fidijevih kipova sa obiju zabata Partenona. Naokolo dvorane htio sam smjestiti Fidijeve reljefe. Nije dostajao novac za posebnu gombaonu, pa se je morala smjestiti u tu dvoranu, a sadreni odljevi Partenona ostali su smješteni dosta nepovoljno na Sveučilištu.³⁴ Odljevi pojedinačnih kipova dugo su bili izloženi u atriju kao najpogodnijem i najreprezentativnijem dijelu školske zgrade, koji je imao osvjetljenje u krovnoj zoni.

34 ISO KRŠNJAVI, *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike*, (pir.) Ivan Krtalić, Zagreb, 1896., 433.

I. 11. Gombaona

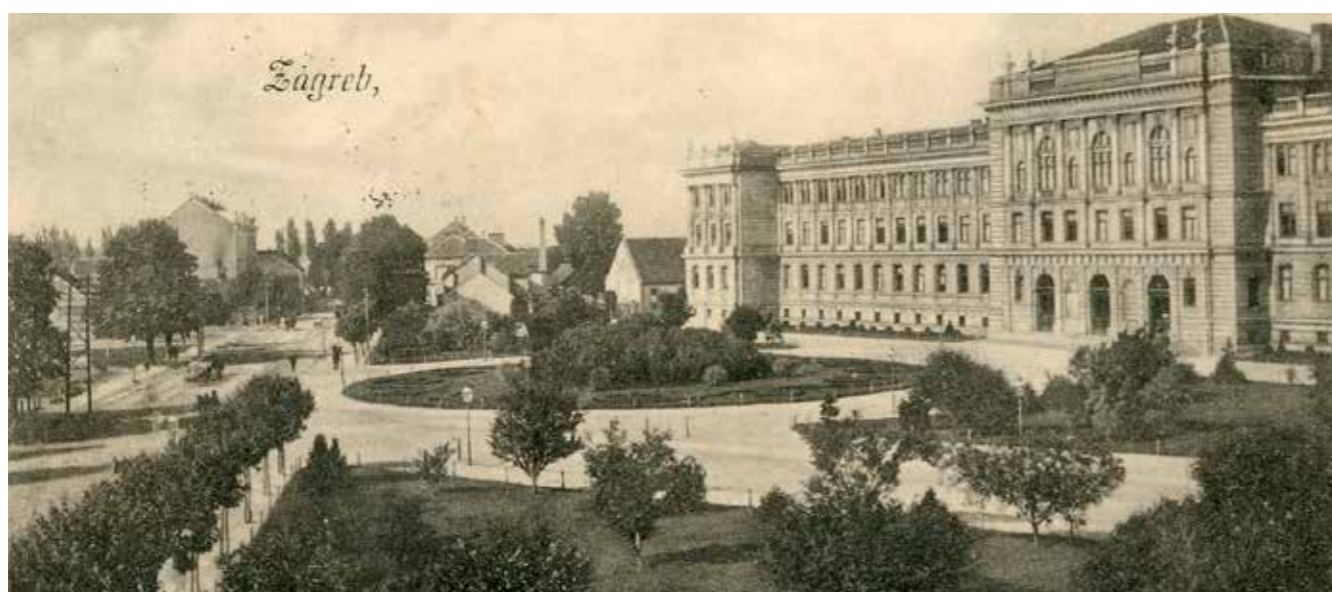
Prema prvotnoj zamisli, sportska dvorana trebala je biti sagrađena na terenu igrališta, ali budući da do te realizacije nije došlo, prenamijenjena je dvorana planirana za muzej sadrenih odljeva klasičnih kipova i reljefa. Muzejski sadržaj s klasičnom/antičkom tematikom posebno je istaknut na zapadnom pročelju, koje je izvedeno kao neoklasiistički trijem, a planirana kolonada koja je trebala spajati krila zgrade i u kojoj je trebao biti lapidarij, nije izvedena.

I. 12. Srednjoškolsko igralište

Zapadno od škole do tada otvorenoga korita potoka Kraljevca uređen je prvi sportski teren / gombalište u Zagrebu, namijenjen srednjoškolskoj mladeži. Prema prvotnom projektu što ga je Franjo Bučar, suradnik za sport Ise Kršnjavoga, naručio od švedskoga arhitekta Martina Borgstedta, specijalista iz Stockholma, igralište i gimnastička dvorana (povezani kolonadom) trebali su tvoriti cjelinu. Igralište je uređeno prema uzorima koje je Bučar vidio na proputovanju Europom i upoznavanju najnovijih postignuća u sportskim vještinama (Skandinavija, Prag, Krakov). Igralište, ne-

Pogled na zapadno pročelje školske zgrade i srednjoškolsko igralište 1930-ih, NSK

Fotografije iz albuma učeničkih igara u pučkim i učiteljskim školama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, 1900., HŠM

Pogled na Školski forum i ciglanu iz zraka, 1928., MGZ

Zagreb, Realna gimnazija, Kolorirana razglednica oko 1910., HŠM

Beč, Kursalon u gradskom parku, oko 1900., MUO

što niže od okolnoga terena, prozvano je *Elipsa*. Sa sjeverne i južne strane bila su teniska igrališta, na jugozapadnom dijelu igralište za krocket, a oko cijeloga igrališta elipsoidna staza za trčanje.³⁵ Zimi je služilo kao klizalište, što je svojevrsna reminiscencija na prijašnje klizalište na tom dijelu.

U vrijeme Prvoga svjetskog rata na dijelu igrališta podignute su drvene barake za smještaj izbjeglica i doseljenika (koje će se ukloniti tek 1932.). Godine 1936. igralište je obnovljeno.

I. 13. Hortikulturno uređenje

Promjena građevinske linije položaja zgrade u odnosu na teren potaknula je regulaciju prostora ispred zgrade. Na sjednici Vladina i gradskoga Građevnog ureda u svibnju 1894. godine dogovoreno je da se ispred školske zgrade uredi javni perivoj.³⁶ Na položajnom nacrtu Ludwiga & Hülssnera iz srpnja 1894. godine prikazana je nova regulacija između Savske i Vojničke ulice s ucrtanom parkovnom površinom. Parter ima oblik trapeza s oštrim kutom prema sjeveroistočnoj strani jer prati povijesnu trasu Savske ceste koja na tom dijelu skošeno skreće prema zapadu. U projekt hortikulturnog uređenja partera i školskog igrališta bio je uključen Viteszláv Durchánek, sveučilišni vrtlar i voditelj Botaničkoga vrta. Dekorativni cvjetni parter kružne forme (u središtu frontalno položen na glavni ulaz) u funkciji je prezentacije arhitektonskoga monumenta koji je uvučen s ulične strane. U tom kružnom prostoru bilo je predviđeno postavljanje vodoskoka,³⁷ a pridavala mu se naročita pozor-

35 KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 474.

36 MARUŠEVSKI (bilj. 16), 19.

37 CHVALA (bilj. 15), 5.

Rudolf von Alt, Carski forum u Beču, akvarel, 1873.

nost pri uređenju 1897. godine. Prve biljke, među kojima i palme, darovala je Vlada, a prenesene su iz hrvatskoga paviljona s Milenijske izložbe.³⁸ Oko Elipse na srednjoškolskom igralištu posađen je drvored kestenova, a poslije su uz gombaonu i ispred nje zasađene platane i tise.

38 KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 480.

Gottfried Semper i Karl von Hasenauer, perspektivni prikaz Carskog foruma s muzejima u Beču, 1869., Semper Archiv, ETH-Zürich

I. 14. Komparativni primjeri

U europskoj gradogradnji 19. stoljeća, koja teži umjetnički koncipiranim urbanističkim rješenjima, bitan element postaje reprezentativni trg ili prostor organiziran kao forum, s plastički oblikovanom arhitekturom koja (neo)stilskim detaljima ističe njezinu namjenu. Za ustanove prosvjetnog i kulturnog sadržaja najčešće se koristi neorenesansni i neoklasicistički stil.

Leo von Klenze, Gliptoteka na Kraljevskom forumu, München, 1816.–1830.

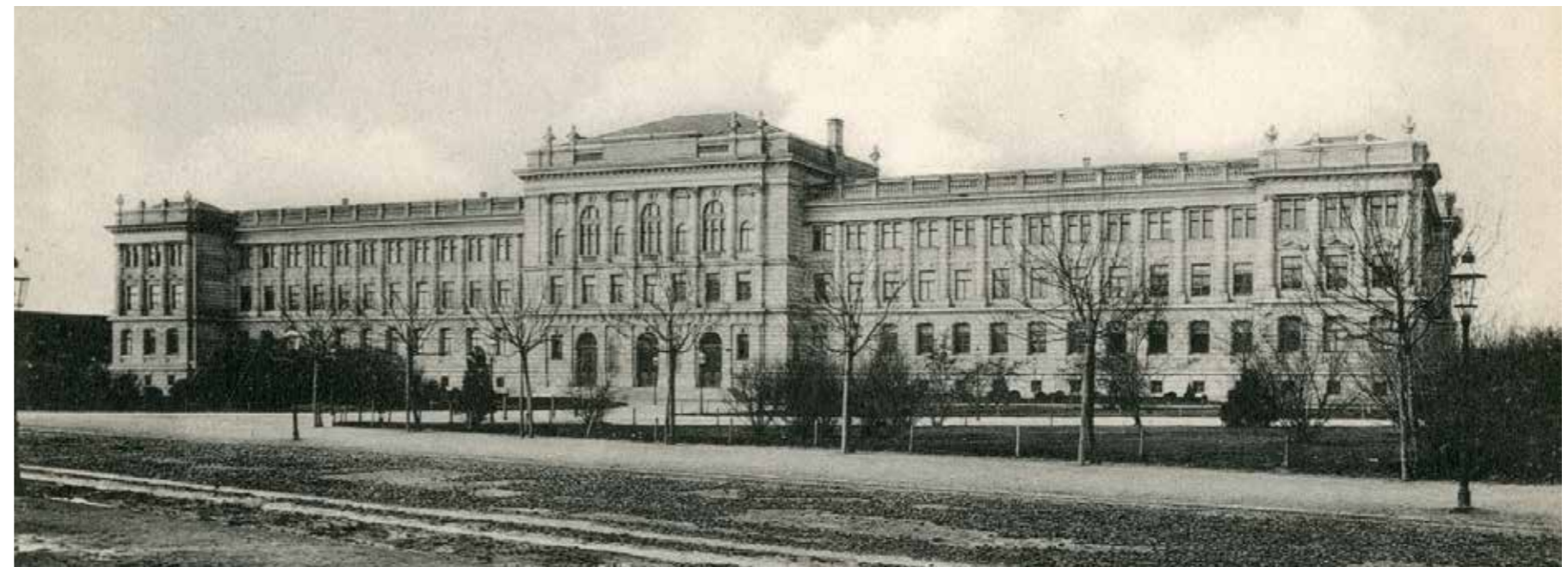

Zapadno pročelje gimnazijske zgrade s neoklasisističkim portalom gombaone (muzeja antičkih odljeva), 1900., Album učeničkih igara u pučkim i učiteljskim školama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, HŠM

Zgrada gimnazije oko 1915., HŠM

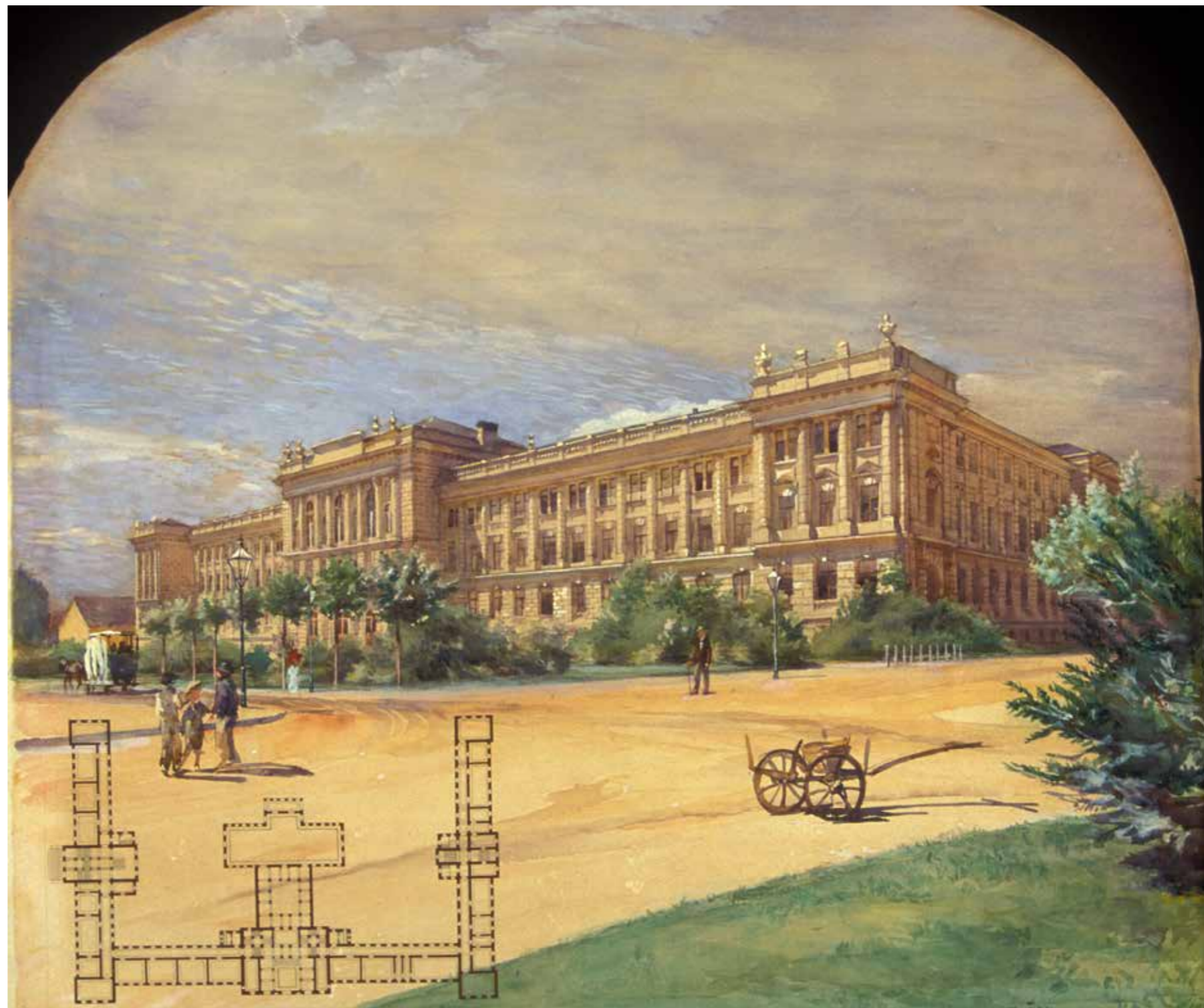
Gottfried Semper,
Politehnika (danas ETH),
Zürich, 1859.–1864.

Skupina javnih zgrada na jednom omeđenom prostoru sadržajno reprezentira temu umjetnosti, prosvjete, crkve, kao iskaz nacionalnoga duha i državne ideje, a tipologiju foruma u arhitekturu 19. stoljeća preuzima i potiče Gottfried Semper, kojem je uzor grčki grad, čiji trgovi, stoe, hramovi, bazilike i kazališta stvaraju osjećaj zajedništva i javnog blagostanja.³⁹

Kršnjavome je oblik foruma idealan prostor za skupinu muzeja i škola, namijenjen klasičnoj kulturi i nastavi, a njegovi su poticaji temeljeni na vlastitom iskustvu doživljaja reprezentativnih prostornih cjelina bečkoga Carskog foruma (*Kaiserforum*) i Münchenskoga Kraljevskog foruma (*Königsforum*). Gottfried Semper i Carl von Hasenauer na kružni potez reprezentativne bečke *Ringstrasse* nadovezuju Carski forum sa simetrično postavljenim zgradama Povijesnomu umjetničkog i Prirodoslovnog muzeja (*Kunsthistorisches Museum* i *Naturhistorisches Museum*), tvoreći zasebnu cjelinu, ali ipak povezanu s Ringom.⁴⁰ Leo von Klenze kao reprezentativni zapadni ulaz u grad München planira propileje i dvije nasuprotne neoklasicističke jednokatne muzejske zgrade za smještaj gliptoteke i antičke zbirke, sve u neposrednoj blizini nasuprotno podignutih zgrada Stare i Nove pinakoteke.⁴¹ Urbanistička cjelina u kojoj su grupirane klasicističke muzejske zgrade je i Schinkelov *Museumsinsel* u Berlinu iz prve polovice 19. stoljeća.

Ako izuzmemo spomenute cjelovito izvedene projekte foruma u Beču i Münchenu, najbliži arhitektonski uzor za zagrebačku zgradu je Politehnička škola (danas ETH) u Zürichu, građena prema nacrtu Gottfrieda Sempera od 1859. do 1864. godine. Još je i Kršnjavi zapazio da je »Ludwig za zagrebačke školske zgrade gotovo kopirao Semperov politehnikum u Zürichu.«⁴² Podudarnost se očituje u nač-

Donjogradska gimnazija, akvarel Ivana Tišova, 1900., Pariška soba, HŠM

39 MARUŠEVSKI (bilj. 4), 204.

40 HARRY FRANCES MALLGRAVE, *Gottfried Semper. Architect of the Nineteenth Century*, New Haven & London, 1996., 318–329.

41 ADRIAN VON BUTTLAR, *Leo von Klenze. Leben – Werk – Vision*, München, 2014., 111–139.

42 KRŠNJAVI (bilj. 34), 320; MARUŠEVSKI (bilj. 16), 14.

lu simetrije s ugaonim rizalitima i horizontalno provedene artikulacije zidnog plašta ritmiziranom obradom površine u variranju prozorskih otvora i pilastara, sve u klasičnom stilskom izričaju neorenesanse.

Navedene reprezentativne primjere srednjoeuropskih gradskih prostora Kršnjavi je nastojao prenijeti u zagrebačku sredinu, zalažući se za monumentalno mjerilo arhitekture javnih ustanova i njihovu sveukupnu estetizaciju. Izvede-

na soliterna arhitektura jedinstvene palače školskih zgrada pozicionirana centralno u zelenu površinu, uvučena od obodnih ulica, nastavak je zagrebačke urbanističke prakse započete gradnjom palače Akademije znanosti i umjetnosti (1879.), pa nastavno na nju niza ustanova duž parkovnih trgova Zelene potkove.

U kontekstu onodobne srednjoeuropske i hrvatske kulture, zgrada Školskog foruma zauzima istaknuto mjesto kao primjer historicističke arhitekture i urbanističke impostacije koja je pridonijela atraktivnoj vizuri i reprezentativnosti zapadnoga dijela središta grada.

I. 15. Nedovršeni projekt Školskog i Muzejskog foruma

Taj najambiciozniji graditeljski projekt u Zagrebu u posljednjoj dekadi 19. stoljeća, monumentalni sklop arhitekture i hortikulture prosvjetne i kulturne namjene, ostao je nedovršen.⁴³ Zapadni dio, koji je bio predviđen za Muzejski forum, do 1906. godine zauzimale su vojničke barake. Na temelju punopravnog ugovora između gradske Općine i vojne uprave, koji je sklopljen prilikom gradnje Rudolfovih vojarni u Ilici 1888. godine, vojna uprava je dobila pravo korištenja zapadnoga dijela Ciglane za smještaj baraka u kojima je skladištila građevni materijal sve do 1905. godine. Vojna uprava nije bila voljna sklopiti bilo kakav razumni dogovor, nego je postavljala izrazito ucjenjivačke financijske uvjete na koje grad nije mogao pristati.⁴⁴ Uz to, mogući dogovor osujetili su i planovi Vlade, koja je zatražila od Grada da joj besplatno ustupi cijelu Ciglanu za gradnju niza sveučilišnih institucija. Detaljni program nije podnijela, ali je naredila da se za crkvu sv. Blaža nađe drugo mjesto.⁴⁵ Grad je 1908. godine odbio ustupiti prostor

43 Uz školske zgrade, planirani su vježbaonica, prirodoslovni muzej, muzej sadrenih odljeva antičkih kipova, kabineti za različite zbirke, administrativni objekt te veliki centralni otvoreni rekreacijski prostor.

44 JURIĆ (bilj. 4), 120–121.

45 KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 476.

Ciglane, a crkva sv. Blaža u konačnici će biti sagrađena na križanju Prilaza Gjure Deželića i Primorske ulice, prema projektu Viktora Kovačića (1911.).

Jedan od razloga je i odstupanje Ise Kršnjavoga (idejnoga začetnika i realizatora toga projekta) s položaja Odjelnog predstojnika. Doba njegova najvećeg uspjeha, otvorenje školskih zgrada u nazočnosti Franje Josipa I., ujedno je prouzročilo i njegov najveći politički pad zbog protumađarskih đačkih demonstracija. Za projekt dovršenja foruma više nije bilo tako gorljivog zagovornika. Kršnjavi je dvadesetak godina nakon izgradnje škole, neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, rezignirano izjavio: »S raznih strana govore kako me sadašnji vlastodršci namjeravaju objesiti. Morao bih što brže pobjeći. Ali neću to učiniti. Ukoliko me uistinu namjeravaju objesiti, zahtijevat ću da me objese pred velikom zgradom gimnazije, što sam je podigao s toliko muke. Bilo bi to dostojno stratište.« (*Dnevnički zapis* 28. listopada 1918.)⁴⁶

Prema Kršnjavijevu programu i elementima likovne opreme u kojoj se poziva na antičke i renesansne uzore kao oličenje duha antike, humanizma i kršćanstva (što je bio temelj prosvjete i kulture 19. stoljeća), zgradu Školskog foruma i Odjel za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj 10 povezuje zamisao i pečat njihova idejnog tvorca. Praktična provedba programa koji se stvara u reprezentativnim prostorijama vlasti na Gornjem gradu, realizira se u školskim zgradama u Donjem gradu.⁴⁷

I. 16. Važnost škole za Zagreb

Palača srednjih škola ostvarena je uz velike napore, a njezini su zavodi u povijesti školstva u Hrvatskoj imali važnu ulogu. Maturanti realne gimnazije, klasične gimnazije i trgovačke škole stekli su solidne temelje za nastavak visokoškolskih studija, a time se podizala i opća naobraz-

46 KRŠNJAVI (bilj. 34), 807.

47 MARUŠEVSKI (bilj. 16), 3.

ba građanstva i cjelokupnoga stanovništva. Iz Prve muške realne gimnazije proizišlo je s vremenom pet gimnazija: Druga (1913.), Treća (1922.), Četvrta (1934.), Peta i Osm (1938.).⁴⁸ U glavnoj zgradi su do 1976. godine ostale Druga i Četvrta. Sjeverni krak s trgovačkom školom / akademijom namijenjen je Petoj gimnaziji, a u južnom kraku nakon premještanja Klasične gimnazije u prostor nove školske zgrade u Križanićevoj ulici 1932. godine, nastavila je djelovati osnovna škola s klasičnim usmjerenjem.

Ambiciozni projekt koji je inicirao Iso Kršnjavi potkraj 19. stoljeća, detektirajući ujedno i problem smještaja zagrebačkih kulturnih ustanova (sveučilišna knjižnica, glazbeni zavod, muzeji: prirodoslovni i arheološki odjel Narodnoga muzeja, te zbirka antičkih odljeva), dao je podlogu za kasniju prenamjenu dijela školske zgrade u Muzej Mimara i ideju da se cijela zgrada u budućnosti prenamijeni za muzejske zbirke, što također nije realizirano.

I. 17. Urbanistički i graditeljski zahvati tijekom 20. stoljeća

Na neizgrađenom dijelu zapadnoga prostora Ciglane i srednjoškolskog igrališta u razdoblju Prvoga svjetskog rata podižu se barake za smještaj vojske, ratnih invalida, izbjeglica i doseljenika. Barake su zaposjele velik dio terena, a zbog loših higijenskih uvjeta postale su »leglo nečisti i tuberkuloze«. Barake će se postupno iseljavati i uklanjati do 1932. godine, kad se počelo s obnovom srednjoškolskog igrališta, a zapadni dio terena planiran je za izgradnju socijalnih institucija, koje naposljetku neće biti sagrađene na tom mjestu.⁴⁹

48 Treća i Osm bile su »ženske« gimnazije. Nakon Drugoga svjetskog rata gimnazije su postale mještovite.

49 Za gradnju sklopa socijalnih ustanova, Radničke komore i Javne burze rada s Iseljničkim komesarijatom, raspisan je opći, jugoslavenski natječaj 1932. godine. U konačnici se odustalo od toga projekta i te su ustanove podignute u Zvonimirovoj ulici (Burza rada 1936.) i na Trgu kralja Petra Krešimira IV. (Radnički dom, 1937.).

Frano Kršnić, Spomenik Eugenu Kumičiću, 1934. (postavljeno 1937.)

Na krajnjem zapadnom dijelu igrališta sagrađen je gimnastički dom Sokolana, prema projektu Egona Steinemanna, 1933. godine.

Situacija će se u korist budućega arhitektonskog fakulteta, koji će se sagraditi na nasuprotnoj zapadnoj strani od škola, početi rješavati 1923. godine, kad je Edo Šen (Schön), arhitekt, rektor i profesor Više tehničke škole, izradio prvu skicu za gradnju zgrade netom osnovane škole (1919.). Gradnja zgrade Tehničkoga fakulteta realizirala se prema konačnom projektu Milovana Kovačevića, od 1938. do 1940. godine, ali taj je kompleks zasebna graditeljska cjelina na parceli koju dijeli Kačićeva ulica i nije izravno povezan s nekadašnjim zamišljenim kompleksom foruma.

U vrijeme svjetskih ratova zgrada je stavljena u funkciju bolnice i vojne svrhe,⁵⁰ a đaci su bili raseljeni.

50 »Kad je god. 1914. buknuo prvi svjetski rat, pretvorena je cijela zgrada u vojnu bolnicu. (...) Kad je Hrvatska god. 1941. zašla u drugi svjetski rat, nastanio se u golemoj zgradi dio njemačke posade u Zagrebu.«, cit. u: HORVAT (bilj. 3), 161.

Zeleni parter trga uglavnom je bio održavan, a 1937. godine s njegove sjeverne strane postavljen je spomenik književniku i političaru Eugenu Kumičiću, rad Frane Kršinića iz 1934. godine. Na pravokutnom kamenom postamentu figura pisca prikazana je realistički, u opuštеноj sjedećoj pozi s pisaljkom i otvorenom knjigom u rukama.

Zgrada školskih zgrada na Rooseveltovu trgu i ulicama Klaićevoj i Kršnjavoga, premda je bila registrirani arhitektonski spomenik, nije bila primjereno održavana,⁵¹ pa su nekad najmodernije i suvremeno opremljene školske zgrade u Zagrebu propadale.

Nedomišljeni urbanistički planovi koji su uslijedili nakon prvih i za Zagreb ključnih regulatornih osnova iz 1865. i 1887. godine, ostavili su nedovršenima širi prostor središta grada izvan poteza Zelene potkove, pa je i današnje doba naslijedilo tu veliku površinu bez nalaženja trajnog rješenja. Političke su prilike nažalost prečesto zadirale u urbanističku matricu Donjega grada i odugovlačile uvođenje reda.

I. 18. Prenamjena škole u muzej

Golema promjena zbilja se 1987. godine, kad je glavno, istočno krilo prenamijenjeno i preuređeno za smještaj zbirke umjetnina Ante Topića Mimare, a gimnazija je iseljena iz zgrade. Ta politička odluka donesena je unatoč negodovanjima dijela kulturne i intelektualne javnosti. Problem je nastao kad je donator odbio unijeti zbirku u nekadašnji isusovački kolegij na Gornjem gradu (nakon njegove dugogodišnje obnove, prenamjene i adaptacije za Muzej Mimara). Kontroverzna nadogradnja samostanske zgrade iz 17. stoljeća, koja je nakon ukidanja isusovačkoga reda doživjela više prenamjena i korištenja, izvedena je prema

51 Na loše stanje toga »urbanističkog i arhitektonskog spomenika« osvrnula se Đurđica Cvitanović u izlaganju na skupu o Hermanu Bolléu, objavljenom u članku: ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Arhitektura monumentalnog historicizma u urbanizmu Zagreba, u: *Život umjetnosti*, 26–27 (1978.), 156.

projektu Vahida Hodžića. Zgrada je u konačnici zaživjela 1982. godine kao izložbeni Muzejski prostor, od 1997. nazvan Galerijom Klovićevi dvori. Problem sa smještajem Mimarine zbirke riješen je tako da se u vrlo kratkom roku počelo s prenamjenom jedne od najatraktivnijih zagrebačkih lokacija i arhitekture u prostoru Donjega grada.⁵²

Najviše društveno-političke institucije (Sabor SRH, Skupština Grada, RSIZ i USIZ kulture) jednoglasno su donijele odluku o prenamjeni i uređenju školske zgrade u Muzejsko-galerijski centar, »kojim će se riješiti dugi niz dugogodišnjih problema u cjelokupnoj muzejsko-galerijskoj djelatnosti, prvenstveno problemi nedostatka prostora, opreme i kadrova (...)«.⁵³ Ta se prenamjena odnosila na cijelu zgradu, ali će se u konačnici realizirati samo u istočnom dijelu za smještaj Mimarine zbirke. Nakon samo godinu dana radova, Muzej »Zbirka umjetnina Ante i Wiltrud Topić Mimara« otvorena je 17. srpnja 1987. godine. Svečano otvorenje održano je ispred istočnoga pročelja zgrade u nazočnosti predsjednika Sabora SRH Anđelka Runjića, najviših političkih predstavnika i udovice-donatorice Wiltrud Mersmann Topić.

Fundus Muzeja tvori zbirka umjetnina koju je slikar, restorator i kolekcionar hrvatskoga podrijetla Ante Topić Mimara (1898.–1987.) ostavio svojoj domovini i hrvatskom narodu *Darovnim ugovorom* iz 1973. i *Dodatkom ugovoru* 1986. godine. Projekt prenamjene školske zgrade u muzej izradili su arhitekti Matija Salaj (voditelj projekta), Mihajlo Krajnc, Ivo Piteša i Berislav Šerbetić iz Urbanističkoga instituta SRH. Postav Muzeja Mimara, uz poštovanje donatorovih želja i zahtjeva, izradili su povjesničari umjetnosti i kustosi Lada Ratković i Tugomir Lukšić, koji su zajedno s arhitek-

52 Prenamjena kulture zagrebačke I. i IV. gimnazije u Muzej Mimara dogodila se u vrijeme kontroverzne reforme srednjoškolskog obrazovanja, tzv. Šušarove reforme, nazvane prema tadašnjem republičkom sekretaru za prosvjetu i kulturu SRH (sekretar od 1974. do 1986.), u kojoj su između ostalog bile ukinute gimnazije.

53 *Projektni program za adaptaciju zgrade na Rooseveltovu trgu u Muzej Ante Topića Mimare* (prijedlog), Zagreb, srpanj 1986.

Svečano otvorenje Muzeja Mimara, foto: S. Sabo

→
Postav Muzeja Mimara,
foto: G. Vranić,
Dokumentacija Muzeja
Mimara

tima sudjelovali u koncepciji adaptacije zgrade.⁵⁴ Više od trideset godina Mimarina zbirka je većim dijelom eksponata bila izložena javnosti, a prostor je poslužio i za brojne povremene izložbe i mnoga kulturna događanja, između ostalog za koncerte u svečanoj dvorani, održavanje stručnih skupova i promotivnih aktivnosti u svečanoj dvorani te atriju i multimedijskoj dvorani u prizemlju.

IRENA KRAŠEVAC

54 LADA RATKOVIĆ BUKOVČAN (ur.), *Muzej Mimara: 30 godina djelovanja – 30 godina s vama*, katalog izložbe, Muzej Mimara, 17. 7. 2017. – 30. 9. 2017., Zagreb, 2017., 14.

Postav Muzeja Mimara, foto: G. Vranić, Dokumentacija Muzeja Mimara

Proslava 30. godišnjice rada Muzeja Mimara 2017.

Muzej Mimara, pogled s istoka

II. 1. Smještaj

Urbanistički položaj trokrilnog tzv. Školskog foruma ili »zgrade srednjih škola« (velike realke, gimnazije i trgovačke škole) podignute 1895. godine, u čijem je središnjem dijelu danas Muzej Mimara, čini je ključnom sastavnicom dvaju prostornih sustava, koji su formirani upravo njezinom izgradnjom – odnosno promjenom prvotne građevinske linije.⁵⁵ Urbanističko-arhitektonski kompleks cjelokupnog »zagrebačkog foruma«, kakav je prvotno zamišljao Izidor Kršnjavi, između Savske ceste na istoku, današnje Ulice Izidora Kršnjavoga (bivše Vojničke ceste) na jugu, Klaićeve (produžene Kukovićeve) na sjeveru te Kačićeve ulice na zapadu, trebao je biti formiran izgradnjom zgrada po obodu toga gradilišta, grupiranih u dvije osnovne cjeline – 'školske' i 'muzejske', koje bi obavijale vanjsku liniju duž ulica neorenesansnim fasadama, tvoreći čvrst, stilski jedinstven blok.⁵⁶

No izmijenjena građevna linija preuzeta iz Vancaševa projekta nakon provedenoga pozivnog natječaja za gradnju Školskog foruma, kako bi se izbjegao oštri kut koji tvori presijecanje paralelnih ulica u smjeru istok – zapad Savske ulicom, rezultirala je time da su izgradnjom »zgrade srednjih škola« prema projektu arhitektonskoga biroa Ludwig & Hulssner stvorene dvije urbanističke kompozicije kojima ta zgrada dominira.⁵⁷

Jedan je kontekst Rooseveltova trga (bivšega Trga Khuen-Hedervaryja), nastao iz potrebe za regulacijom novonastalog prostora pred školom, koji je prepoznatljiv upravo po reprezentativnom pročelju Muzeja Mimara. To je i jedina građevina toga trga koja od njegova parkovnog partera nije odijeljena kolnom prometnicom. Sa sjeverne ga strane harmonično uokviruje bočna fasada zgrade Muzeja za umjet-

55 U sjevernom krilu je danas V. gimnazija, a u južnom Osnovna škola Izidora Kršnjavoga i Prva privatna umjetnička gimnazija s pravom javnosti.

56 MARUŠEVSKI (bilj. 16), 34.

57 Isto, 13–14; CHVALA (bilj. 15), 4–5.

Muzej Mimara i školske zgrade, pogled s jugozapada

Muzej Mimara i školske zgrade, pogledi iz zraka

nost i obrt (izvorno reprezentativne neorenesansne palače Obrtne škole, podignute 1888. godine prema projektu Hermana Bolléa) te u njezinu nastavku prema zapadu zgrada Biološkog odsjeka PMF-a (izvorno zgrada Zemaljske zaklade školskih knjiga, podignuta 1894.) koju je projektirao Kuno Waidmann i zgrada u kojoj je danas Prva ekonomska

škola (izvorno Muška učiteljska škola), koju je projektirao Herman Bollé uz suradnju Kune Waidmanna u neorenesansnom stilu.⁵⁸

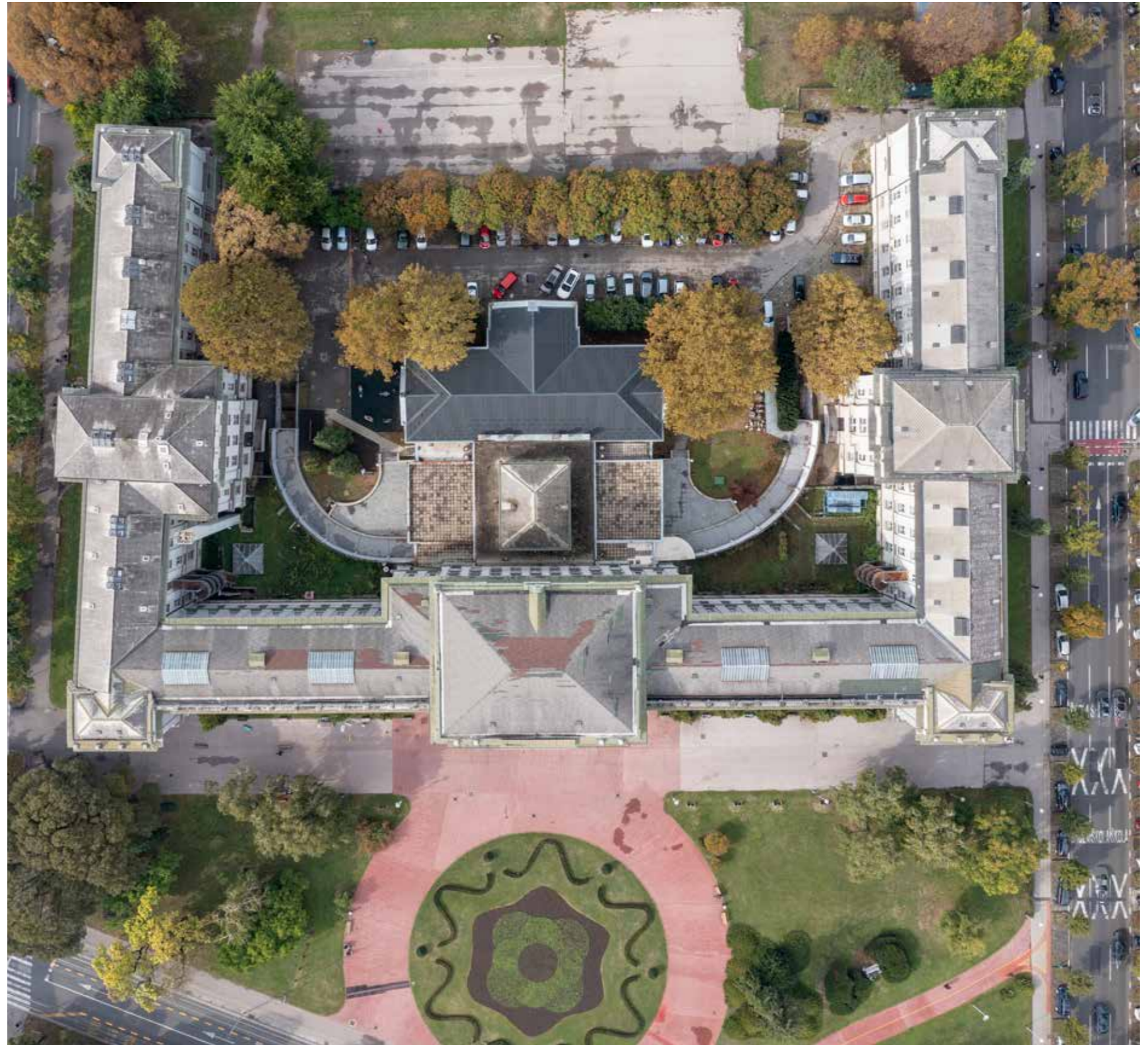
58 KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 481–482; DRAGAN DAMJANOVIĆ, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb, 2013., 552–554.

S istočne strane Rooseveltova trga, odsječenog od parkovnog partera Savskom cestom, nalazi se upravna zgrada Trgovačko-obrtničke komore, arhitekta Vjekoslava Bastla iz 1902./1903. godine te u nastavku skladna kompozicija triju secesijskih zgrada arhitekta Lava Kalde: palača Trgovačko-obrtničke komore, Mirovinska zaklada namještenika i Merkurov

dom (sagrađene su 1914. godine).⁵⁹ Odsječeni ugao s naznačenom zelenom površinom postat će parcela Novinarskog doma (sagrađenog 1930. u duhu »ogoljenog klasicizma« prema projektu Brune Bauera), dok će se s južne strane trga izgradnjom nebodera hotela InterContinental 1975. godine (prema projektu arhitekata Slobodana Jovičića i Williama Bonhama) izostaviti pokušaj uspostave dijaloga s prostornim okruženjem i negirati donjogradska morfološka struktura. Rooseveltov trg je do danas zadržao osnovnu izvornu dispoziciju parternog uređenja iz 1897. godine.

Drugi kontekst je unutrašnjost bloka koja je prema izvornom planu Izidora Kršnjavoga trebala sadržavati park s bazenom u središtu – ljeti za kupanje, a zimi za klizanje, koju uokviruje monumentalno začelje te trokrilne palače. Umjesto toga uređeno je prvo srednjoškolsko sportsko igralište, koje se od obnove 1935. godine do danas nažalost nije razvilo u suvremeni sportski park. Sa zapada ga omeđuje tek mala zgrada Sokolane, odnosno gimnastičkog doma, sagrađenog prema projektu Egon Steinmanna 1933. godine, a cijeli se prostor doima neiskorištenim potencijalom izvornog karaktera, prema kojemu bi pročelje koje taj sklop zgrada zakriljuje moglo biti percipirano jednako monumentalnim poput njegova vanjskog lica. Kolni i gospodarski pristup objektu organizirani su s dvorišne strane.

U kontekstu pak cjelokupnoga zagrebačkog Donjeg grada, Rooseveltov trg se percipira kao ekstenzija Trga Republike Hrvatske s kazališnom zgradom u središtu, okružen zgradama kulturne i obrazovne namjene. Brza Savska cesta se u trenutku usijecanja između tih dvaju trgova umiri i koliko god ih presijeca, toliko se i integrira s njima, mijenja karakter i pretvara se u tipičnu ulicu centra – Frankopansku ulicu. Arhitektonski kompleks s Muzejom Mimara u središtu i parkovnim parterom ima snažan reprezentativni karakter koji označava ulazak u zonu građevina kulturnih i obrazovnih funkcija i monumentalnog mjerila u parkovnom okružju.

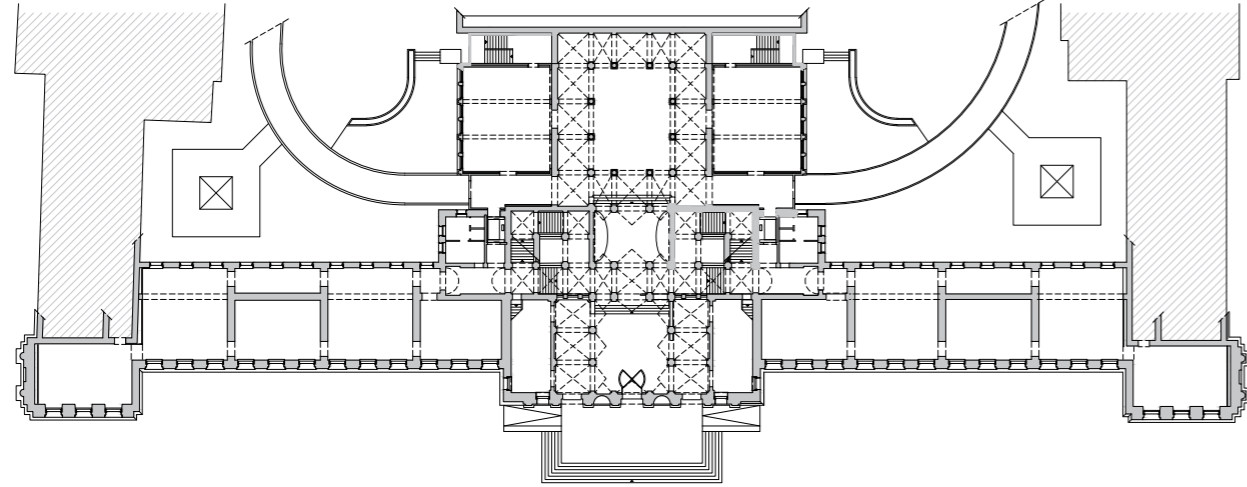

Muzej Mimara i školske zgrade, ortogonalna snimka

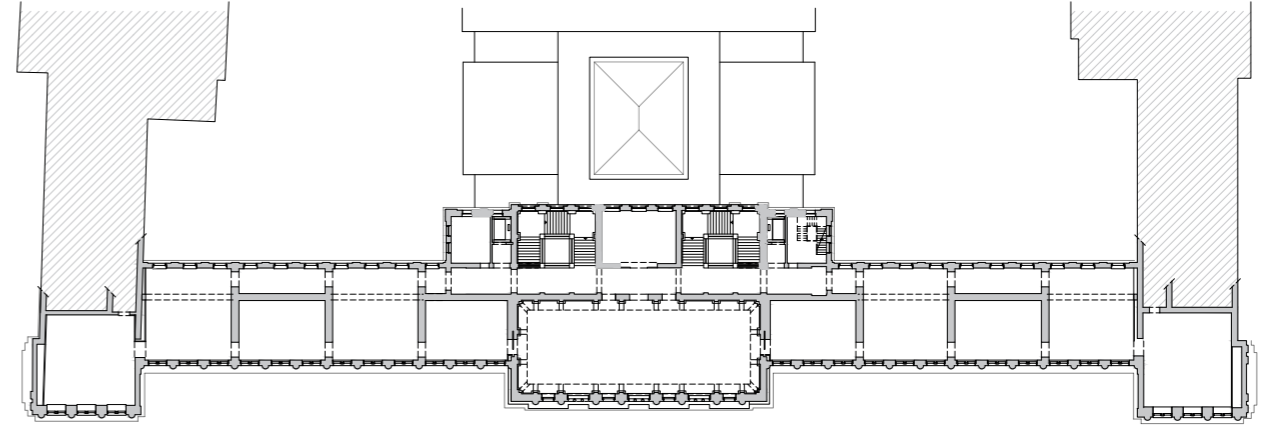
59 DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, Sekvenca secesije – arhitekt Lav Kalda, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30 (2006.), 241–264.

Tlocrta, postojeće stanje

prizemlje

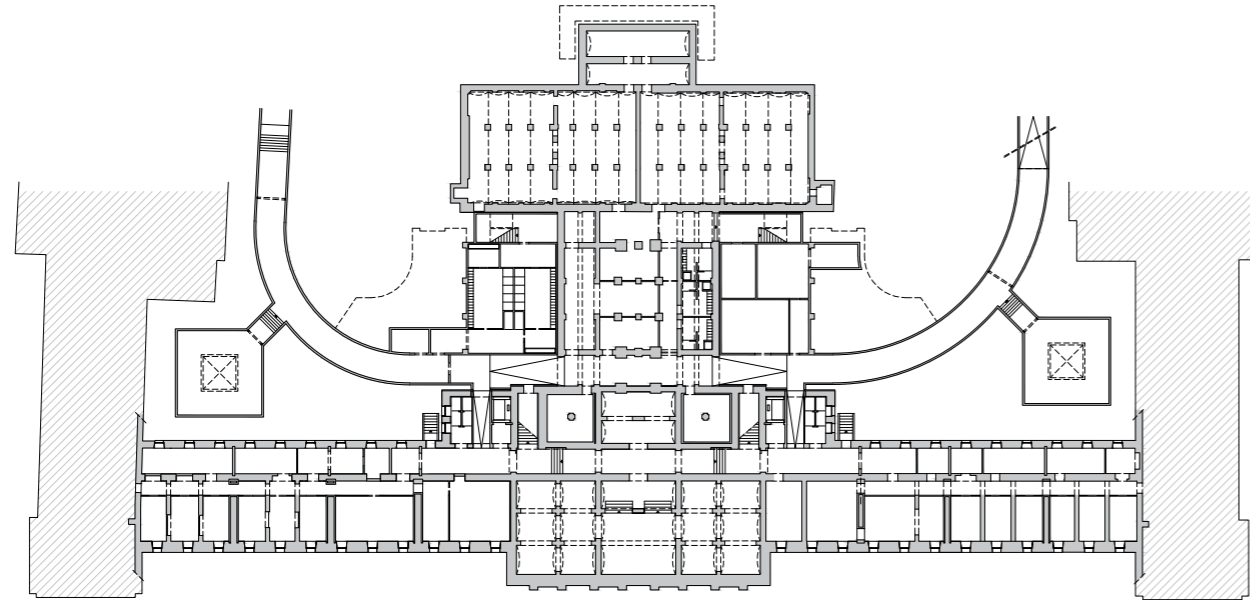

2. kat

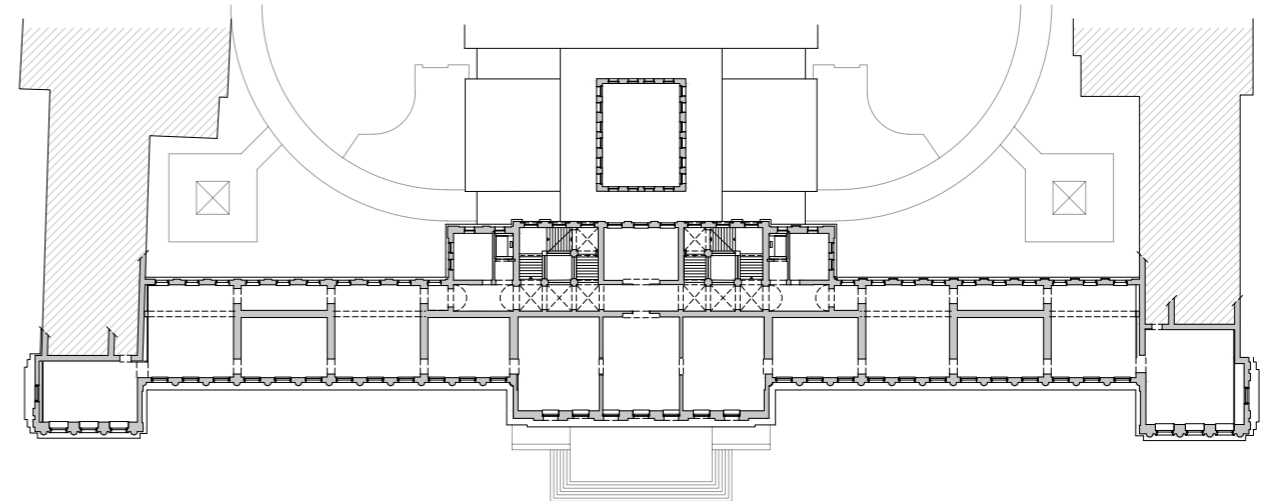

0 10 20 40 m

podrum

1. kat

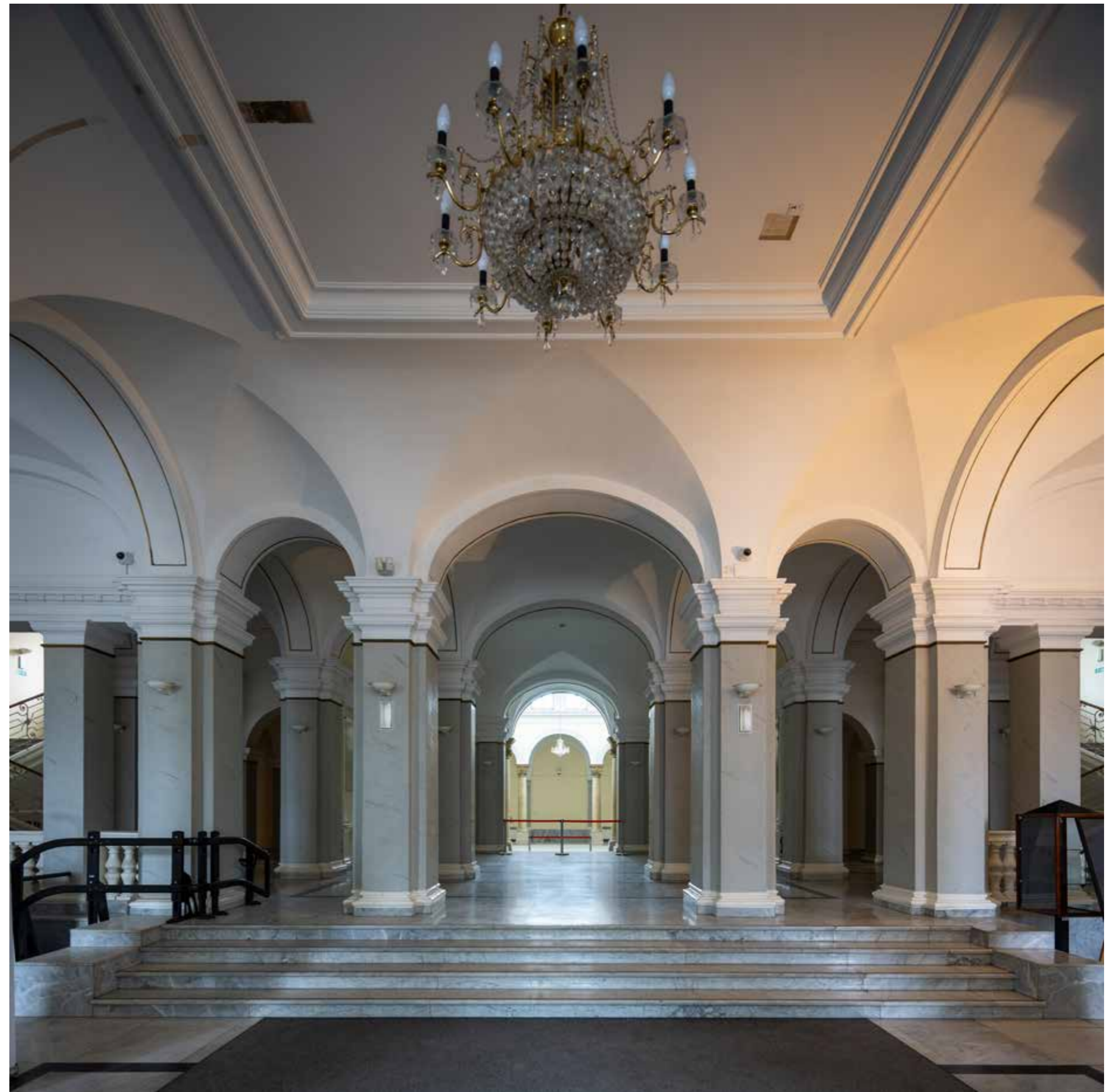

II. 2. Organizacija unutarnjeg prostora

Osnovna podjela dijela kompleksa u kojemu se nalazi Muzej Mimara čitka je na vanjskim gabaritima, pa se tlocrt Muzeja Mimara može u skladu s tim podijeliti na središnji, najreprezentativniji dio, i na dva jednakovrijedna krila. Zgrada se sastoji od podruma, prizemlja, dva kata i potkrovlja, ukupne površine 9453,79 m². Etaže su po vertikali povezane dvostrukim stubištem te dvama dizalima. Između uličnog (prema Rooseveltovu trgu) i dvorišnog dijela nalazi se hodnik koji se proteže punom dužinom zgrade kroz sve etaže. Dvorišni dio se nastavlja na hodnik tlocrtnom kompozicijom koju čine simetrično postavljeni parovi trokrakih

Sjeverno stubište s prvog na drugi kat

Pogled iz vestibula prema atriju

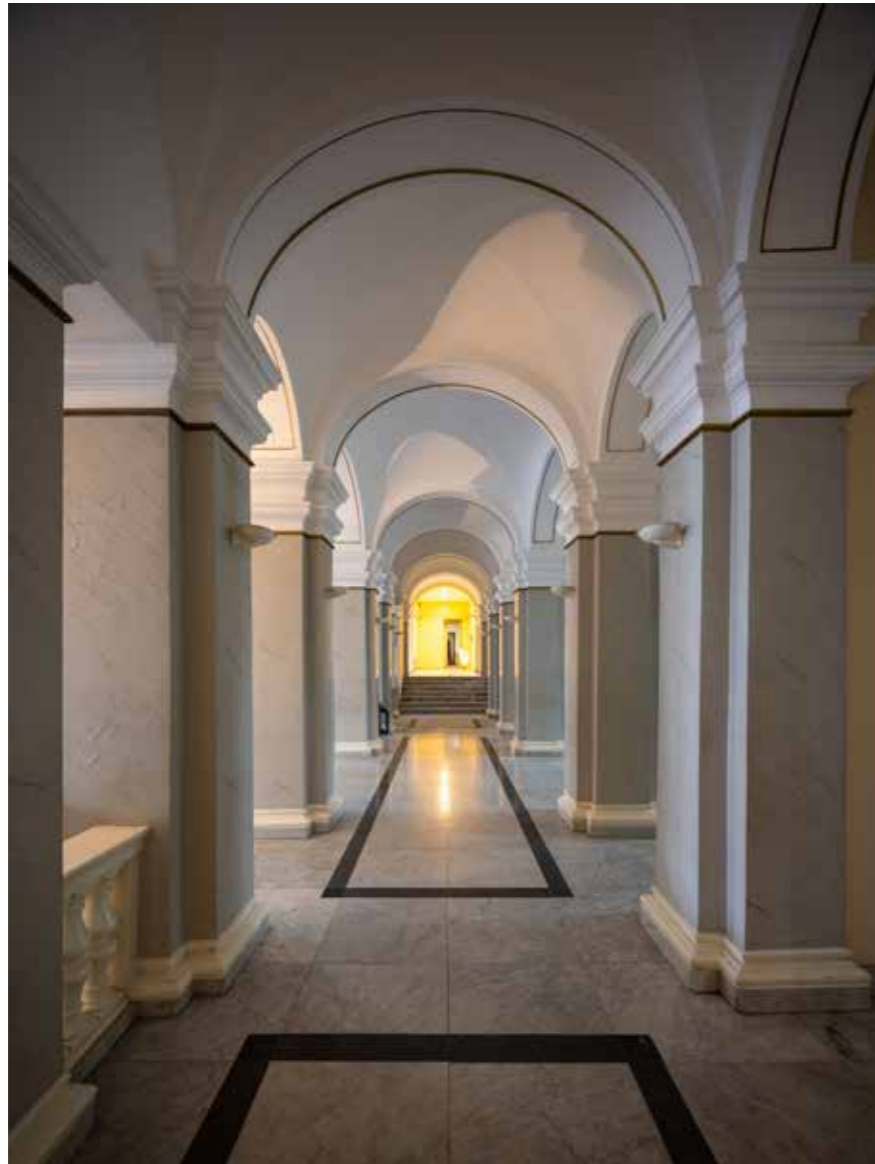
Podrumske prostorije za povremene izložbe, tehničke i uredske prostorije, knjižnica, depo i lučni hodnik koji vodi prema kotlovnici

stubišta, dizala i sanitarija oko središnje prostorije. Dvorišni dio sadrži dvije simetrične vertikalne komunikacijske jezgre zgrade muzeja. Ulični, longitudinalni dio zgrade organiziran je paralelnim pregradnim zidovima u prostorije prema funkcionalnim potrebama, koje spaja linija hodnika. Podrum u središnjem dijelu i u južnom krilu sadrži izložbene prostore za povremene izložbe, dok su ostale prostorije namijenjene restauratorskim radionicama, uredima s knjiž-

icom te depoima, skladištima i tehničkim prostorijama, među kojima je i središnja prostorija za upravljanje i kontrolu instalacija i službu sigurnosti. Dvorišni dio podruma proteže se prema unutarnjem dvorištu ispod atrija s aneksima i gombaone; također ima dio prostora odvojen za depoe, skladišta i tehničke prostorije te kuhinju i sanitarije povezano s *caffèom/restaurantom* u prizemlju. Dio prostora je za sada neiskorišten. Depoi su podijeljeni i opremljeni prema

vrsti umjetnina, a projektirani su tako da ostvaruju komunikaciju s ostalim prostorima. Osigurani su protupožarnim vratima, vatrodjavom i sigurnosnom signalizacijom alarma. Podrum sadrži dva lučna hodnika koja vode iz suterena u podrum, prema tehničkim prostorijama i kotlovnici.⁶⁰ Ukup-

60 Projektni program za adaptaciju zgrade na Rooseveltovom trgu u Muzej Ante Topić Mimara, prijedlog, Zagreb, srpanj 1986.

Hodnik južnog krila Muzeja u prizemlju

na površina podruma iznosi 2891,45 m², a vanjskih ulaznih stuba i ulaznih rampi u lučne hodnike 74,12 m².

Na prizemlje se dolazi s pravokutnog podesta podignutog od vanjskog poda sa sedam stuba, koji uz pročelje ima simetrično postavljene dvije rampe za osobe s teškoćama u kretanju. U reprezentativni vestibul vodi ulaz kroz kružni vjetrobrani prostor smješten u osi centralnog od triju simetričnih portala u prostor podijeljen na tri dijela. Središnji dio vestibula je komunikacijska površina, dok su s njegovih objiju strana smješteni statični sadržaji: sjeverno od ulaza je recepcija, a južno garderobe. U nastavku središnjega dijela prema dvo-

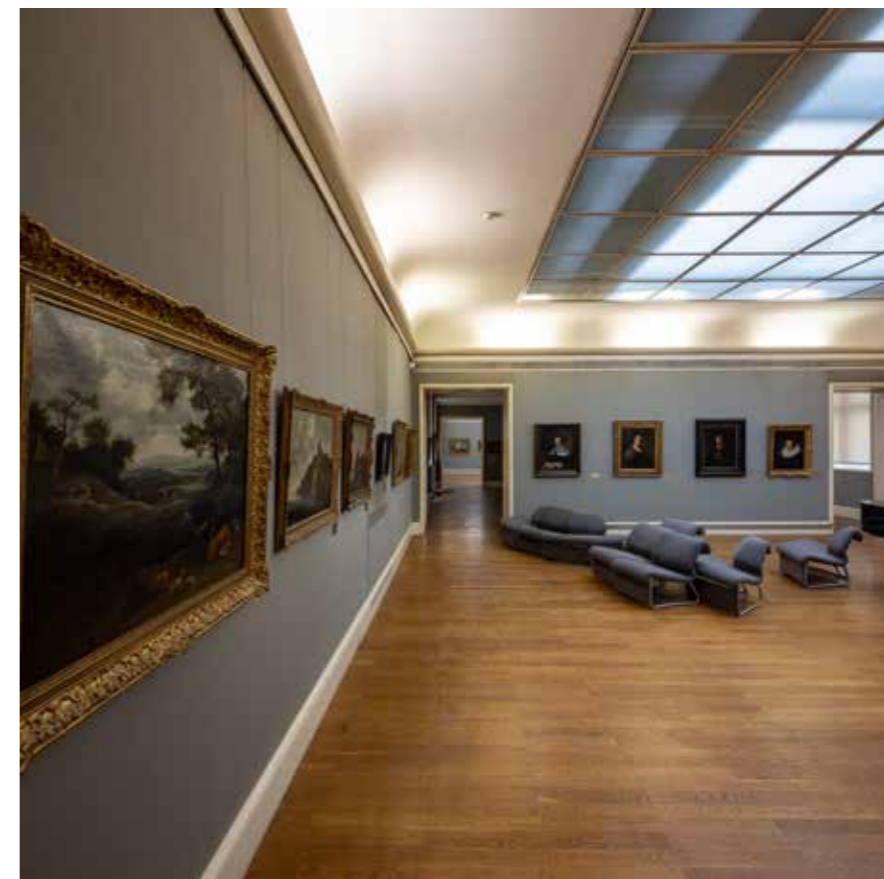
Pogled prema recepciji i hodniku

Atrij • Garderobe • Multimedijaska dvorana

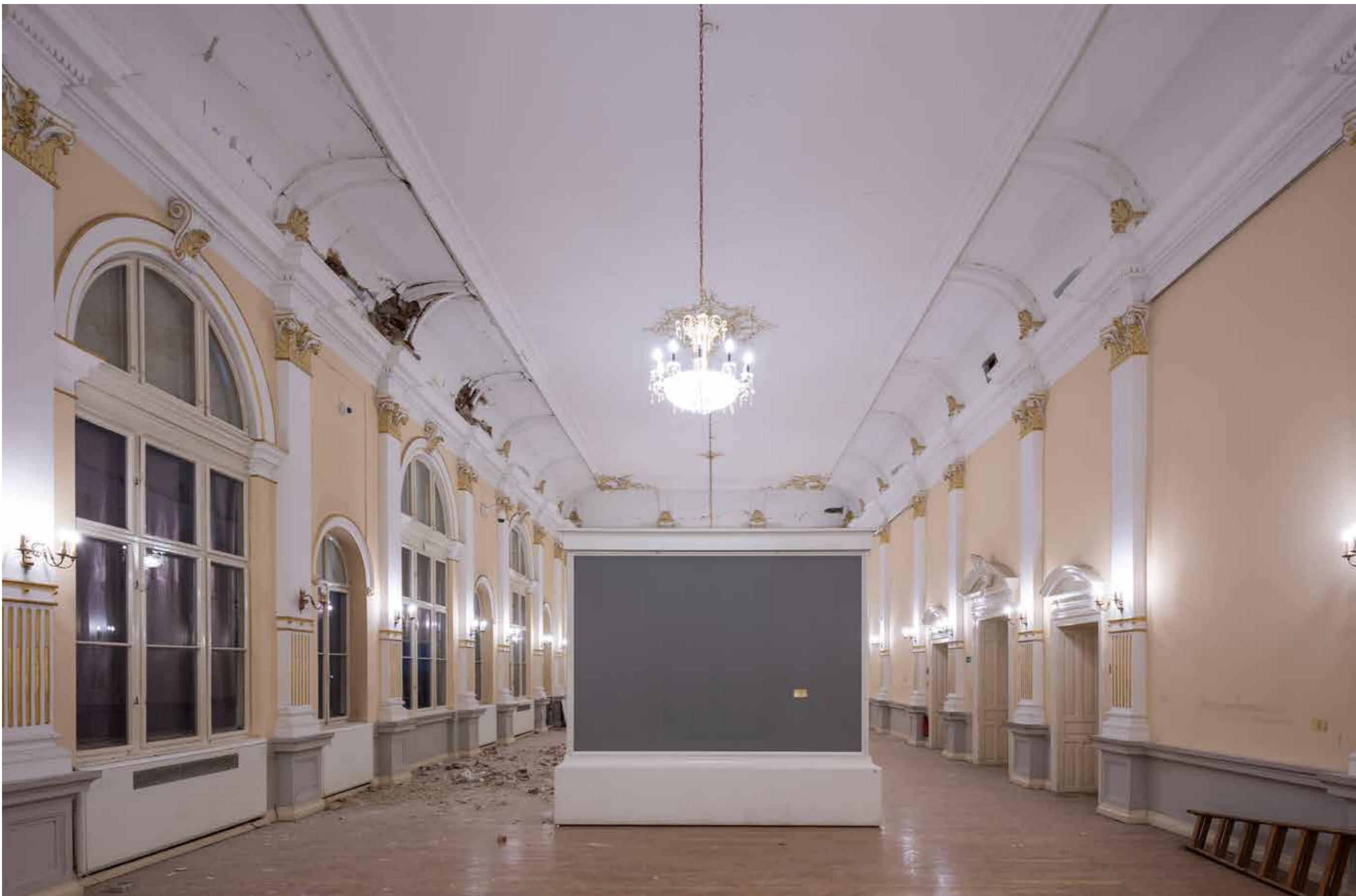

Izložbene dvorane na prvom i drugom katu

rištu nižu se prostori razdijeljeni stupcima i stupovima, zbog čega se cjelokupni središnji prostor prizemlja doima kao reprezentativna cjelina koja kulminira raskošnim atrijem, na koji se sjeverno nastavlja *caffe/restaurant* s mogućnošću izlaza u prostor dvorišta, a južno multimedijaska dvorana. Longitudinalni hodnik vodi pak u sjeverno i južno krilo simetrično pregrađeno nosivim zidovima. Linije kretanja prilagođene su obilasku muzejskog postava, pa je linijom otvora smještenih duž osi u oba krila, nasuprot hodniku, formiran prolaz uz istočni zid zgrade. Ukupna površina prizemlja iznosi 2129,88 m², a dviju terasa u dvorištu 178,56 m².

U krilima zgrade na prvom katu ponavlja se prostorna organizacija iz prizemlja, dok je u središnjem dijelu prema ulici prostor simetrično podijeljen u tri prostorije, međusobno povezane prolazima u centralnoj osi, koja se ujedno nastavlja na liniju kretanja duž istočnog pročelja, pa na tom katu postoji kontinuirana linija pogleda i kretanja s jednog kraja kuće na drugi duž istočne i zapadne strane, odno-

Svečana dvorana na drugom katu

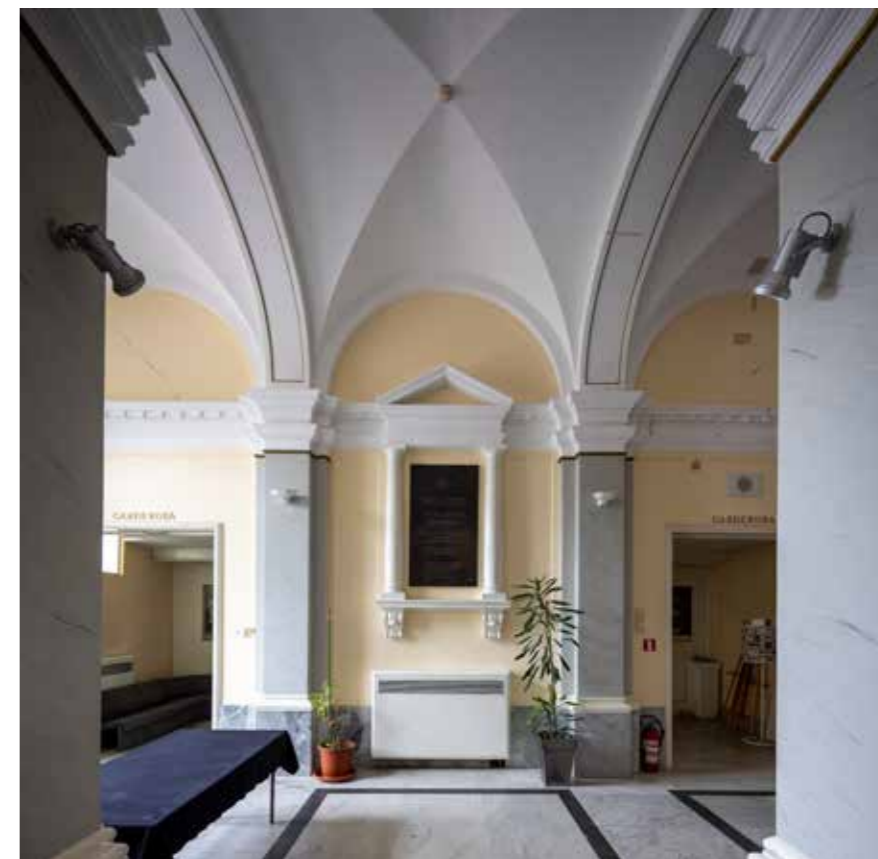

Potkrovlje • Stube koje vode na potkrovlje

sno dosljedno primijenjeno načelo enfilada. Tu je središnja prostorija između dviju komunikacijskih jezgri zatvorena zidovima, za razliku od prizemlja, gdje je dio fluidnog prostora razdijeljenog stupovima. Ukupna površina prvog kata iznosi 1330,72 m².

Na drugom katu, u pogledu prostorne organizacije, razliku u odnosu na prvi kat čini svečana dvorana u središnjem dijelu zgrade prema ulici, u koju se ulazi kroz središnje postavljena troja vrata, dok je ostali dio tlocrta jednako organiziran kao i na katu niže. Ukupna površina drugog kata iznosi 1382,11 m².

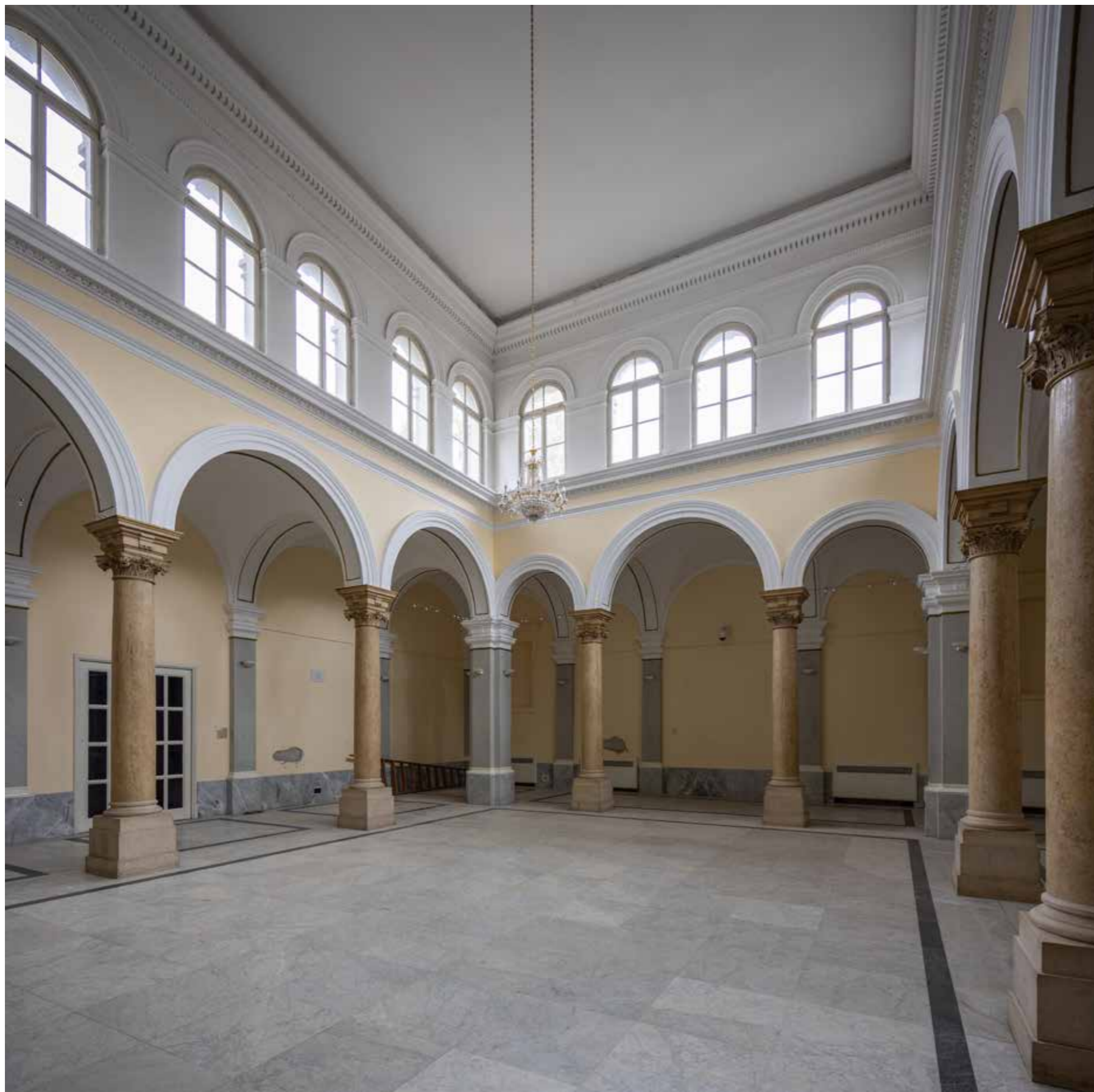
Prostor potkrovlja zauzele su strojarnice i instalacijski kanali, ostavljajući slobodne korisne prostore na istoku i zapadu zgrade bez adekvatne komunikacijske veze. U potkrovlju se uz strojarnice s pretprostorom i tehničke prostorije nalaze dvije prostorije na zapadnoj strani te dvije na istočnom dijelu stubišta, što ukupno iznosi 9201,11 m².

Balustrada i ukrasna niša u prizemlju

Detalji baza i kapitela na stupovima, stupcima i pilastrima u prizemlju • Pogled na ukrasne niše u prizemlju

Atrij

II. 3. Unutarnja oprema

Unutarnja oprema zgrade rezultat je preobrazbe Školskog foruma u muzej, pri čemu su završne obloge prostorija izmijenjene u odnosu na izvorno stanje uvođenjem novih materijala ili novih slojeva boje. Najvažnije i dosljedno skladno oblikovane dijelove unutarnje opreme čini dekoracija vestibula i atrija, stubišta te svečane dvorane na drugom katu, kao i oblikovanje okvira i zatvora vrata i prozora.

Prostor vestibula, hodnika i atrija definiran je ritmom triju lučnih ulaznih portala u zgradu, u čijoj se širini protežu stupovi koji blago mijenjaju karakter kako prolaze kroz različite prostorno-funkcionalne cjeline. Vestibul i hodnik prizemlja ukrašeni su nosivim stupcima s pilastrima na sve četiri strane, te njima pripadajućim pilastrima i integriranim stupovima. Stupci s pilastrima imaju sivo marmorizirano tijelo, dok su njihovi kapiteli (u kojima su interpretirani dorski elementi) i baze bijeli. Oni nose lukove, odnosno arhitrave, nad kojima se formira sustav svodova. Na neke pilastre montirana su rasvjetna tijela u gornjoj trećini visine njihova tijela. S obzirom na povišenje podne kote hodnika u odnosu prema vestibulu i atriju, stupovi hodnika naliježu bazama na pod, dok su stupovi vestibula i atrija podignuti na postamente koji postavljaju baze svih stupova prizemlja u istu ravninu.

Bočni dijelovi vestibula odijeljeni su od hodnika kamenom ogradom s balustrima. Prostorija između dviju jezgri s vertikalnim komunikacijama, koja povezuje vestibul i atrij, dekorirana je u prostoru između pilastara klasicističkim nišama s toskanskim stupovima koji nose trokutaste zabate, a sličan ukras nalazimo i na bočnim zidovima vestibula. Jedinstvo reprezentativnih prostorija prizemlja s prostorom atrija pozicioniranog prema dvorištu postiže se primjenom istog tipa stupaca i pilastara, a naročita monumentalnost atrija ističe se uvođenjem kamenih stupova s kompozitnim kapitelima. Jednostavnim sustavom boja (sivom, bijelom, oker i zlatnom) obrađen je kompletan dekorativni sloj zgrade. Sive, marmorizirane dekorirane površine u suglasju su

Detalji razdjelnog i krunskog vijenca u atriju

Ukrasne konzole na stubištu

sa sivim mramorom kojim su pokriveni reprezentativni podovi vestibula, atrija i stubišta.

Atrij je omeđen ophodom koji formira prostor između stupova i pilastara nadsvodjen križnim svodovima, a središnji dio prostorije je povišen i rastvoren nizovima lučnih prozora koji se protežu iznad razdjelnog vijenca u kojemu dominira ornament u formi izmjeničnih ovala i strelica. Zidove atrija zaključuje profilirani vijenac s istaknutim elementom zuboreza.

Stubišta su ukrašena istim tipom stubova i pilastara poput onih u vestibulu. Ti stubovi nose lukove, a stubišni su krakovi zaštićeni jednostavnom prozračnom metalnom ogradom ukrašenom simetričnim geometrijskim uzorkom. Kako se uspinjemo, tako se pilastri na stubama prvog i drugog kata odjeljuju od poda i oslanjaju na ukrasne konzole.

U svečanu dvoranu na drugom katu ulazi se kroz kompoziciju od triju vrata s dekorativnim lučnim nadvratnicima, među kojima se dimenzijom i bogatstvom ukrasa ističe središnji portal. Njihov položaj i ritam izmjene, definiran dimenzijom otvora, usklađen je s ritmom prozora na rizalitno istaknutom dijelu pročelja koji odgovara širini dvorane. Na tom se dijelu pročelja izmjenjuju veliki trodijelni i trokrilni prozori (s ostaklenim polukružnim završetkom ukrašenim konzolnom volutom) s manjim, dvodijelnim i dvokrilnim, koji također završavaju ostakljenim lučnim završecima.

Dekoracija zidova dvorane počinje jednostavno profiliranim sivim parapetom, s istacima na mjestu pilastara koji raščlanjuju zidove. Radi se o pilastrima čije baze počivaju na istacima parapeta. U donjem dijelu njihovo je tijelo dekorirano zlatnim kanelurama nad kojima su montirani

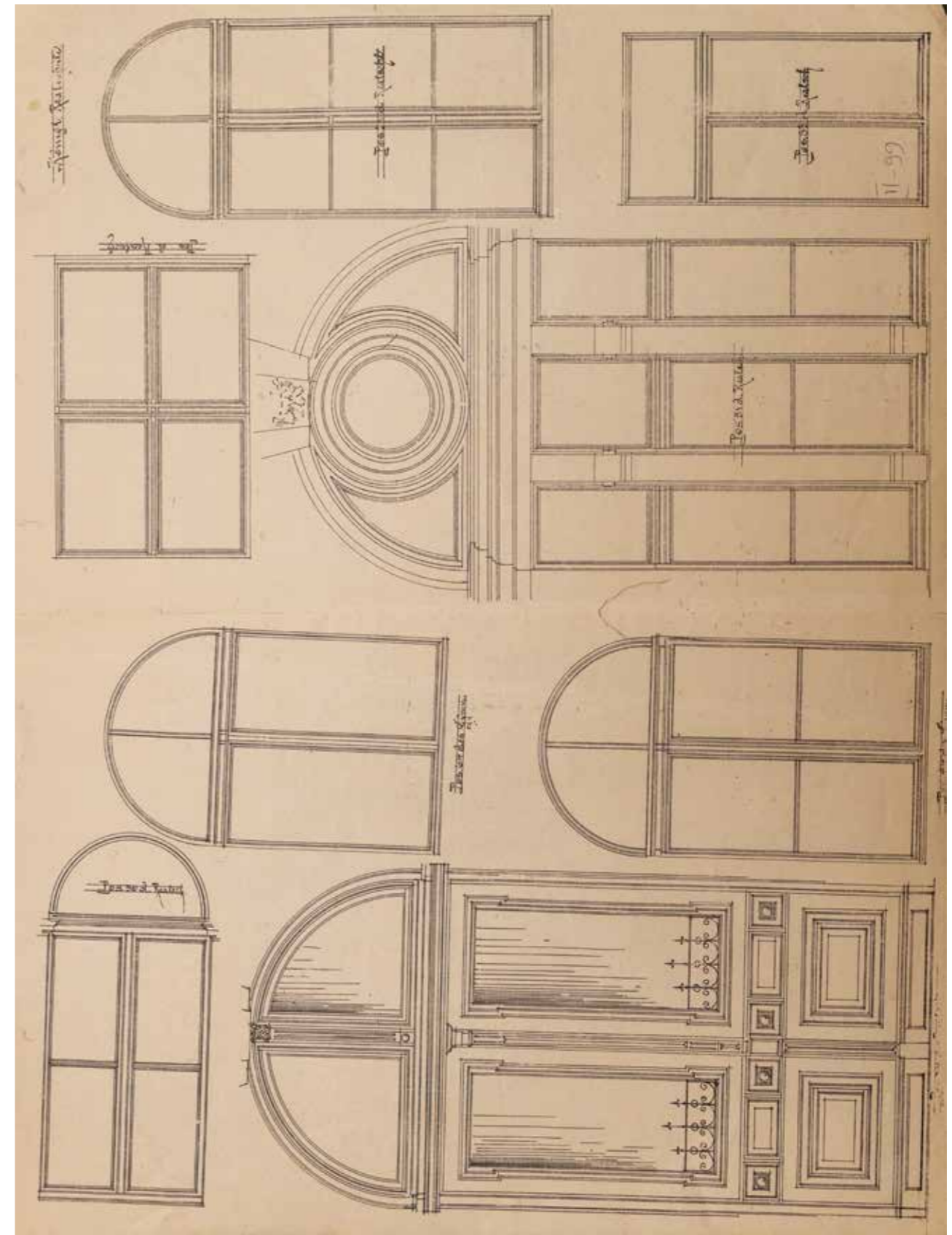
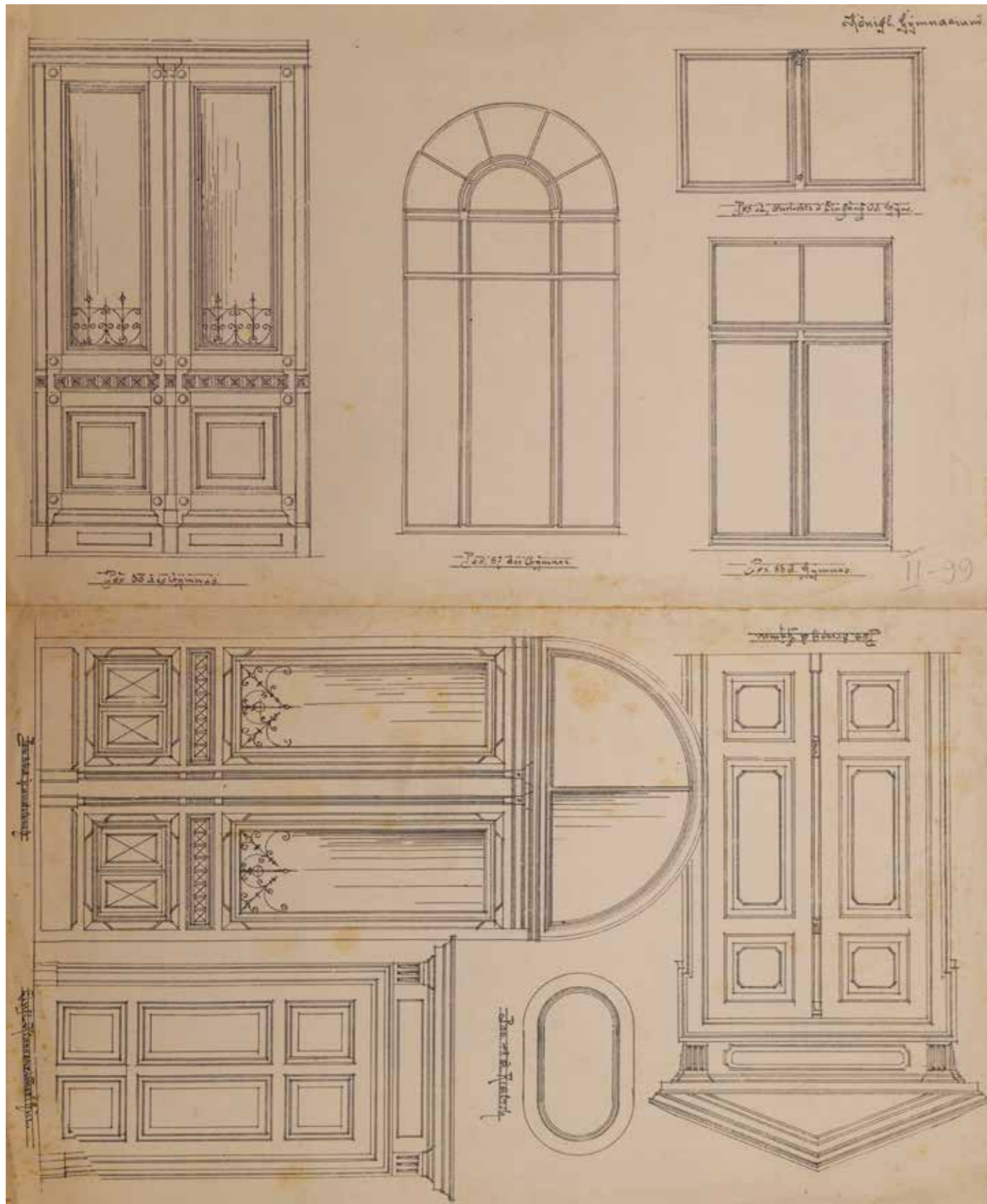
Stubište

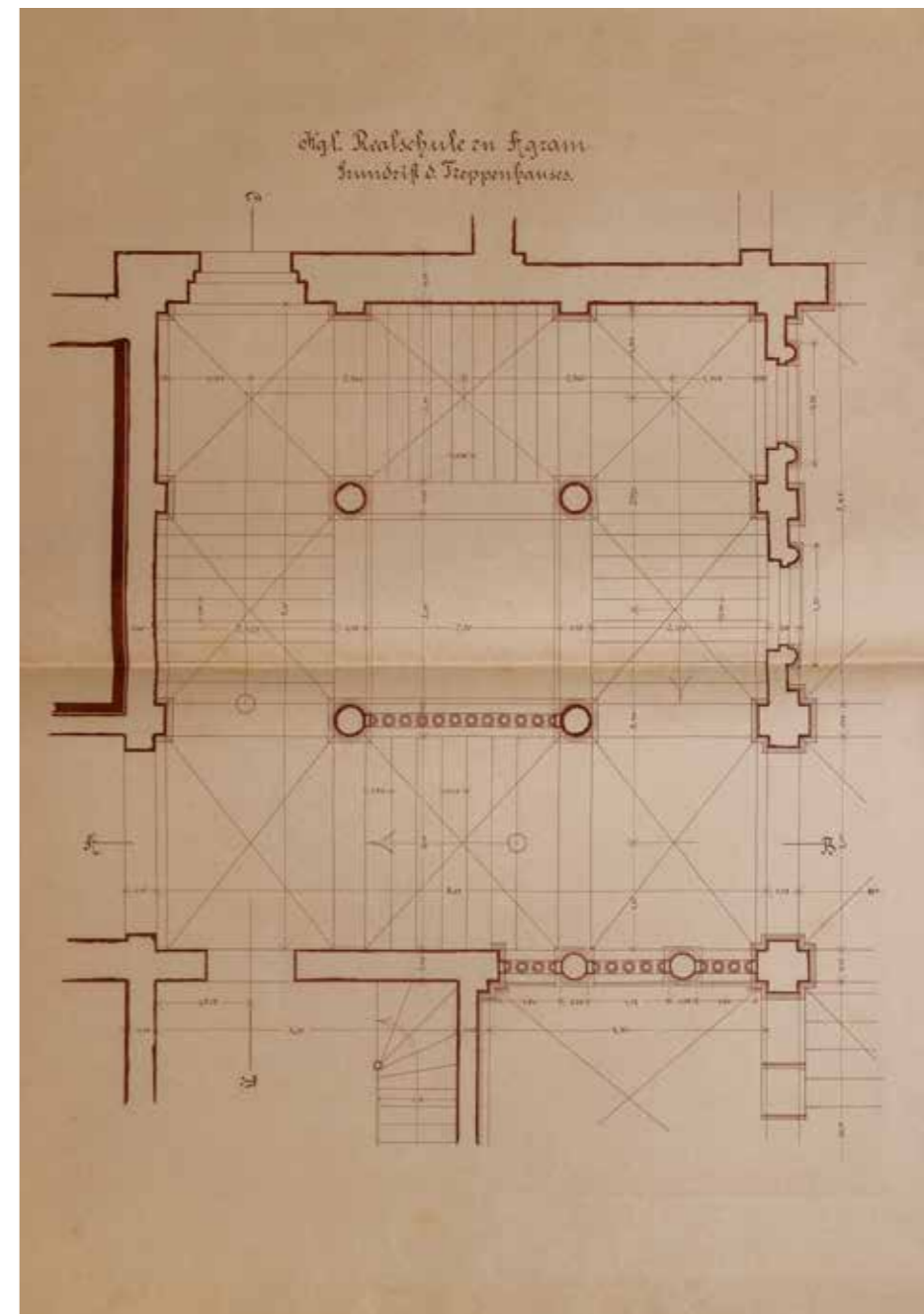
Svečana dvorana na drugom katu

Svečana dvorana na drugom katu • Primjer postava Muzeja Mimara iz 1987. godine

Ludwig & Hülsner, izvedbeni detalji i sheme stolarije, HDA

konzolni električni svijećnjaci, a zaključeno je kompozitnim kapitelom koji nosi izbočeni dio friza s distinktivnim elementom zuboreza. Nad istacima friza je dekoracija u obliku palmete koja ukrašava rebro lučnog spoja zida i stropa. Stropna ploha je podijeljena na tri dijela, a središte svakoga od njih ukrašeno je zlatno-okor rozetom koju čine klasični dekorativni elementi kao ornamenti oko točke postavljanja luster. Na sličan su način ukrašeni kutovi stropne plohe.

Zidovi izložbenih prostorija obloženi su tkaninom i osvijetljeni difuznom rasvjetom, koja je regulirana u zoni iznad profiliranog vijenca, te opremljeni izložbenim vitrinama, postamentima i mehanizmom ovjesa u zidnim profilacijama, projektiranim prema konceptu i zahtjevima postava. Slike su postavljene pretežito na drugom katu zbog mogućnosti djelomične izvedbe zenitalnog prirodnog svjetla otvaranjem i ostakljenjem krovne plohe uz izvedbu zaštite

od sunca. Zadržana je prirodna rasvjeta, s tim da su u prozore ugrađena termoizolacijska stakla te zaštita od sunca i ulaska prašine.

Umjetna rasvjeta je riješena općom hladnom rasvjetom unutar zastakljene plohe po sredini stropa. Unutar rastera na stropu postavljene su šine s mogućnošću priključka izravne (spot) rasvjete. Na profilaciji između zida i zaobljenog spoja zida sa stropom postavljena je opća neizravna

Istočno pročelje Muzeja Mimara

rasvjeta, dok je pojedinačna rasvjeta organizirana unutar izložbenih vitrina s priključkom u podu. Izložbeni prostori su opremljeni i garniturama za sjedenje

te elementima sustava prostorne signalizacije. Opremljeni su i vatrodajvnim sustavom te dnevnim i noćnim režimom osiguranja od krađe (danju preko sustava ovjesa, a noću

osiguranjem prostora u cjelini odgovarajućom instalacijom).

II. 4. Pročelja

Osnovnu kompoziciju istočnoga pročelja Muzeja Mimara čini podjela na središnji rizalitno istaknuti volumen i uglove, između kojih se protežu dva simetrična krila. Elementi klasične arhitektonske dekoracije vješto su i logično harmonizirani s hijerarhijom volumena zgrade, ne gubeći iz vida dojam cjeline.

Pročelje je sive boje u žbuci koja imitira zidanje pravilnim redovima u kamenu, iako je samo baza zaista izvedena u klesanom kamenu. Istaknuta je podjela pročelja na podrum, visoko prizemlje i dvije etaže koje su dekorirane tako da se doimaju kao cjelina. Ta je podjela naglašena razdjelnim vijencima; iznimka je središnji, viši i rizalitno istaknut dio pročelja. Tu je podjela po vertikali bogatija. Otvori su simetrično raspoređeni u sedam osi, pri čemu su prizemlje i drugi, reprezentativni kat oblikovani prema sličnoj shemi. U oba slučaja riječ je o izmjeni većih i manjih elemenata; prizemljem dominiraju tri portala s polukružnim završetkom, a na drugom katu tri prozora iste širine. Velika vrata prizemlja i veliki prozori drugog kata imaju uočljiv zaglavni kamen s reljefnim ukrasom – u prizemlju su to lavlje glave, a na katu elegantni maskeroni. Takav je odabir logičan s obzirom na to da je prizemlje razdijeljeno robusnijim toskanskim pilastrima, nad kojima je dorski vijenac, a prozori drugog kata vitkim kompozitnim polustupovima. Međuprostori u prizemlju zapunjeni su konkavnim nišama s lučnim završetkom i ukrasom u obliku školjke, a oni na međukatu sadrže jedan manji i nad njim još jedan slijepi dekorativni prozor. Parapet većih prozora drugog kata zatvoren je balustradom, a manjih punim parapetom, čija dekoracija reflektira ritam balustrade. Iznad krunskog vijenca središnjega dijela istočnog pročelja nalazi se nadozid koji slijedi ritam pročelja, a na središnjoj su plohi zlatna slova (»Mimara«) u izvedenici rimske kapitale. Najistaknutije točke iznad krovnog vijenca obogaćuju ukrasi u obliku urni.

Linija prozora prvog kata služi kao poveznica s prozorima sjevernog i južnog krila. Naime, prozori prvog kata središnjega istaknutog dijela i bočnih krila veoma su slični;

Istočno pročelje, središnji rizalit

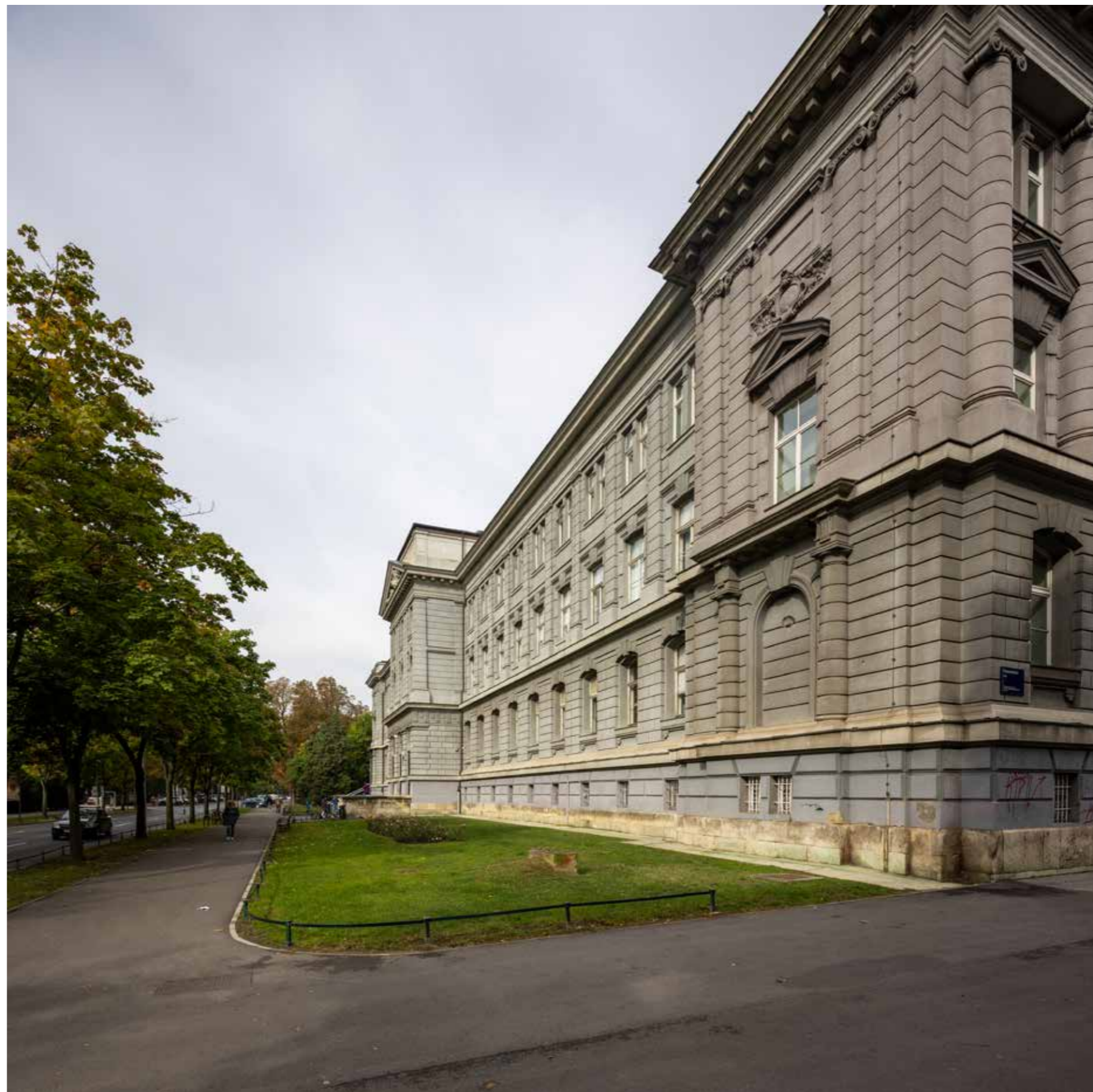
Detalji istočnog pročelja

Detalj nadozida na istočnom pročelju

prozori središnjega dijela imaju tek nešto istaknutiji ukras (izražen zaglavni kamen). Nad njima su parovi jednokrlnih prozora, a prozori obaju katova međusobno su povezani u cjelinu polustupovima s dorskim kapitelima koji se protežu kroz obje etaže. Krila su po visini zaključena balustradom nad krunskim vijencem, koja skriva krovne plohe. Na kamenu bazu kuće nastavlja se podrum s prozorima u osima gornjih otvora, koji djeluje kao ekstenzija baze. Prizemlje je rastvoreno dvokrlnim prozorima s plitkim lučnim završetkom. Jednaki prozori baze, prizemlja i drugog kata protežu se na ugaonim volumenima. I kod njih polustupovi vizualno spajaju prvi i drugi kat u cjelinu, ali ovaj put jonskog reda. Stupovni redovi su primjenjivani u skladu s hijerarhijom elemenata pročelja. Natprozornici prvog kata izražajnije su dekorirani trokutastim zabatima.

Bočne pak fasade ugaonih volumena imaju slijepe otvore u prizemlju i na drugom katu, a prozor prvog kata nad dekorativnim trokutastim zabatom ima u ovalnom medaljonu,

Južno krilo sklopa Školskog foruma (Osnovna škola *Izidor Kršnjavi*)

Zapadno pročelje Muzeja Mimara

dekoriranom biljnim motivima, upisanu godinu gradnje – 1895. Katovi su bočno dekorirani jonskim pilastrima, a prizemlje toskanskim polustupovima. U nastavku se protežu bočna krila cjelokupnog kompleksa, oblikovana poput sjevernog i istočnog krila današnjega Muzeja Mimara. Dekoracija dvorišnog, zapadnog pročelja je slična, ali mnogo suzdržanija od dekoracije uličnog, jer su uz nje smješteni uglavnom hodnici, no jednako pomno je promišljena. Tu je prisutna kontinuirana podjela svih dijelova pročelja na podrum i prizemlje, s nizom prozora s polukružnim završetkom, te dva kata ujedinjena pilastrima koji se protežu kroz obje etaže. Plohe pročelja zaključene

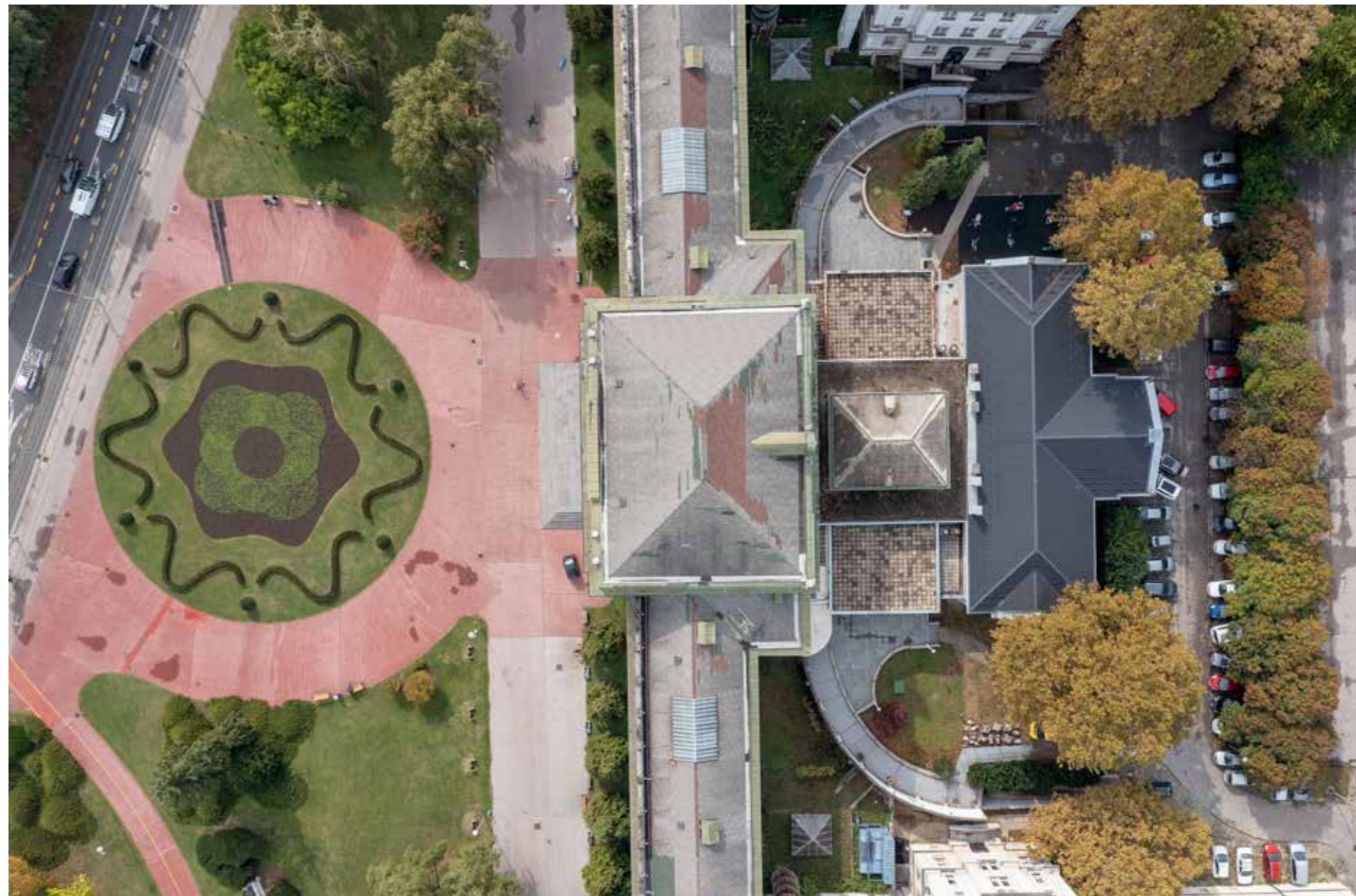
su širokim krovnim vijencem, dok je nadozid središnjega volumena ukrašen stiliziranim urnama i središnjim okruglim krovnim prozorom. Monumentalnost toga pročelja cjelokupnog kompleksa čita se mnogo više u volumenima negoli u dekoraciji plohe. Pred središnjim se, istaknutim dijelom glavne zgrade nalazi najprije volumen atrija, čija visina dolazi do razine visine prvog kata, na koji se bočno nastavljaju prizemni volumeni *caffe/restauranta* i multimedijске dvorane. Pred njima je pak »gombaona s muzealnim dogratkom«, izvedena prema projektu Kune Waidmanna, s dosljedno provedenom aplikacijom elemenata antičkog hrama. Povezana je s vanjskim igralištima trijemom sa šest

Gombaona

Pogled na *caffe/restaurant*

kompozitnih stupova koje okružuju stube. Trijem čini prvi plan dvorišne volumenske kompozicije.

II. 5. Krovšte

Krovšte je složeno, s obzirom na volumene koji čine kompoziciju zgrade. Drvena konstrukcija je riješena kao visulja. Dva su osnovna tipa konstrukcije: dvostrešni i četverostrešni krov, čijim kombinacijama je definirano kompletno krovšte. Pokriveno je engleskim škrljencem na daščanoj oplati – sa staklenim nadsvjetlom po sredini krovšta sjevernog i južnog krila muzeja. Središnji, najviši volumen

pokriven je četverostrešnim krovom, a muzejska krila dvo-
strešnim. Ugaoni istaknuti volumeni pokriveni su četveros-
trešnim krovom, kao i aula u prizemlju. Bočne prostorije uz
aulu prekrivene su ravnim prohodnim krovovima.

II. 6. Dvorište (srednjoškolsko igralište)

Dvorište je u izvornoj koncepciji Izidora Kršnjavog za-
mišljeno kao dio cjelovitog urbanističkog rješenja parce-
le, s unutarnjim perivojem i igralištima omeđenim zgrada-
ma. Tridesetih godina prošloga stoljeća oko cijeloga sre-
dnjoškolskog igrališta i Sokolane podignuta je betonska
ograda visine 100–150 cm, na kojoj se nalazi vertikalna
rešetka visine 85 cm, prema projektu Egona Steinmana.⁶¹
Projektom su predviđena četiri odvojena ulaza u pro-
stor igrališta – dva iz Klaićeve ulice i dva iz Ulice Izido-
ra Kršnjavog. Glavno igralište, postavljeno u smjeru sjever
– jug, ima dimenzije 65 x 100 m; izvorno je prekriveno
sitnim uvaljanim šljunkom, a oko njega je atletska staza
prekrivena šljakom, dugačka 333,3 m te široka 6,25 m.
Zapadni i istočni ravni dijelovi staze dugački su 125 m.
Uz glavno igralište uređena su tri manja sportska terena te
podignuti manji zemljani nasipi za tribine za gledatelje.⁶²
Takva je organizacija u današnjem zapuštenom stanju vi-
dljiva tek u tragovima. Potencijal zaštićene zelene oaze u
središtu grada uokviruju drvoredi u Klaićevoj ulici i Ulici
Izidora Kršnjavog.

II. 7. Materijal i tehnika gradnje

Zgrada je građena od »dobro pečene opeke sv. Klarske«
u vapnenom mortu, njezino podnožje je zidano klesanim
kamenom iz Podsuseda, a zgrada je do visine podnožja
izolirana od vlage asfaltom debljine 1 cm, kako stoji u opi-

61 ARIANA ŠTULHOFER, IVA MURAJ, Srednjoškolsko igralište u Za-
grebu, u: *Prostor*, 26 (2003.), 125–134.

62 Isto.

Srednjoškolsko igralište

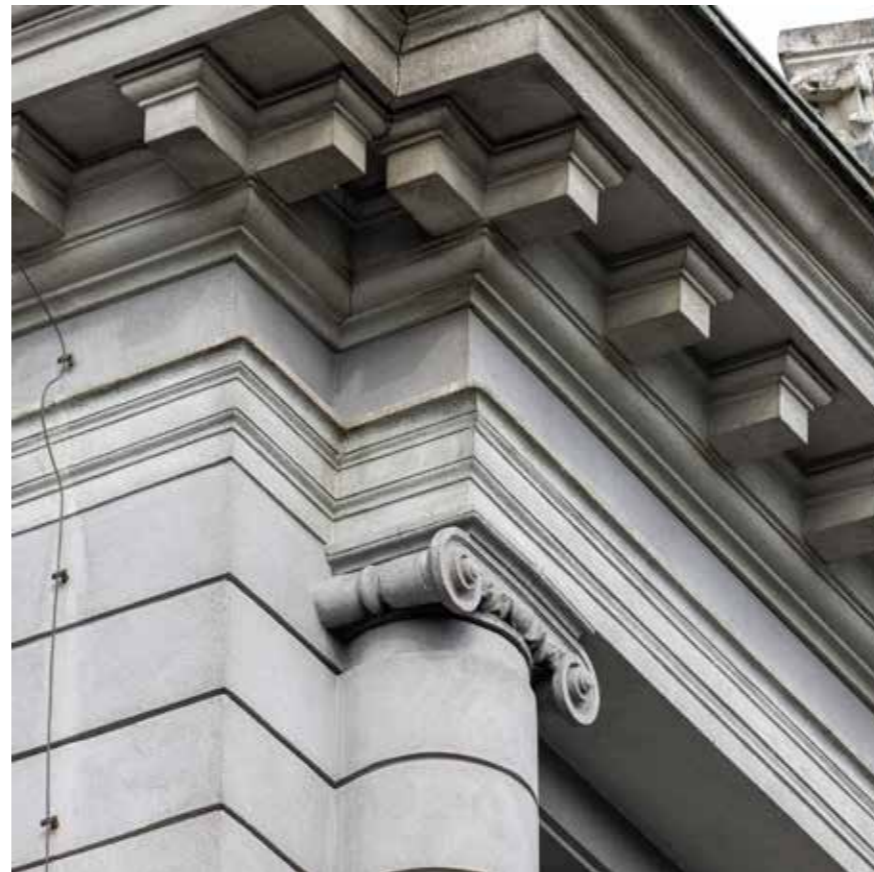

Stubište

su izvedenog stanja iz 1896. godine.⁶³ Temelji su izvedeni od tzv. rimskog betona uz upotrebu savskog sitnog pijeska pomiješanog sa šljunkom u omjeru 5:2, a ostali dio podnožja zgrade izveden je od velikog lomljenjaka u mortu od rimskog betona.

Opeka je dimenzija 30 x 17 x 7 cm, položena u pravilnom vezu u kojemu se izmjenjuju redovi dužnjaka i vežnjaka. Svodovi u unutrašnjosti također su građeni od opeke. Za klesarske radnje uglavnom se upotrebljavao meki bihački

Ograda u stubištu • Istočno pročelje, detalj

Izložbene dvorane

vapnenac.⁶⁴ Vanjski i unutarnji zidovi su ožbukani, a arhitektonska plastika i ukrasi na pročelju i u interijeru izvedeni su od štuka, morta i lijevanog betona. Izuzetak je glavni vijenac zgrade, koji je zbog velikog istaka izveden u drvu. Dosad neobjavljena dokumentacija o Školskom forumu u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu sadrži nacрте i predloške za izvedbu profilacija i arhitektonske plastike sve do mjerila 1:1, pružajući dragocjene podatke za posve

64 Isto. Tragom istoga dokumenta saznajemo da su stube izvorno bile izvedene od vapnenca iz Nabrežine kod Trsta, a vanjske stube, kao i klesani okviri glavnih portala, od tvrdog vapnenca iz kamenoloma u Repentaboru.

63 CHVALA (bilj. 15), 4–5.

preciznu obnovu i rekonstrukciju gotovo svih potrebnih dekorativnih elemenata građevine. Osim toga, sačuvani su i jednako detaljni nacrti metalnih zaštitnih rešetki i ograda te stolarije, koja je u pravilu najosjetljiviji segment povijesnih građevina. U budućim obnovama ta će arhivska građa biti nezaobilazan izvor za izradu projektne dokumentacije.

U vrijeme adaptacije zgrade u muzej 1986./1987. godine izvedeni su brojni radovi u interijeru. Parket je zadržan kao glavna obrada poda, a hodnici (koji su izvorno bili pokriveni keramit-pločama iz Bedekovčine) i stubišta danas su prekriveni sivim mramornim pločama. Izložbeni prostori u krilima muzeja pregrađeni su armiranobetonskim poprečnim zidovima debljine 25 cm. Na spojevima uzdužnih zidova od opeke i poprečnih armiranobetonskih zidova formirani su armiranobetonski vertikalni serklaži.⁶⁵

Tehnički opis konstrukcije iz 1986. donosi opis stropnih konstrukcija, kakve su zadržane do danas. Strop iznad podruma izveden je kao niz plitkih svodova oslonjenih na vertikalne zidove ili čelične traverze ('pruski svod'), iznad kojih je armiranobetonska ploča debljine 8–10 cm. Strop prizemlja, prvog i drugog kata čine čelične traverse i okomito na njih položene drvene gredice na koje je obostrano pričvršćena oplata, dok je strop hodnika 'pruski svod'. Nad njima je također izvedena armiranobetonska ploča. To je rezultat učvršćenja konstrukcije prilikom adaptacije zgrade u Muzej Mimara, kad je u stropove intervenirano tako da se nasipni materijal u međukatnim konstrukcijama zamijenio armiranobetonskim pločama. Zapravo su stropne konstrukcije rekonstruirane tako da su im dodane armiranobetonske tlačne ploče. Treba napomenuti da su u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu sačuvani i izvedbeni nacrti na kojima su detaljno prikazani slojevi međukatnih konstrukcija, njihovi spojevi s pročeljima i ostali korisni tehnički detalji.

Svečana dvorana na drugom katu, oštećenja nastala u potresu 2020.

65 *Muzej AT Mimara, Glavni projekt –Statički proračun, Tehnički opis konstrukcije*, autori: Božidar Šneler, Zlatko Meštrović, Zagreb, kolovoz 1986., 24–26.

Na stropu drugog kata, odnosno tavanu, ploča je čeličnim moždanicima povezana s postojećim traverzama u spregnutu konstrukciju. Aneksi sjeverno i južno od atrija izvedeni su posve u armiranom betonu i dilatirani od postojeće građevine.⁶⁶

Zidovi i stropovi interijera uglavnom su prebojeni, o čemu svjedoče rezultati restauratorskog sondiranja. Zidovi izložbenih dvorana u krilima muzeja obloženi su kaširan-

im nagor-pločama presvučenima tekstilom impregniranim vatrootpornim materijalom.⁶⁷ Ograde stubišta su željezne.

II. 8. Građevinsko stanje

Zgrada u kojoj se nalazi muzej višestruko je oštećena u potresu 22. ožujka te ponovno u potresu 29. prosinca 2020.

godine. Muzej Mimara dobio je u prvom potresu žutu oznaku (PN2 – privremeno neuporabljivo – potrebne mjere hitne intervencije) pa je od 22. ožujka 2020. zatvoren za javnost.

Stručna ekspertiza dovršena u lipnju 2021. pokazala je da nosivost zgrade prije potresa nije zadovoljavala današnje propise, jer je bila sagrađena prije donošenja prvih protupotresnih propisa. Nadalje, rekonstrukcijom 1986. godine njezina je konstrukcija djelomično ojačana, ali na manje potresno opterećenje od danas propisanog, koje je u međuvremenu za muzejske zgrade povećano tri i pol pu-

66 Isto.

67 *Projektni program za adaptaciju zgrade na Rooseveltovom trgu u Muzej Ante Topić Mimara, prijedlog, Zagreb, srpanj 1986.*

Akroteriji (vaze) s atike pročelja demontirani nakon oštećenja u potresu 2020.

ta.⁶⁸ Analiza nosivosti je pokazala potrebu za invazivnim zahvatima na konstrukciji, i njezinim ojačanjem u cijelosti, kako bi se osigurala zadovoljavajuća mehanička otpornost i stabilnost zgrade. Potrebna je obnova na razinu 3 prema smjernicama za razine obnove.⁶⁹

Oštećenja su u *Elaboratu ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije* iz lipnja 2021. detaljno popisana, dokumentirana i klasificirana, pri čemu se među teža oštećenja

68 *Elaborat ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije*, Konstrukta d.o.o., autori: Antonio Maglov, Emina Ahmetović, Kemal Kadić, Zagreb, lipanj 2021.

69 Isto.

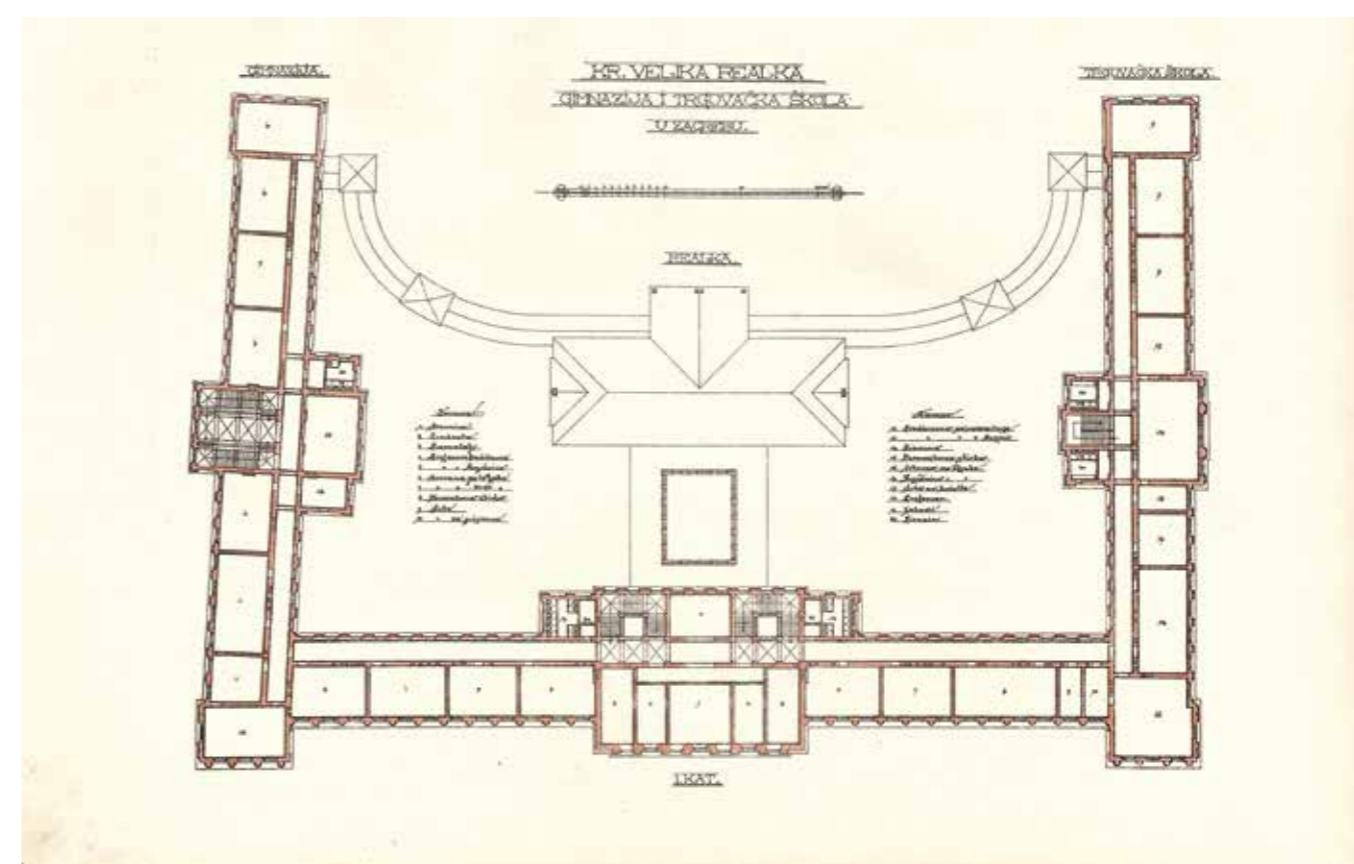
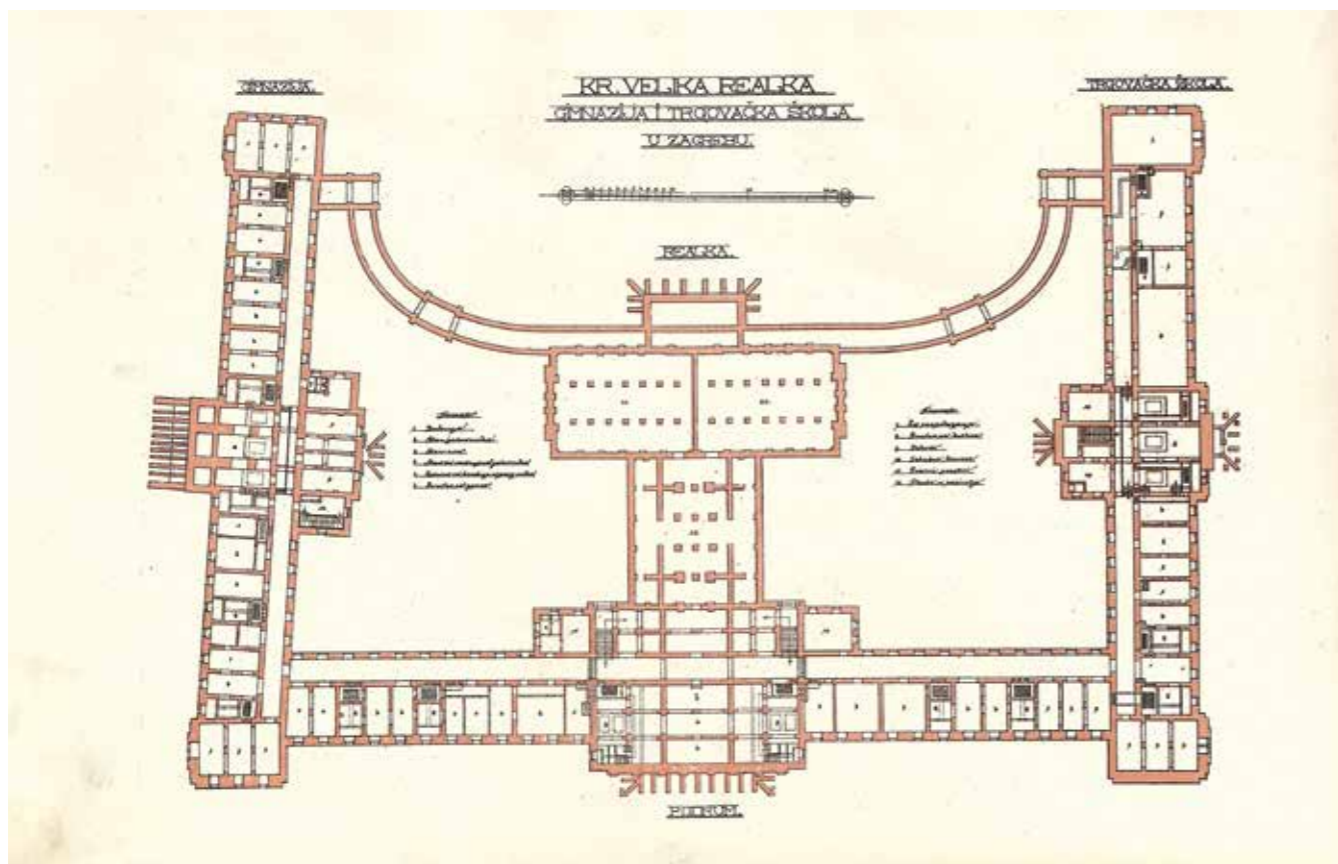
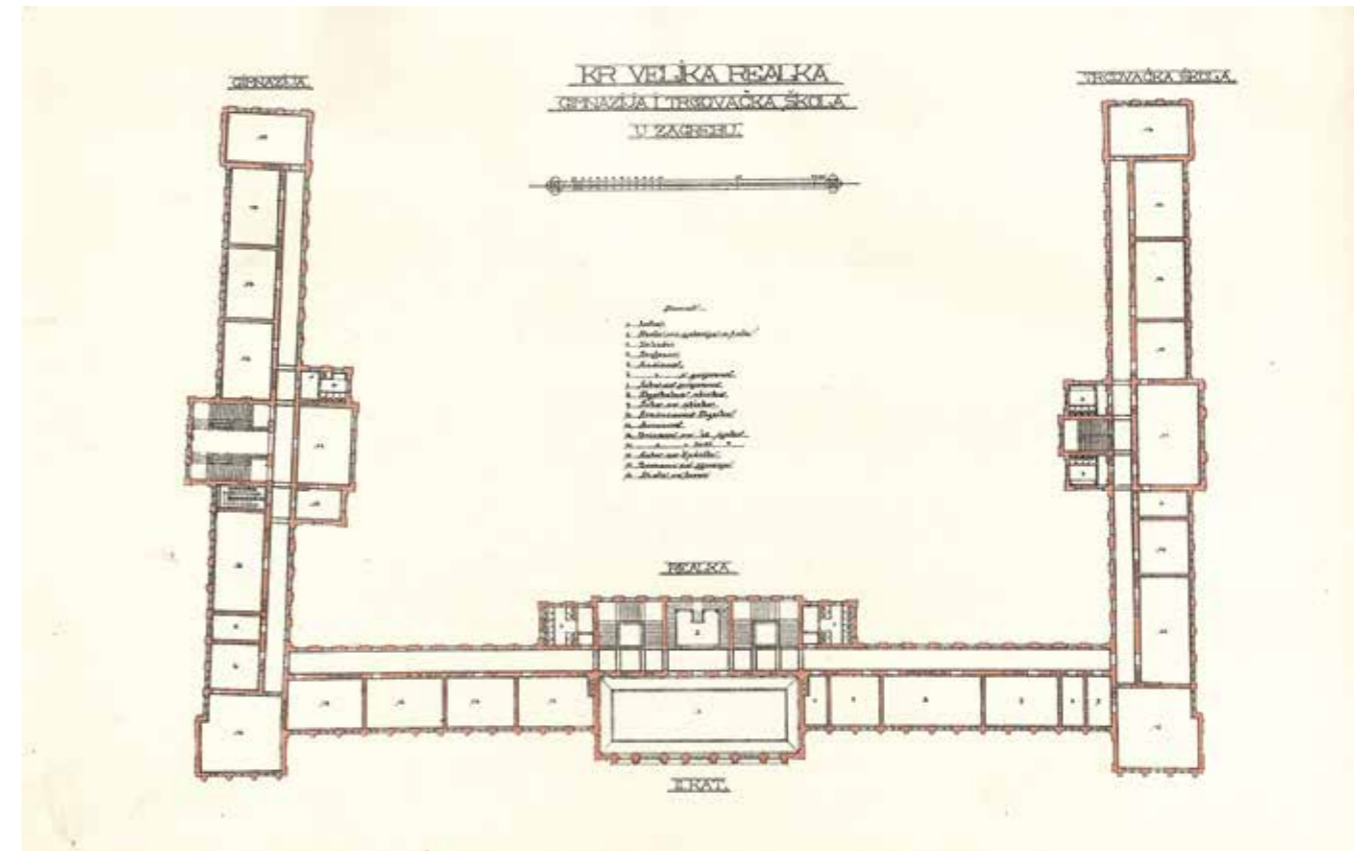
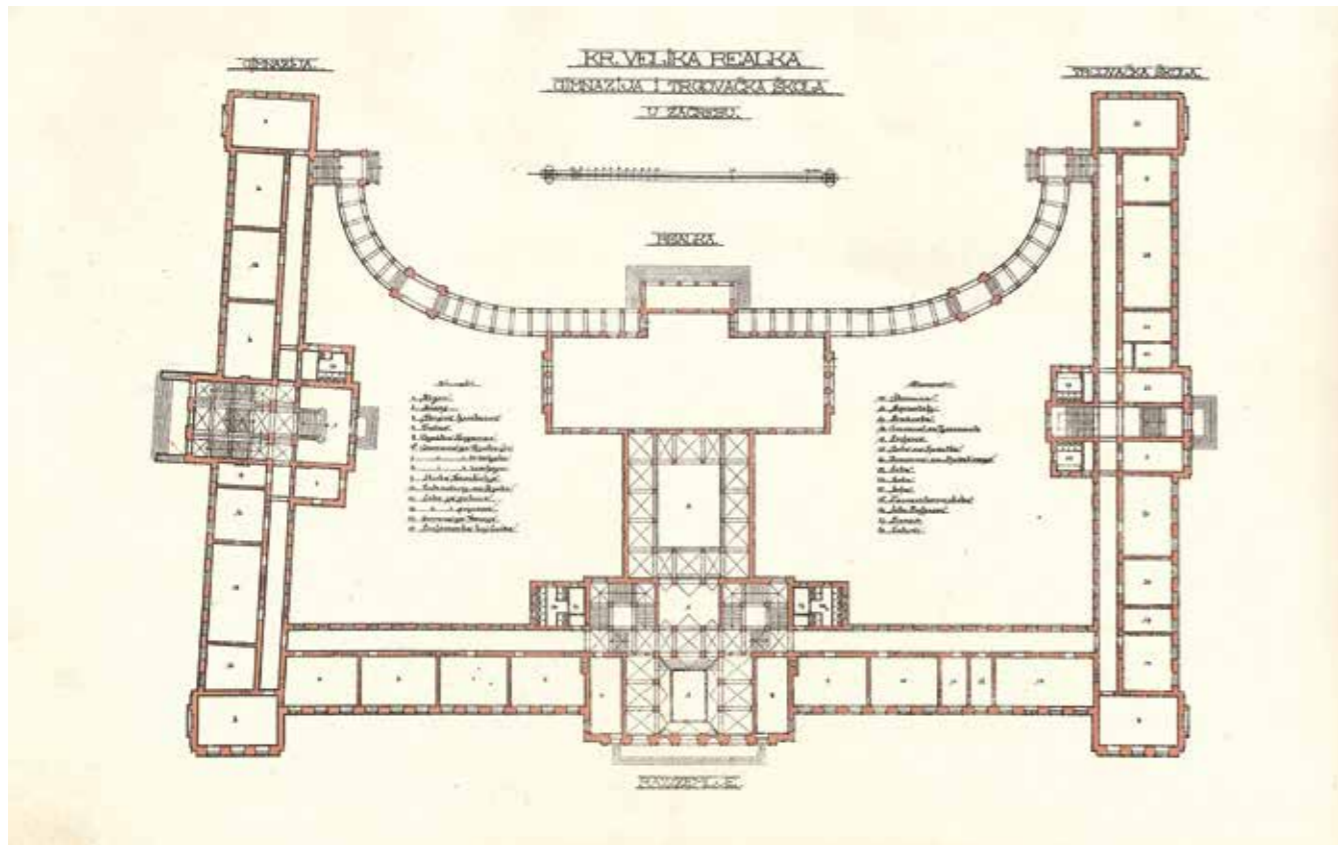
ubrajaju oštećenja na stropu svečane dvorane i otklon fasadnog zida i nadozida od vertikale. Zbog toga su elementi krovišta ispali iz ležajeva. Konstrukcija svečane dvorane je najkritičniji dio zgrade zbog visine veće od osam metara na rasponu od 10,7 metara s vitkim fasadnim polustupovima od opeke i velikim prozorima, bez dostatnih poprečnih ukruta.

U potresu je oštećena i drvena krovna konstrukcija, a pregledom je utvrđeno da je dio građe slabije nosiv jer je truo i raspucan, pa je potrebno djelomično ojačavanje nosivih elemenata konstrukcije krovišta.

Nakon potresa sve su umjetnine detaljno pregledane; najosjetljiviji dijelovi pohranjeni su u depoe, a ono što je ostalo

u izložbenim dvoranama adekvatno je zaštićeno. Na zgradi se uočavaju brojne pukotine i oštećenja dekorativnog sloja, koji je na mnogim mjestima otpao od zida. Radi se o horizontalnim i dijagonalnim pukotinama na zidovima, nadvojima, lukovima i svodovima, kao i pukotinama na mjestu zazidavanja nekadašnjih otvora. Dijelovi oštećenih dekorativnih elemenata s krova su spušteni i pohranjeni. Stanje zgrade upućuje na sveobuhvatnu obnovu – od konstrukcije do interijera.

ANA ŠVERKO

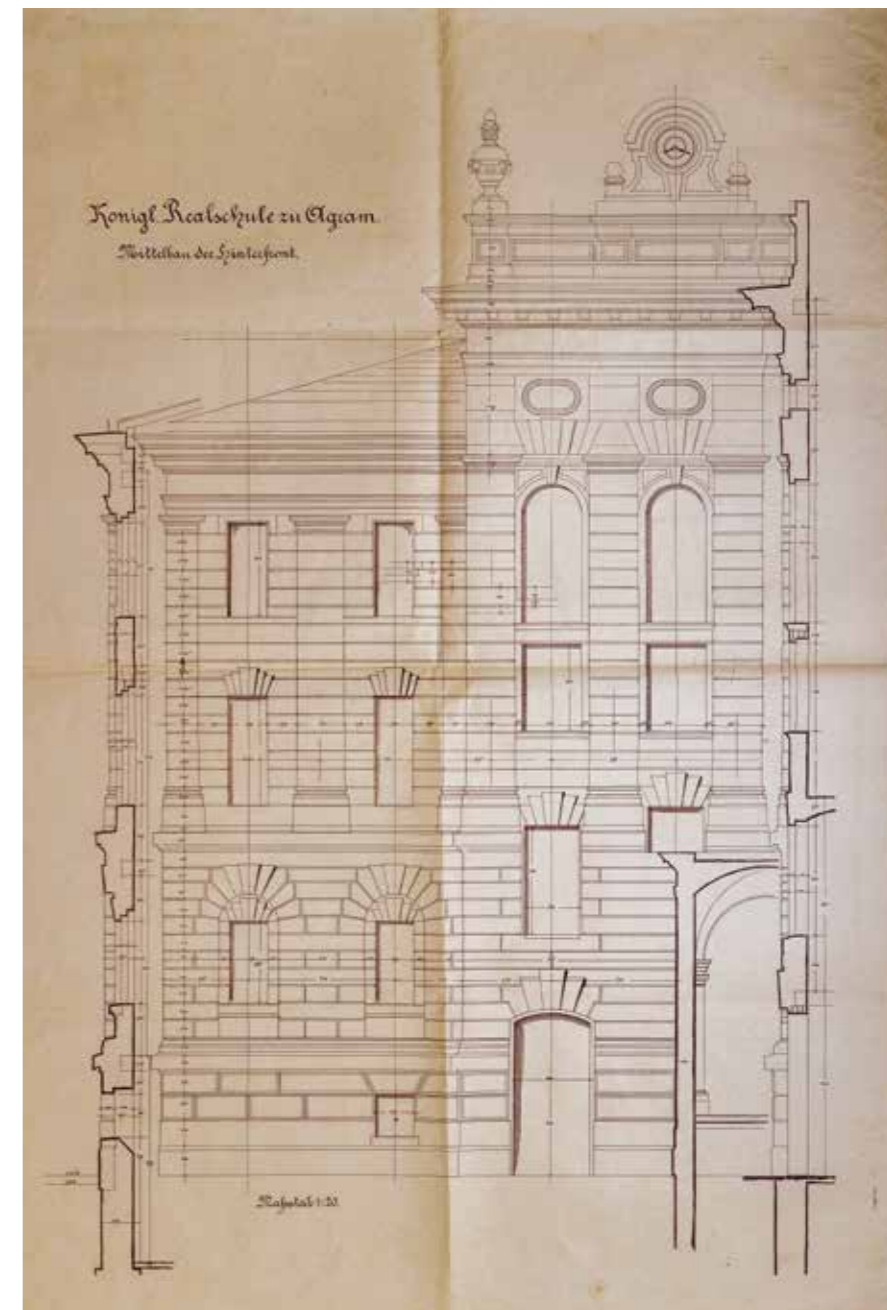
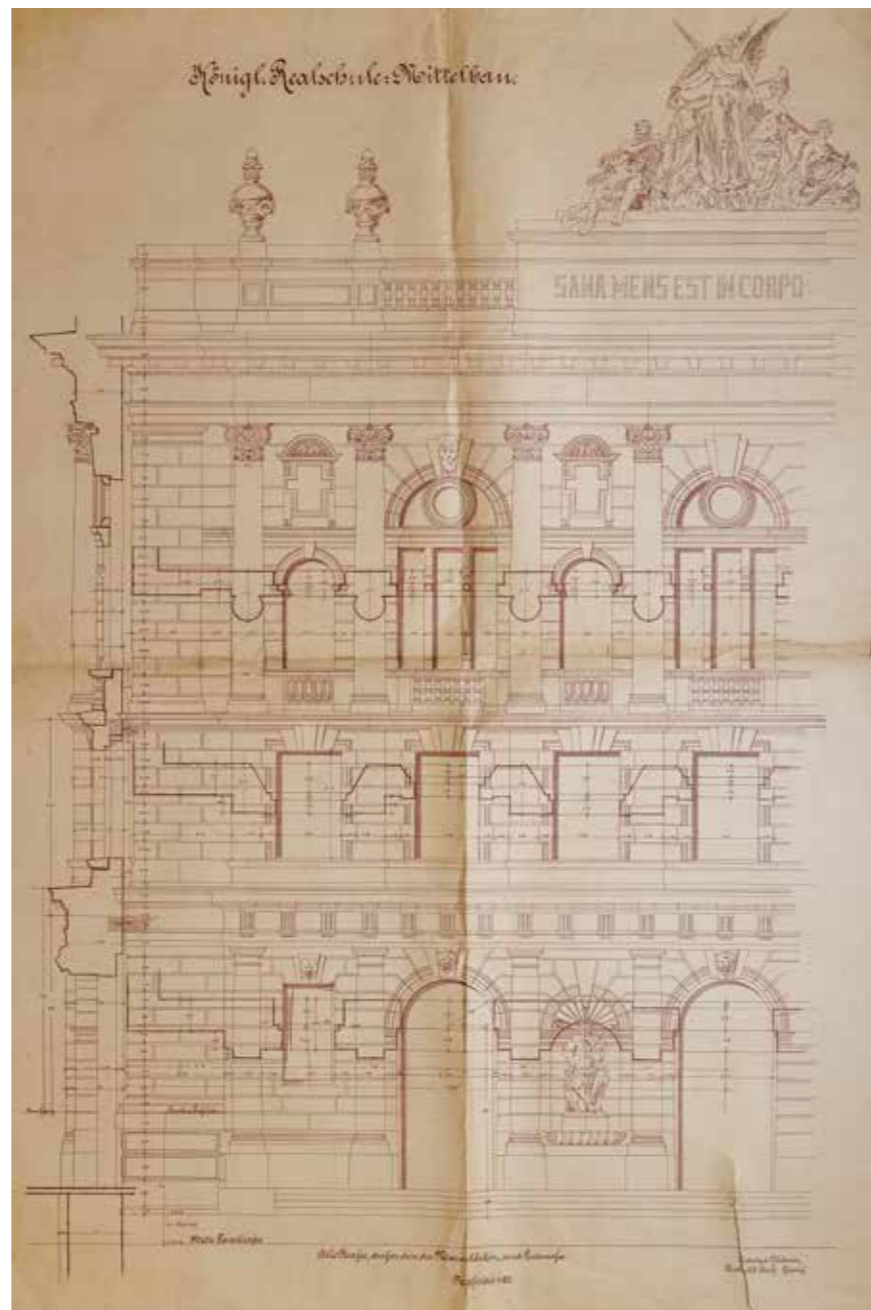
Ludwig & Hülsner, Kr. velika realka, gimnazija i trgovačka škola, tlocrti podruma, prizemlja, prvog i drugog kata, VDIA, 1/1896.

III. 1. Izvorni projekt Školskog foruma i njegova izgradnja 1895./1896. godine

Muzej Mimara zauzima središnje i najreprezentativnije, odnosno istočno krilo kompleksa Školskog foruma u formi slova U, u kojemu je bila smještena realka. Njegova je maksimalna tlocrtna dužina 129,7 metara, a širina varira od minimalno 11 metara na lijevom i desnom krilu zgrade do 40,5 metara u središnjem dijelu. Debljina zidova varira od 120 cm u suterenu do 50 centimetara na drugom katu. Ukupna visina zgrade od kote uređenog terena iznosi oko 28 metara.

Olga Maruševski primjećuje da je projekt Školskog foruma arhitektonskog biroa Ludwig & Hülsner idealan primjer često izricane misli Kršnjavoga, da »planiranje grada mora biti lijep izražaj njegove praktične svrhe«. ⁷⁰ Projekt u cjelini, a tako i u dijelu koji će biti adaptiran u Muzej Mimara, odlikuje stroga simetrija i funkcionalan raspored u radnom dijelu, dok je monumentalni karakter prisutan u kolektivnim prostorijama, odnosno vestibulu s dvostrukim stubištem i muzejom u atriju te u svečanoj dvorani (auli) na drugom katu.

Građevinske radove kojima je upravljao arhitekt Kuno Waidmann pratila je razrada izvedbenih arhitektonskih projekata s preciznim prikazima detalja tijekom izvedbe. ⁷¹ Gradnja vanjštine zgrade te njezino zakrovljavanje trajalo je 16 mjeseci (uporabna dozvola za gimnazijski dio izdana je u prosincu 1895. godine), a ukupan projekt dovršen je tijekom prve polovice 1896. godine. Dokumentacija projekta objavljena u siječnju 1896. u *Viestima Društva inženira i arhitekata u Zagrebu* prikazuje projekt u posljednjem stadiju realizacije, koji uglavnom – ali ne potpuno vjerno – predočava izvorni izgled zgrade. ⁷² Razlika između tih nacrti i izvedenog stanja primarno je u redukciji dekoracije

Ludwig & Hülsner, nacrti pročelja s pripadnim presjecima, 1894., HDA

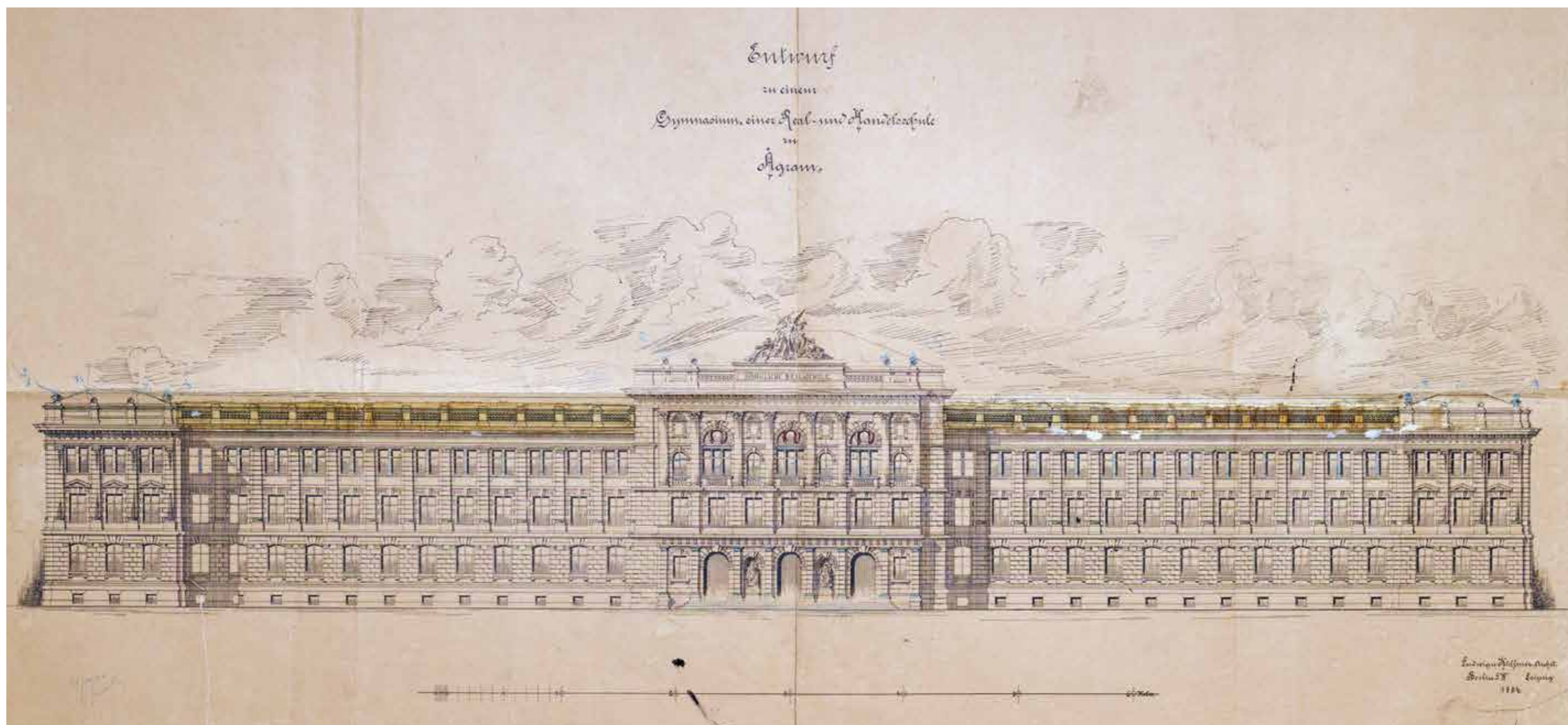
vestibula, atrija, gombaone i vjerojatno svečane dvorane na drugom katu, no stare fotografije i daljnje restauratorske sonde, s obzirom na već ustanovljen stupanj sačuvanosti, omogućit će veoma preciznu rekonstrukciju izvorno realiziranog oslika. Lučni hodnici u dvorištu, koji su trebali povezivati sjeverno i južno krilo kompleksa s gombaonom, nisu bili izvedeni. Dokumentacija o Školskom forumu sačuvana u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu pruža pak uvid i u raniju genezu projekta. Projekt gombaone Kune Waid-

manna, koji Ludwig & Hülsner u osnovi preuzimaju tijekom izrade izvedbenog projekta 1894./1895. postupno se modificira. U ranijoj varijanti Ludwig & Hülsner zadržavaju na glavnom pročelju antički trijem razdijeljen u tri osi, kako je predlagao Waidmann, zamjenjujući pritom dorske kapitele kompozitnima, te uvođenjem dvaju ulaza umjesto središnjih vrata. Također su uvećane dimenzija prozora. Zanimljivo je da se u toj fazi na nacrtima ističe mačevanje kao distinktivna sportska namjena gombaone. Kasnijim će

70 MARUŠEVSKI (bilj. 16), 12, 14.

71 Isto.

72 CHVALA (bilj. 15), 1–7; sl. 1–7.

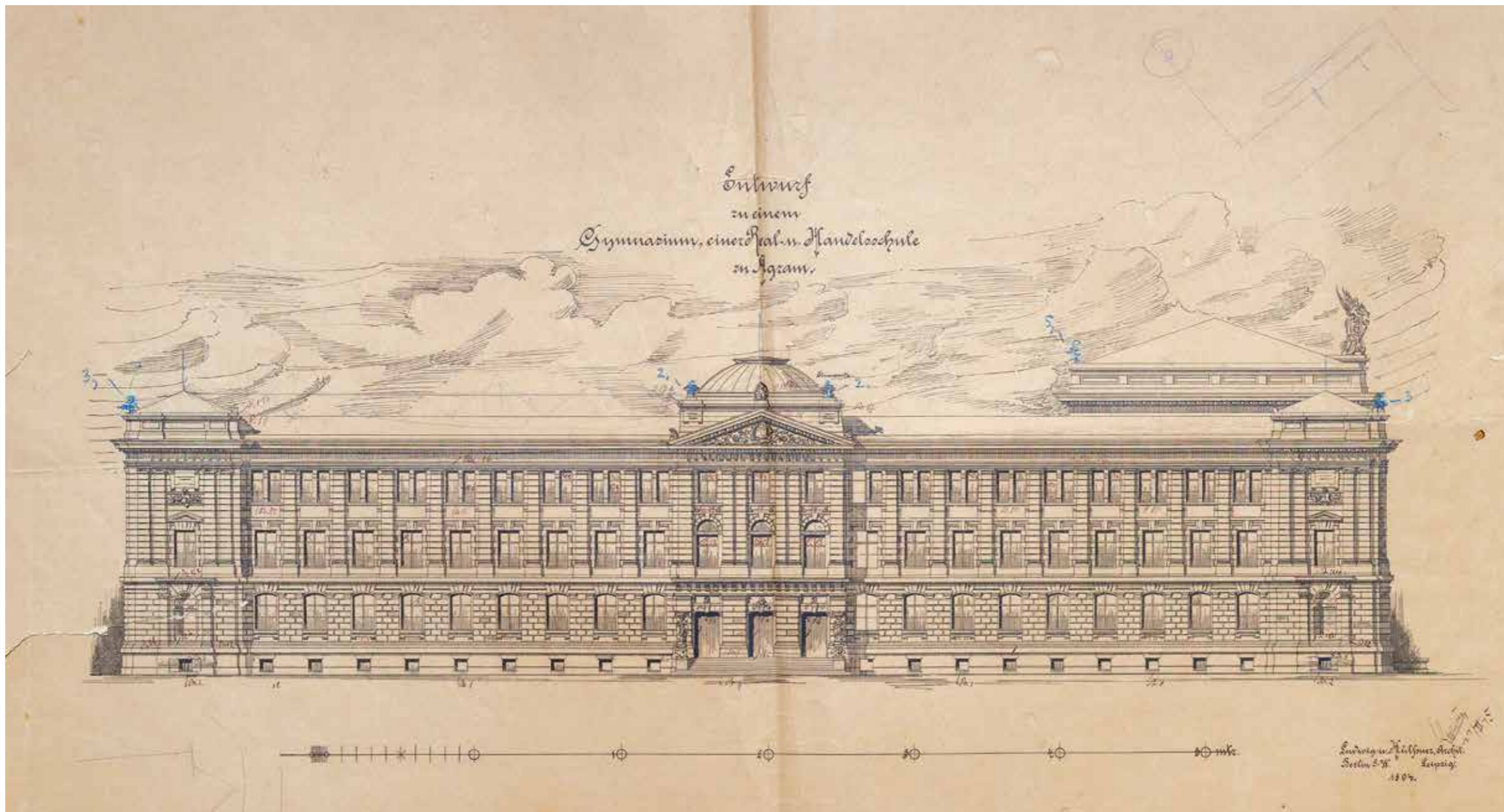
Ludwig & Hülsner, Kr. velika realka, istočno pročelje, 1894., HDA

se transformacijama trijem proširiti i podijeliti na pet osi, zadržavajući koncept s dva ulaza. Uočava se da se tijekom izvedbe odustalo i od planiranog zenitalnog osvjetljenja na krovu gombaone, kao i od malih volumena sa sanitarijama prislonjenih uz njezin istočni zid, s mogućnošću pristupa iz gombaone i dvorišta. Prisutna je težnja harmoniziranju oblikovanja bočnih fasada gombaone i zgrade atrija, što će u suvremenom duhu još očitije realizirati projektanti adaptacije zgrade u Muzej Mimara dizajnom fasada bočno dograđenih volumena uz atrij.

Prostorna organizacija cjelokupnog sklopa čita se u legendi projekta objavljenoj u *Viestima* 1896. U podrumu su označeni: 1. Kuhinja, 2. Stan podvornika, 3. Komora, 4. Stan za neoženjena podvornika, 5. Komora za dovodnju svježeg zraka, 6. Prostor za gorivo, 7. Na raspolaganje, 8. Prostor za kotlove, 9. Zahodi, 10. Zahodne komore, 11. Prazni prostori, 12. Skale u razizemlje. Komunikacijska jezgra sa sanitarijama koja je formirana u istočnom krilu sklopa zapadno od glavnog hodnika provući će se po vertikali cjelokupnom visinom zgrade. Kako u spomenutom priopćenju iz siječn-

ja 1896. godine piše kraljevski nadinženjer Josip Chvala, bilo je planirano da se kupaonica za đake naknadno izgradi u podrumu.

Prizemlje (razizemlje) su zauzimali: 1. Foyer, 2. Muzej, 3. Skupna gombaona, 4. Vrtar, 5. Đačka knjižnica, 6. Dvorana za đake / oko 60, Dvorana za 54–60 đaka, 8. Dvorana za zemljopis, 9. Zbirka kemikalija, 10. Laboratorij za đake, 11. Soba za pokuse, 12. Soba za pripreme, 13. Dvorana za kemiju, 14. Profesorska knjižnica, 15. Zbornica, 16. Ravnatelj, 17. Predsoba, 18. Dvorana za vjeronauk, 19. Profe-

Ludwig & Hüllsner, gimnazija, južno pročelje, HDA

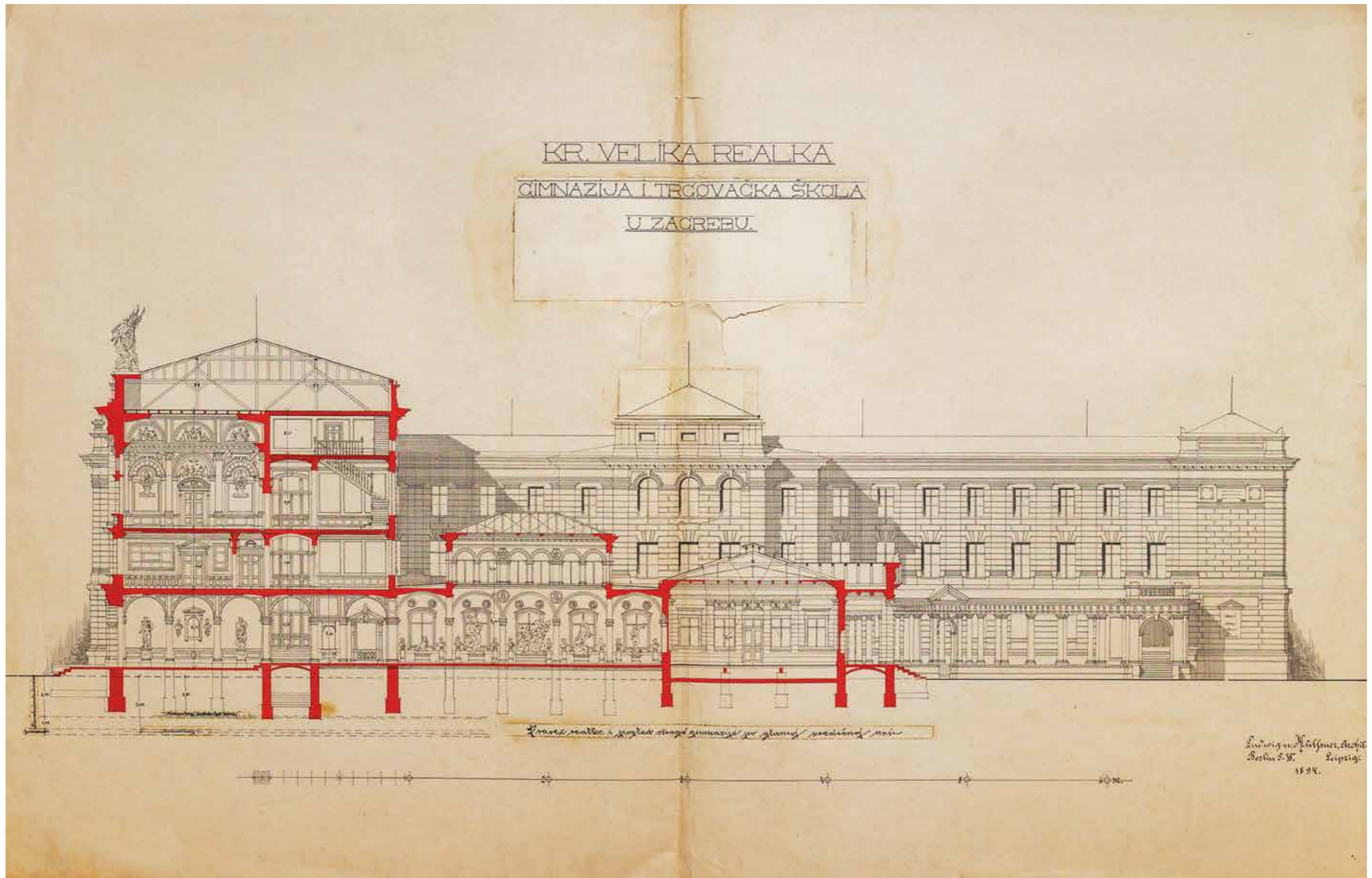
20. Soba za modele, 21. Dvorana za modeliranje, 22. – 24. Soba, 25. Naravoslovna zbirka, 26. Soba profesora, 27. Pissoir, 28. Zahodi.

Razvidna je težnja formiranju reprezentativnog ulaznog prostora – vestibula i atrija u nastavku, koji je služio kao muzej gipsanih odljeva. Uočava se da je atrij imao središnji dio upušten s istočne strane, kako je i danas, ali da je bio upušten u odnosu na ophod i sa sjeverne i južne strane. Povijesne fotografije i restauratorske sonde svjedoče o tome da je sustav križnih svodova koji okružuje vestibul i atrij imao bojom ista-

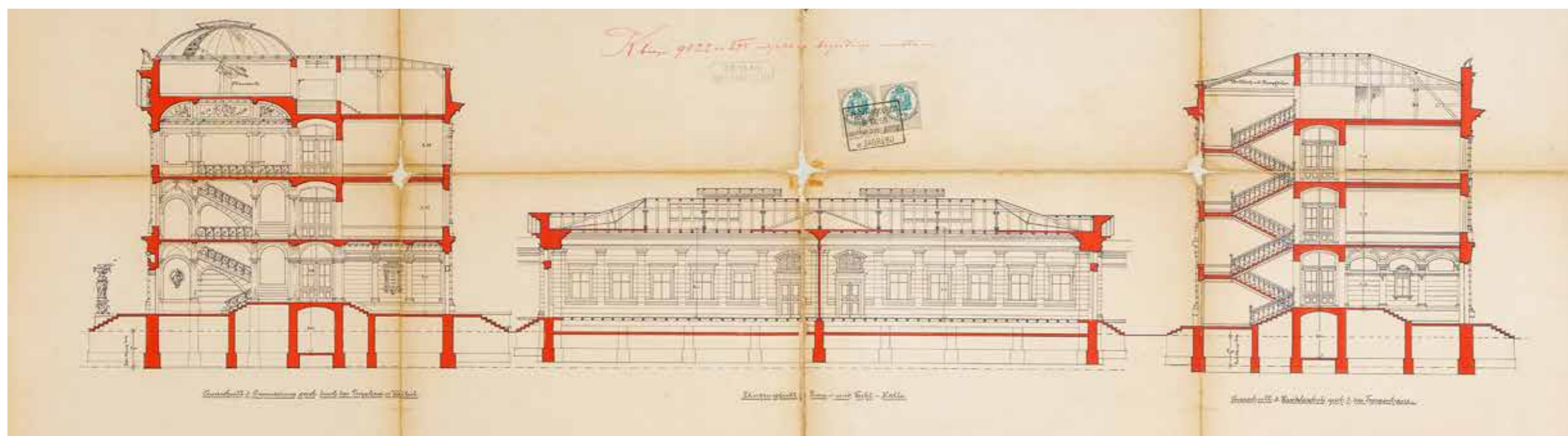
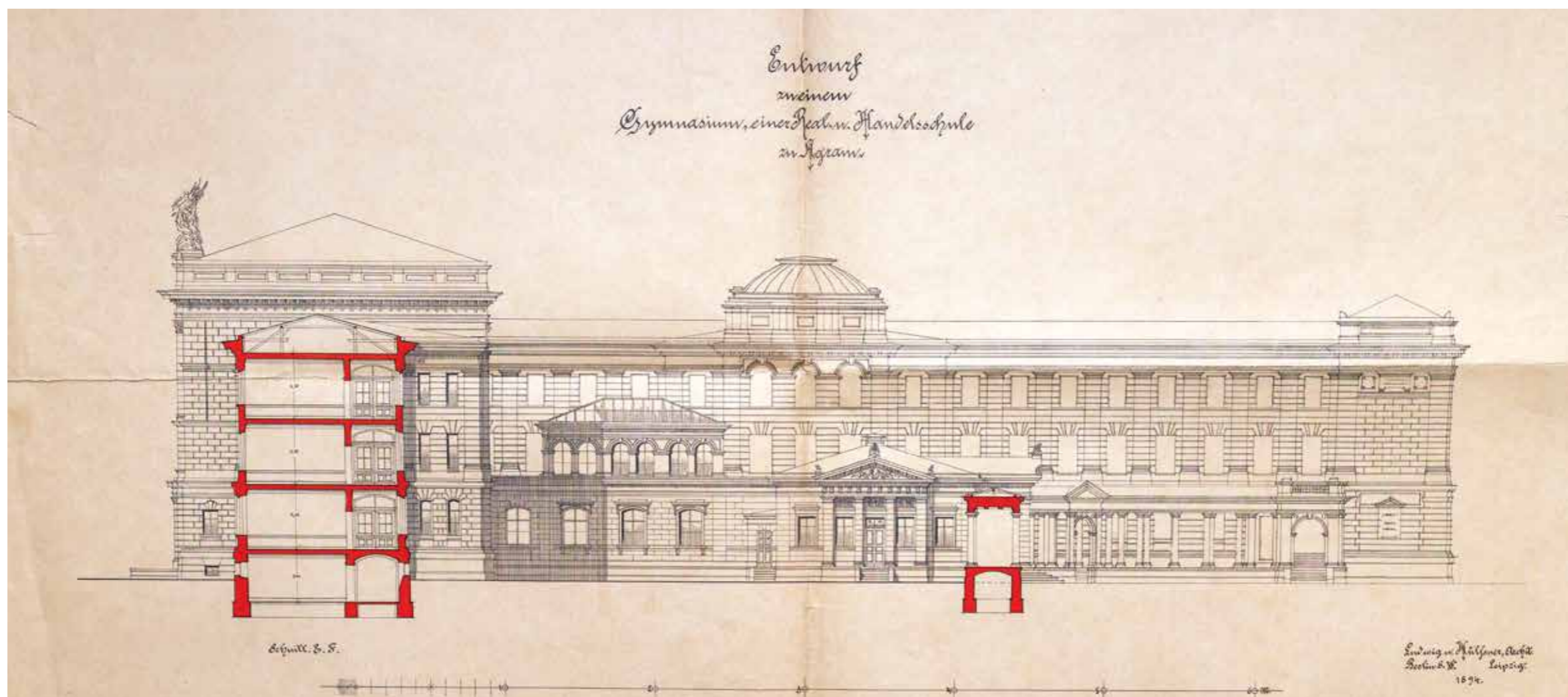
knutu konstrukciju, stvarajući iluziju križno-rebrastog svoda. Konzolna rasvjeta montirana na pilastre stupaca i zidne pilastre imala je dominantan element u formi volute, kakav se pojavljuje i na stubišnim ogradama te na ogradama koje su odjeljivale hodnik od atrija. Hodnik širine 2,8 – 3 metra omogućio je nizanje učionica (dimenzija 6,5 x 9–10 m, visine 4,2 m) duž pročelja, tako da sve imaju izravno istočno svjetlo.

Prostorna organizacija prvog kata u osnovi je identična organizaciji prizemlja, a funkcionalni raspored predočava le-

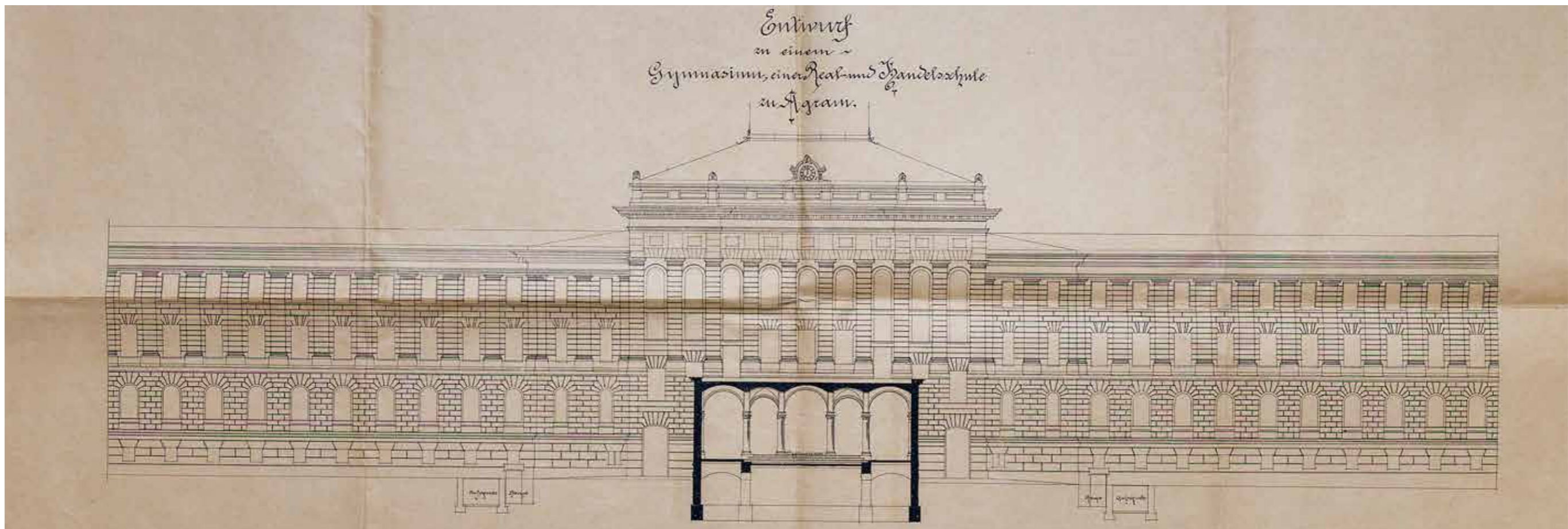
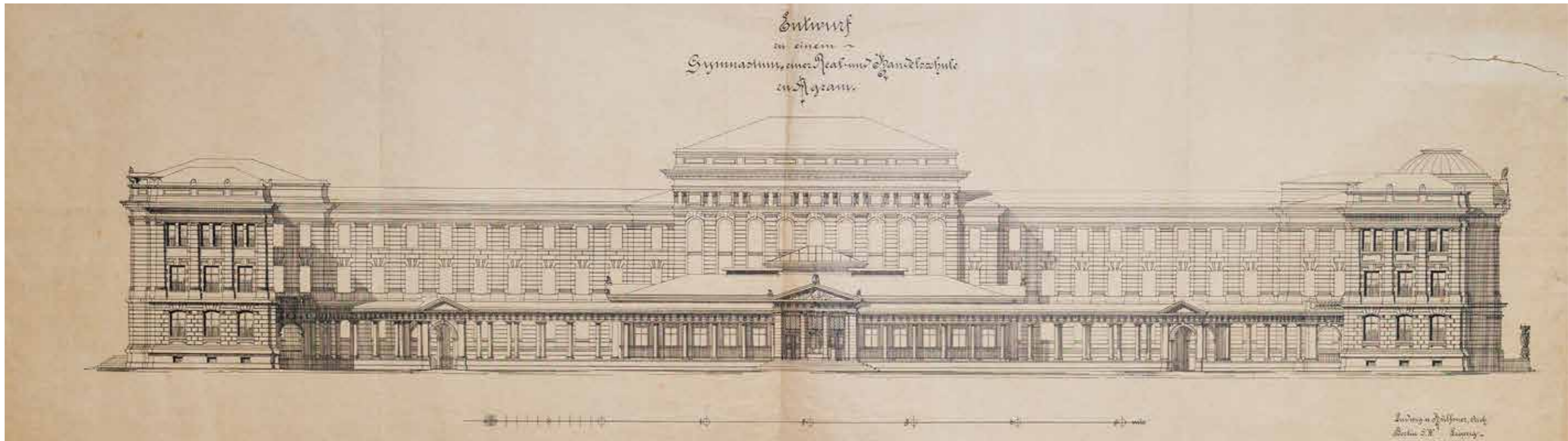
genda: 1. Zbornica, 2. Predsoba, 3. Ravnatelj, 4. Profesorska čitaona, 5. Dvorana za 60 đaka, 7. Dvorana za 50–54 đaka, 8. Naravoslovna zbirka, 9. Soba, 10. Soba za pripreme, 11. Predavaona za naravoslovlje, 12. Predavaona za povijest, 13. Risaona, 14. Naravoslovna zbirka, 15. Čitaona za đake, 16. Knjižnica, 17. Soba za modele, 18. Profesor, 19. Zahodi, 20. Pissoir. Na tlocrtu je vidljiv središnji dio atrija, odnosno muzeja, koji se proteže od prizemlja do pune visine prvog kata.

Ludwig & Hülsner, Kr. velika realka, gimnazija i trgovačka škola, presjek kroz glavno krilo realke, atrija i gombaone s pogledom na gimnaziju, 1894., HDA

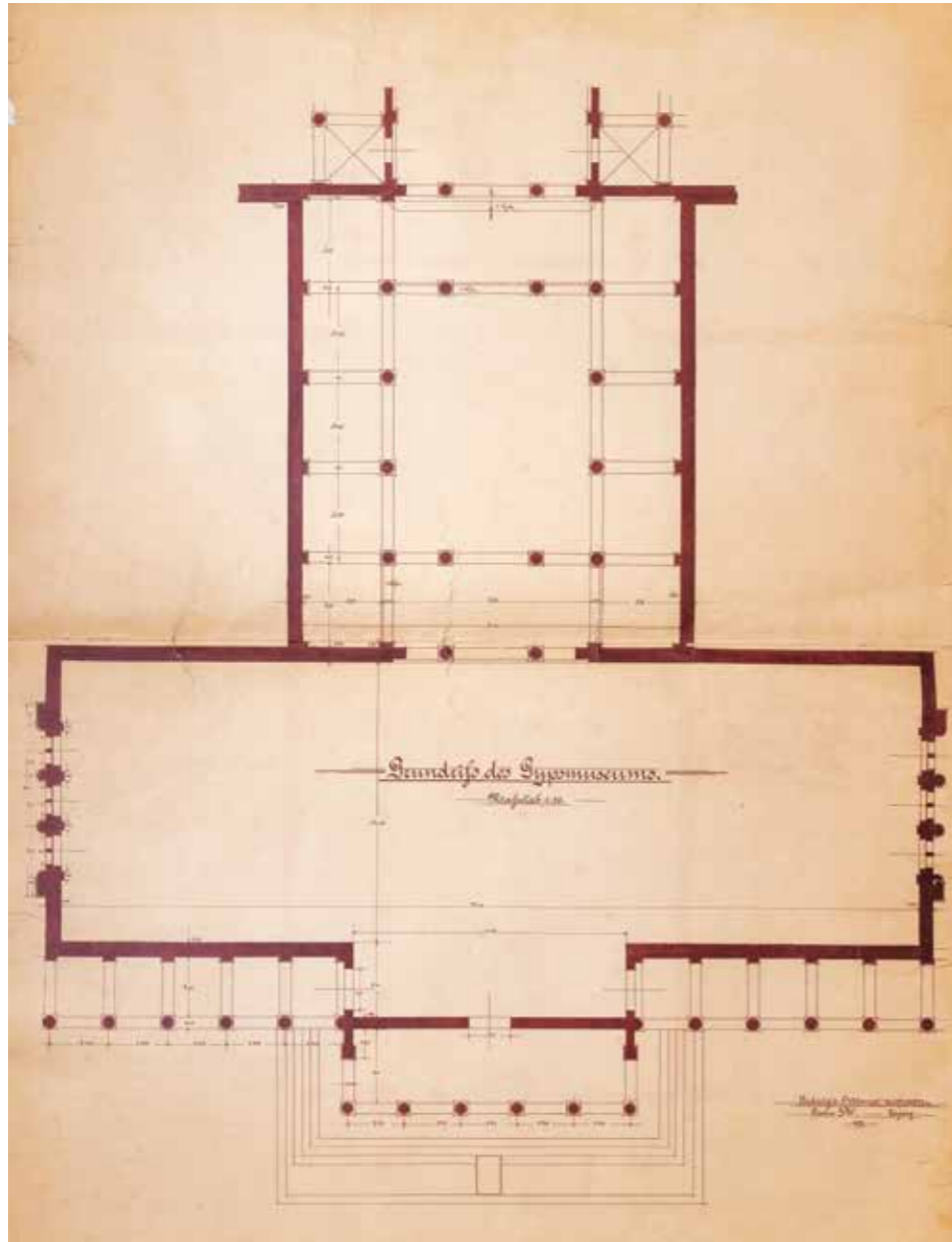

Ludwig & Hüllsner, Kr. velika realka, gimnazija i trgovačka škola, presjek kroz bočno krilo realke s pogledom na atrij, gombaonu i gimnaziju, HDA
 Presjek kroz trgovačku školu i gimnaziju s pogledom na gombaonu, DAZG

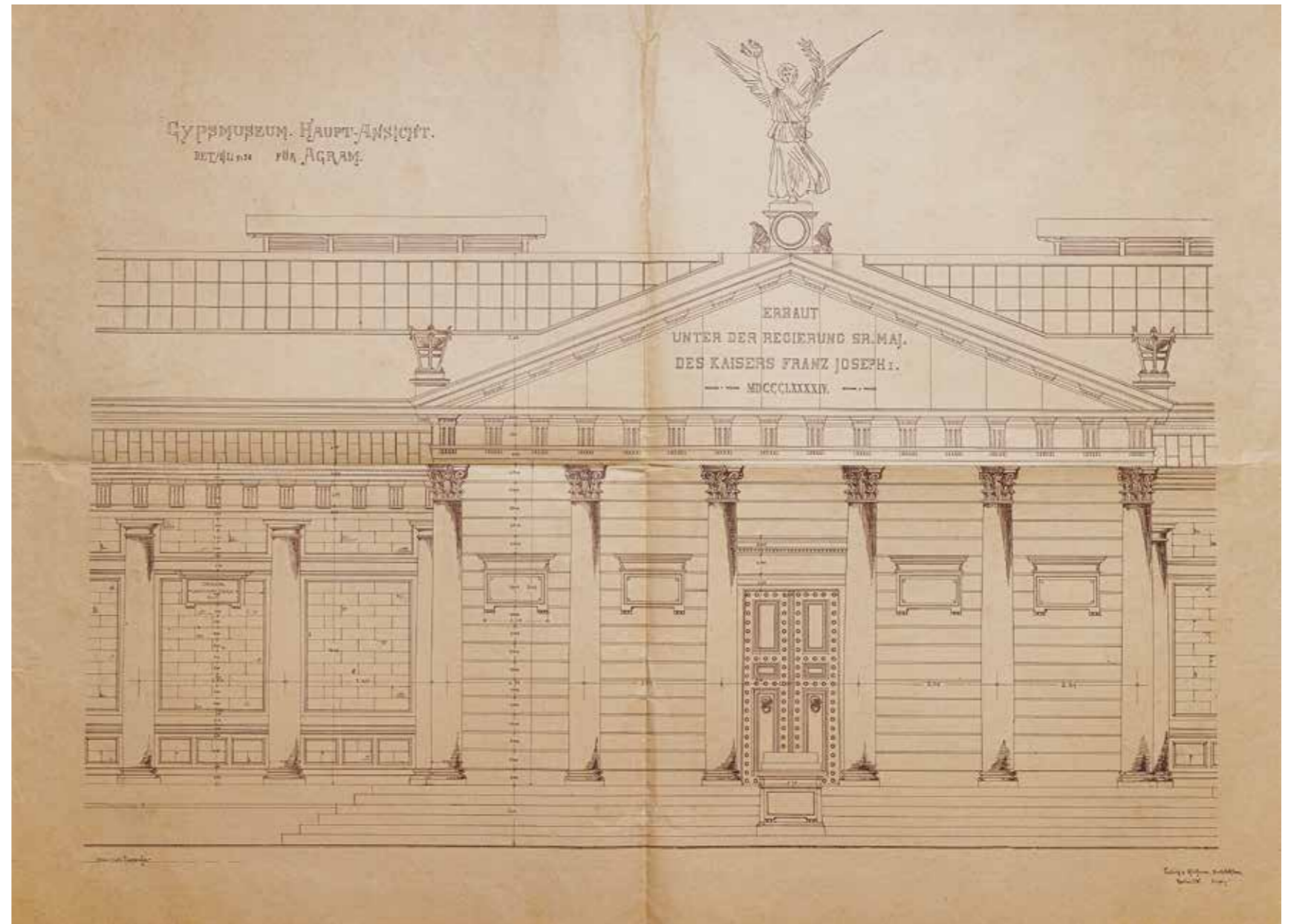

Ludwig & Hülsner, Kr. velika realka, gimnazija i trgovačka škola, zapadno pročelje, HDA

Presjek kroz atrij s pogledom na zapadno pročelje, HDA

Gombaona, tlocrt, HDA

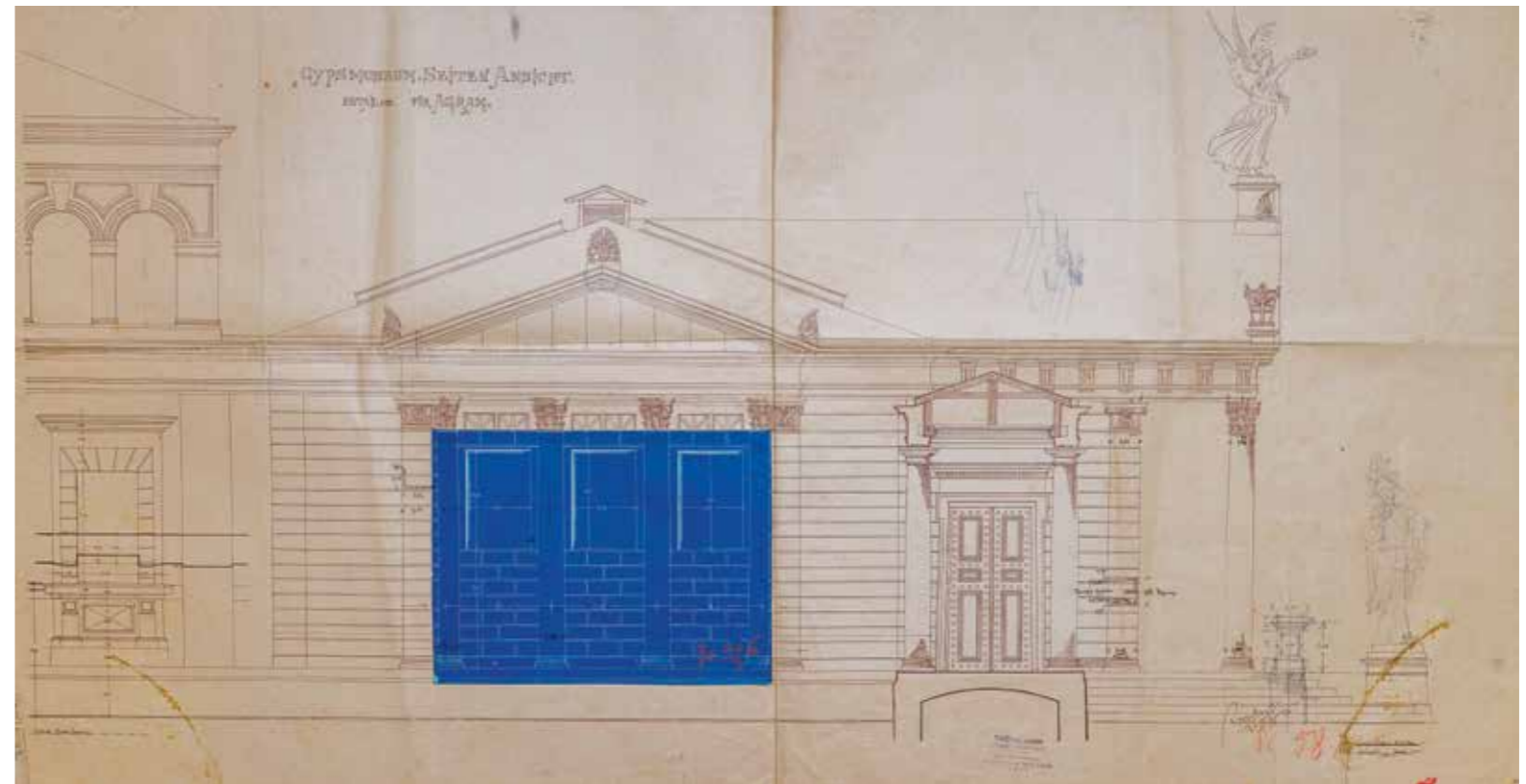
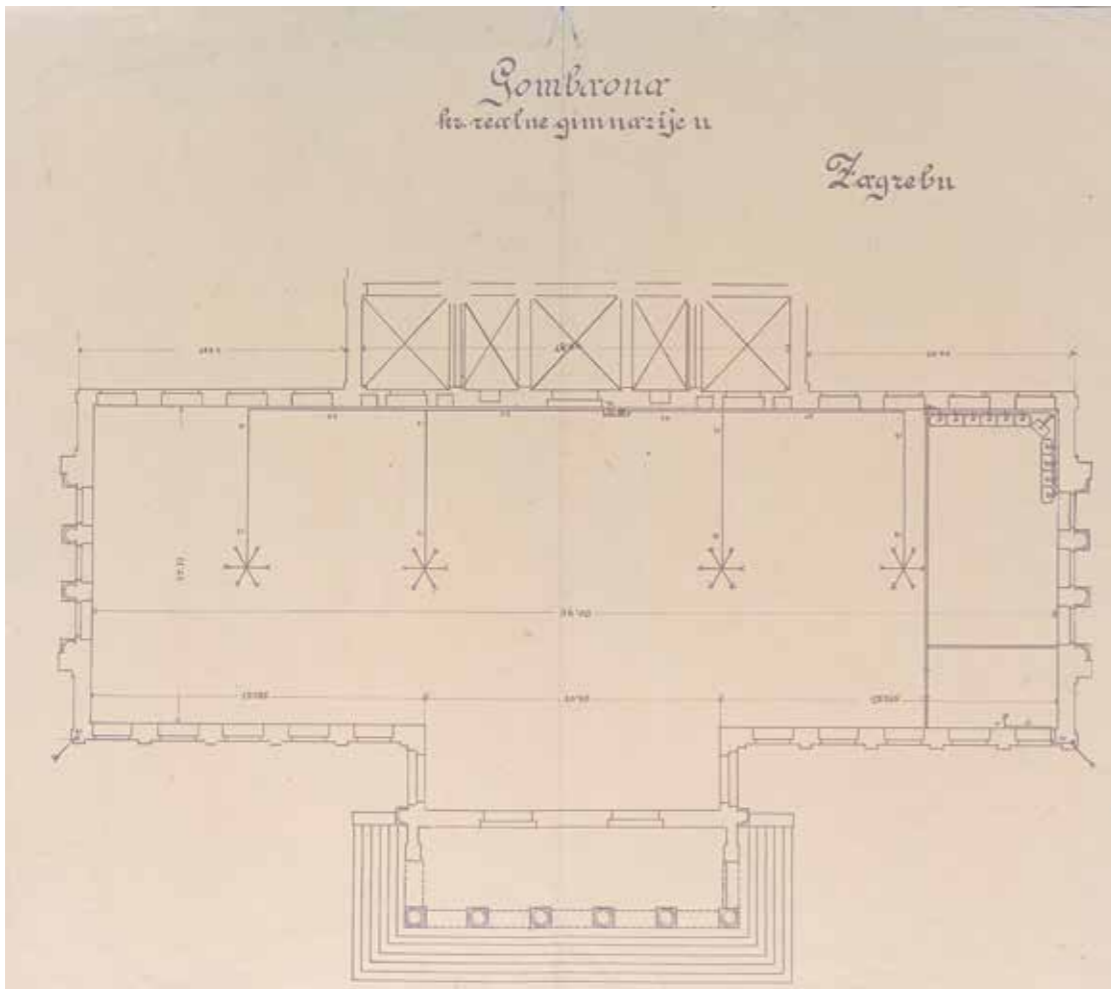
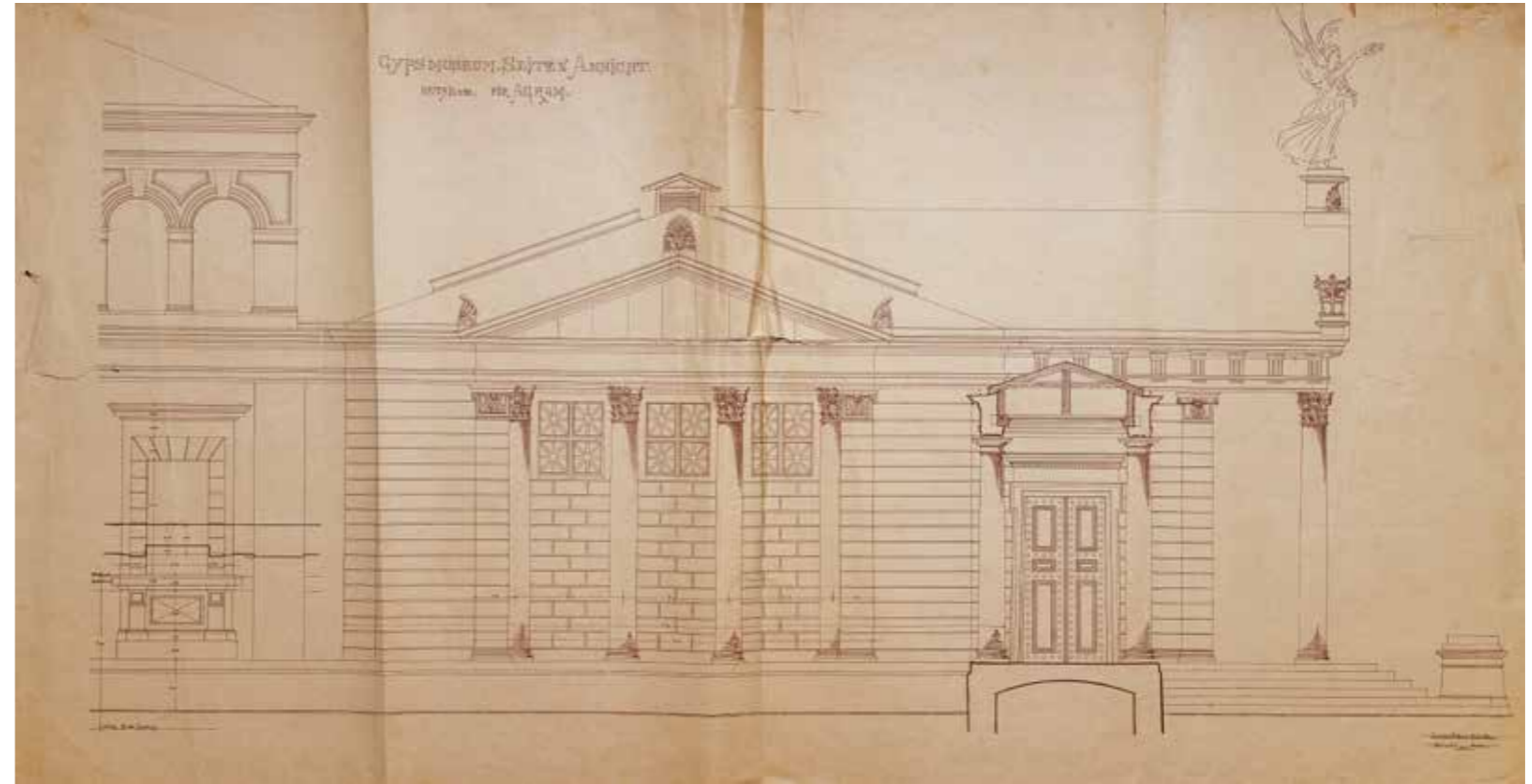
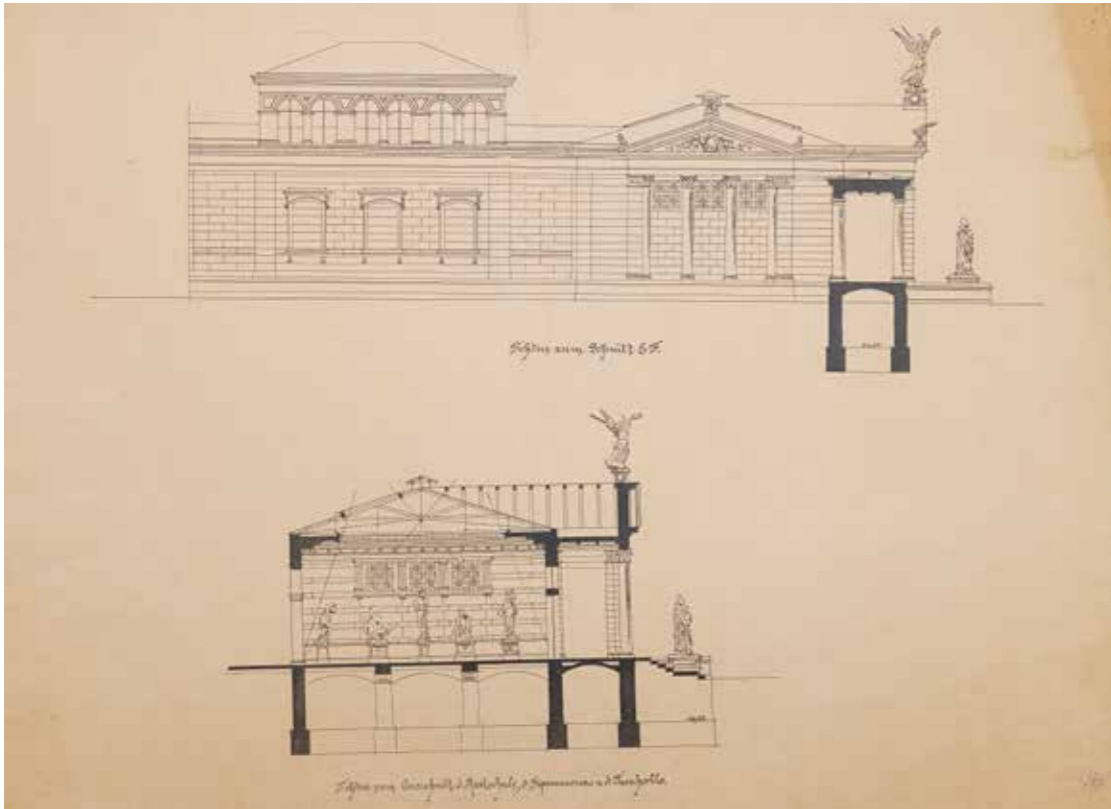

Gombaona, varijanta pročelja s jednim središnjim ulazom, HDA

Drugi kat se razlikuje od prvog uglavnom u presjeku. Tlocrtna podjela je uglavnom ista, no namjene upućuju na prostore koji će biti naročito reprezentativni. Legendom su označeni: 1. Aula, 2. Skale na galeriju u auli, 3. Zahodi, 4. Profesor, 5. Radiona, 6. Radiona i priprema, 7. Soba za pripremu, 8. Fizikalna zbirka, 9. Soba za zbirku, 10. Preda-

vaona fizike, 11. Risaona, 12. Dvorana za 60 đaka, 13. Dvorana za 50–54 đaka, 14. Soba za modele, 15. Dvorana za pjevanje, 16. Skale na tavan. Presjek pokazuje raskošno dekoriranu svečanu dvoranu, no tek će daljnja sondiranja pokazati u kojoj je mjeri planirani oslik bio ostvaren. Restauratorske sonde nedvojbeno upućuju na sačuvanost iz-

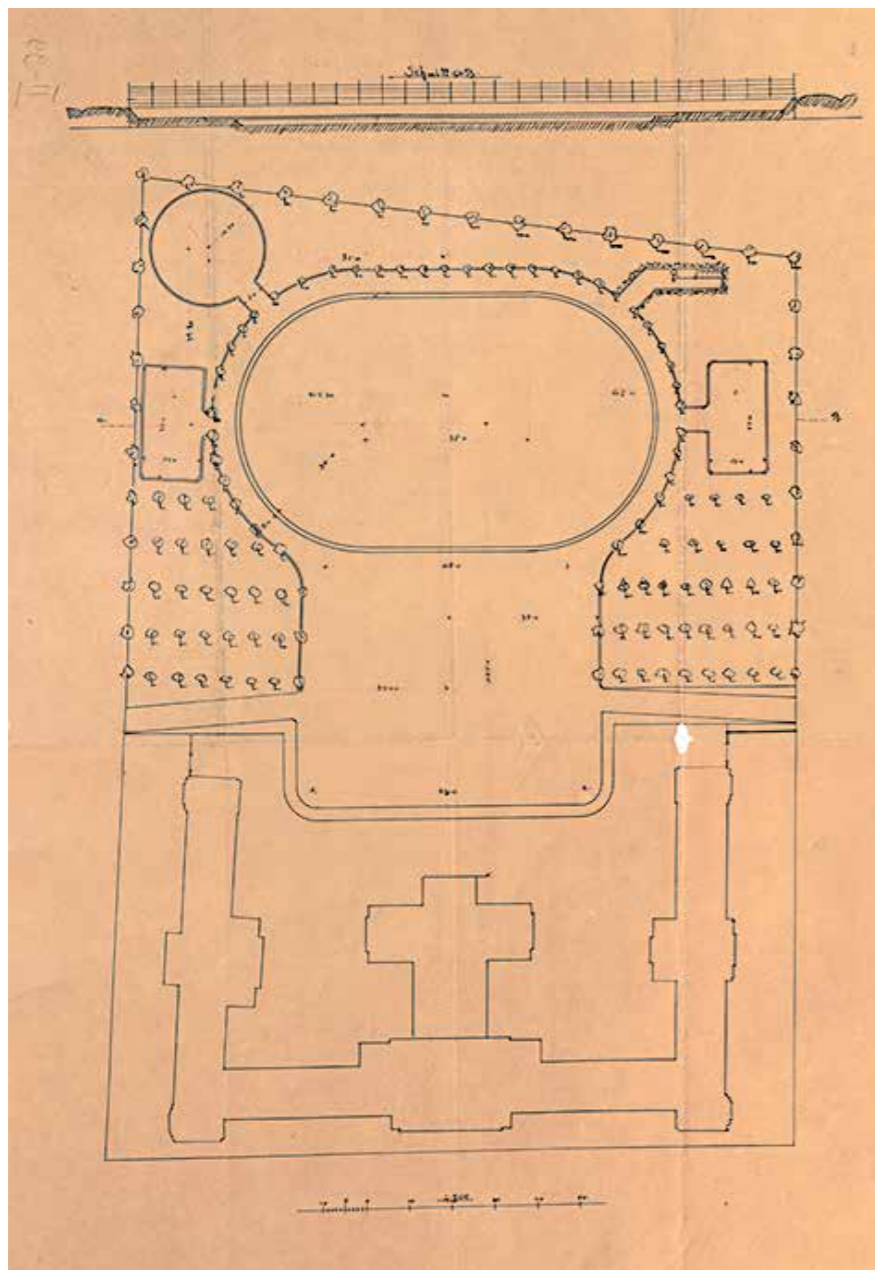
vornog sloja s čitkim florealnim uzorcima i bogatstvo izvornog kolorita. Fasade su bile obojene nijansama oker boje.

Međuvarijante projekta gombaone, HDA

Završna varijanta projekta gombaone, HDA

→
Položajni nacrt igrališta, HDA

III. 2. Uređenje dvorišta 1930-ih i dodatak dvaju aneksa uz atrij u prizemlju

Iz dokumentacije postojećega stanja iz 1986. godine, izrađene za potrebe projekta, uočavaju se razlike između izvornog projekta i zatečenog stanja koje su se morale dogoditi u međuvremenu. Sjeverno i južno od atrija izgrađena su dva aneksa pokrivena blago skošenim krovom, koja su sadržavala svlačionice i pomoćne prostorije vezane uz gombaonu, s kojom su bile povezane hodnikom sa završnom podnom oblogom – teracom. Osim toga, hodnici su

bili spojeni i s dvoranom, pa je vjerojatno tom prilikom pod dvorane spušten na jedinstvenu, nižu kotu, kako je ostalo do danas. S oprezom iznosimo pretpostavku da je cjelokupni taj građevinski zahvat izveden u sklopu velikih radova na uređenju srednjoškolskog igrališta 1930-ih godina.⁷³ Igrališta su od kraja 19. stoljeća bila središte sportskog života, a 1905. godine, kad se s područja Ciglane premještaju vojne barake, igralište se proširuje gotovo do današnje površine, pa Franjo Bučar na primjer organizira prvu hrvatsku srednjoškolsku gimnastičku svečanost na kojoj je pred četiri tisuće gledatelja sudjelovalo više od 1200 učenika. Bilo je to jedino ograđeno sportsko zemljište u Zagrebu. Na njemu se svakodnevno intenzivno održavala nastava osnovnih i srednjih škola, tečajevi, treninzi i utakmice. Gimnastička dvorana Državne učiteljske škole – Sokolana – sagrađena je 1933., jer gombaona u sklopu Školskog foruma nije bila dovoljna za toliki kapacitet korištenja, a srednjoškolsko igralište je temeljito uređeno 1935. godine.⁷⁴ Moguće je da su tom prilikom modernizirane i svlačionice gombaone smještene u pokrajnjim volumenima atrija.

III. 3. Adaptacija središnjega krila Školskog foruma u Muzej Mimara 1986./1987. godine

Autori projekta adaptacije središnjega krila Školskog foruma u Muzej Mimara su arhitekti Mihajlo Kranjc, Ivo Piteša, Matija Salaj i Berislav Šerbetić, a kustosi Lada Ratković i Tugomir Lukšić su s arhitektima sudjelovali u formiranju koncepcije toga opsežnog zahvata.⁷⁵ Takva je suradnja bila potrebna jer je projektni zadatak uključivao osiguravanje adekvatnog prostora »za obavljanje i razvijanje cjelokupne muzeološke djelatnosti, od znanstveno-istraživačke obrade, konzervacije i restauracije do razvijanja kontakta

s publikom i kulturne animacije».⁷⁶ Bila je to tek prva faza zamišljenog Muzejsko-galerijskog centra, koji bi bio svojevrsna realizacija Muzejskog foruma u novom duhu.⁷⁷ Građevinski zahvati bili su promišljeni s pažnjom prema spomeničkim i stilskim obilježjima zgrade i okoliša. Pritom je uzet u obzir i širi kontekst reprezentativnih ustanova koje tu lokaciju čine jednim od najznačajnijih zagrebačkih kulturnih žarišta.

Preklapanjem izvornog projekta i postojećeg stanja iz 1986. godine s današnjim stanjem, uočava se da je transformacija školske zgrade u muzej utjecala na tlocrtnu dispoziciju istočnog krila zgrade nekim osnovnim projektantskim odlukama:

- rušenjem pregradnih zidova učionica u južnom i sjevernom krilu muzejske zgrade i prilagodbom dvaju krila muzejskoj funkciji
- novom završnom interijerskom oblogom podova, stropova i zidova
- prilagodbom rasvjete muzeološkom postavu
- adaptacijom dijela podruma u izložbeni prostor
- izgradnjom lučnih servisnih hodnika u dvorištu po uzoru na nerealizirane lučne hodnike iz izvornog projekta
- slobodnom rekonstrukcijom i adaptacijom naknadno dodanih volumena povezanih s gombaonom uz atrij u multimedijску dvoranu i *caffe/restaurant* povezan s terasom
- adaptacijom dijela potkrovlja u prostore strojarnice i tehničke prostorije.

Filozofija zahvata temeljila se na minimalnom zadiranju u osnovnu dispoziciju i konstrukciju, a da se pritom u interijeru nedvosmisleno ostavi trag vlastitog vremena i jasno naznači promjena funkcije. Tako je keramit na podu i

73 ŠTULHOFER, MURAJ, (bilj. 61), 125–134.

74 Isto. Prema projektu arhitekta Slavka Delfina, istočna strana zgrade Sokolskoga doma dograđena je za potrebe fiskulturne škole 1949. godine.

75 RATKOVIĆ BUKOVČAN (bilj. 54).

76 Projektni program za adaptaciju zgrade na Rooseveltovom trgu u Muzej Ante Topić Mimara, prijedlog, Zagreb, srpanj 1986. Muzej danas ima Odsjek za zbirke, restauraciju i muzejsku pedagogiju, Odsjek knjižnice, dokumentacije i informatike, Odsjek za marketing i propagandu te Odsjek tehnike i održavanja. Vidi: <https://virtualna-izložba.mimara.hr/muzej-mimara-2/> (pristupljeno 15. rujna 2021.).

77 Isto.

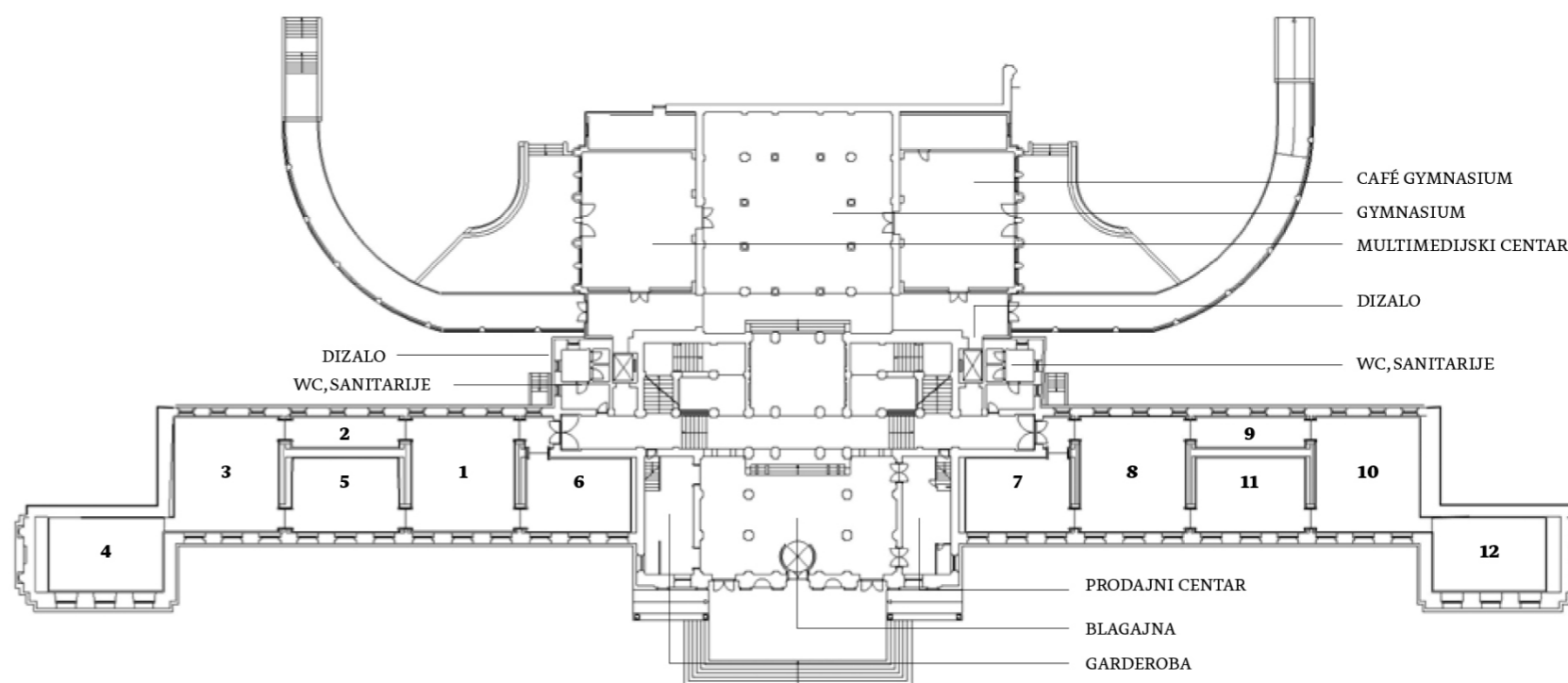
obloga stuba zamijenjena sivim mramorom, a dekorativna shema usuglašena s podom, pojednostavnjena i koloristički reducirana kako bi se omogućilo umjetničkim djelima da dominiraju u profinjenom klasičnom prostornom okviru.

Pregradni zidovi između učionica u krilima zamijenjeni su s po tri armiranobetonska poprečna zida debljine 25 cm, koji prolaze kontinuirano vertikalno kroz zgradu, a vežu se s ojačanim zidom u suterezu, čine su bitno pridonijeli stabilnosti zgrade. Zid između hodnika i učionica u prizemlju i na katovima je reduciran na po dva zida dužine deset metara u svakom krilu, dok je srednji zid u centralnom dijelu između stubišta i dvorana ostao netaknut. Tako je osiguran kružni tok kretanja nužan za čitku organizaciju muzeološkog postava. Osim toga, projektom je ostvarena mogućnost više istovremenih scenarija korištenja, odnosno korištenje središnjeg, južnog i sjevernog krila pojedinačno ili u kombinacijama, ovisno o potrebi i programu muzeja. Svečana dvorana na drugom katu projektirana je za autonomna korištenja poput predavanja, koncerata i sličnih kulturnih događaja.

Projektanti su vješto odgovorili na funkcionalne zahtjeve. Dijelovi krova pokriveni su staklom radi zenitalnog svjetla. Ulazni je podest produžen i proširen za smještaj dviju simetričnih rampi za osobe s teškoćama u kretanju, a vjetrotrobran je umetnut u središnji ulazni portal. Naknadno dodani aneksi sjeverno i južno od atrija nanovo su podignuti i potpuno preoblikovani u skladu s dvorišnim pročeljima zgrade. Spušteni su tlocrtno i na razinu podruma s kojim su spojeni stubištima, pa su tako dobiveni dodatni korisni prostori u podrumu. Integralno s njima su uređeni manji dijelovi dvorišta uza samu zgradu. Lučni servisni hodnici koji vode sa sutereza u podrum do depoa izvedeni su u lučnoj formi kao eho neizvedenih, izvorno projektiranih hodnika u dvorištu. Sva je muzejska oprema pomno projektirana prema sadržaju i konceptu postava.

Cjelokupna adaptacija izvedena je suptilno prema kući u koju se ulazi, ali ne bez duha svojega vremena, dajući tako zgradi Muzeja Mimara novi visokovrijedni arhitektonski sloj.

ANA ŠVERKO

- 1 | **Staklo**
Egipat
II. tisućljeće pr. Kr. – V. st.
Grčka
V./IV. st. pr. Kr.
Aleksandrija
II. st. pr. Kr. – I. st.
Sirija
I. st. pr. Kr. – III. st.
Rimsko Carstvo
I. – IV. st.
Srednji vijek
V. – X. st.
- 2 | **Staklo**
Islamsko staklo
IX. – XIV. st.

- 3 | **Staklo**
Venecija / Murano
XV. – XVIII. st.
Orijentalni sagovi
XVI. – XX. st.
- 4 | **Staklo**
Njemačka,
Češka,
Engleska,
Nizozemska,
Španjolska,
Francuska
XVI. – XVIII. st.
Orijentalni sagovi
XVI. – XX. st.

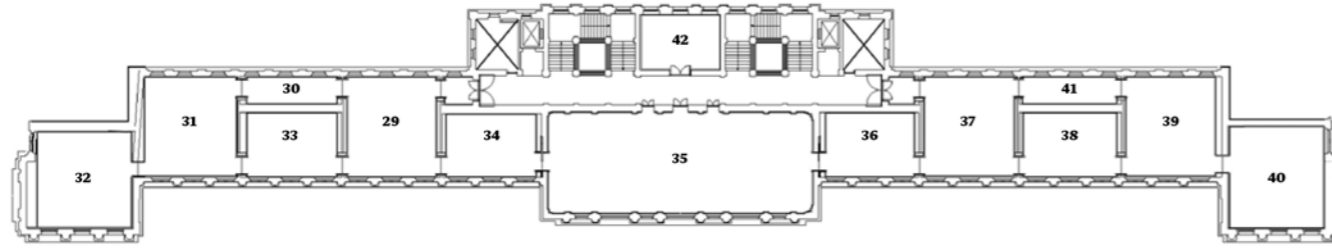
- 5 | **Staklo**
Češka
Murano
Austrija, Francuska
XIX. st.
Orijentalni sagovi
XVI. – XX. st.
- 6 | **Kolekcionarska soba**
- 7 | **Kineska bronca i emajl**
dinastija Shang, XIX. st.
- 8 | **Kineska keramika i rani porculan**
206. g. pr. Kr. – XIV. st.

- 9 | **Kineski žad**
206. g. pr. Kr. – XIV. st.
- 10 | **Kinesko rezbarstvo u dragocjenim materijalima**
XVIII. – XIX. st.
- 11 | **Kasni kineski porculan**
XVII. – XX. st.
- 12 | **Japanska primijenjena umjetnost**
XII. – XIX. st.

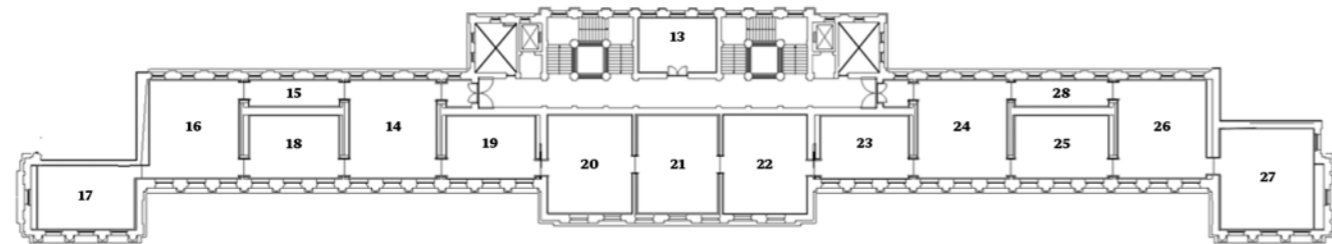
Nacrti prenamjene škole u muzej

Mihajlo Kranjc, Prijedlog uređenja partera s fontanom,
1991., Osobni fond Kranjc Mihajlo, HR-DAZG-1309

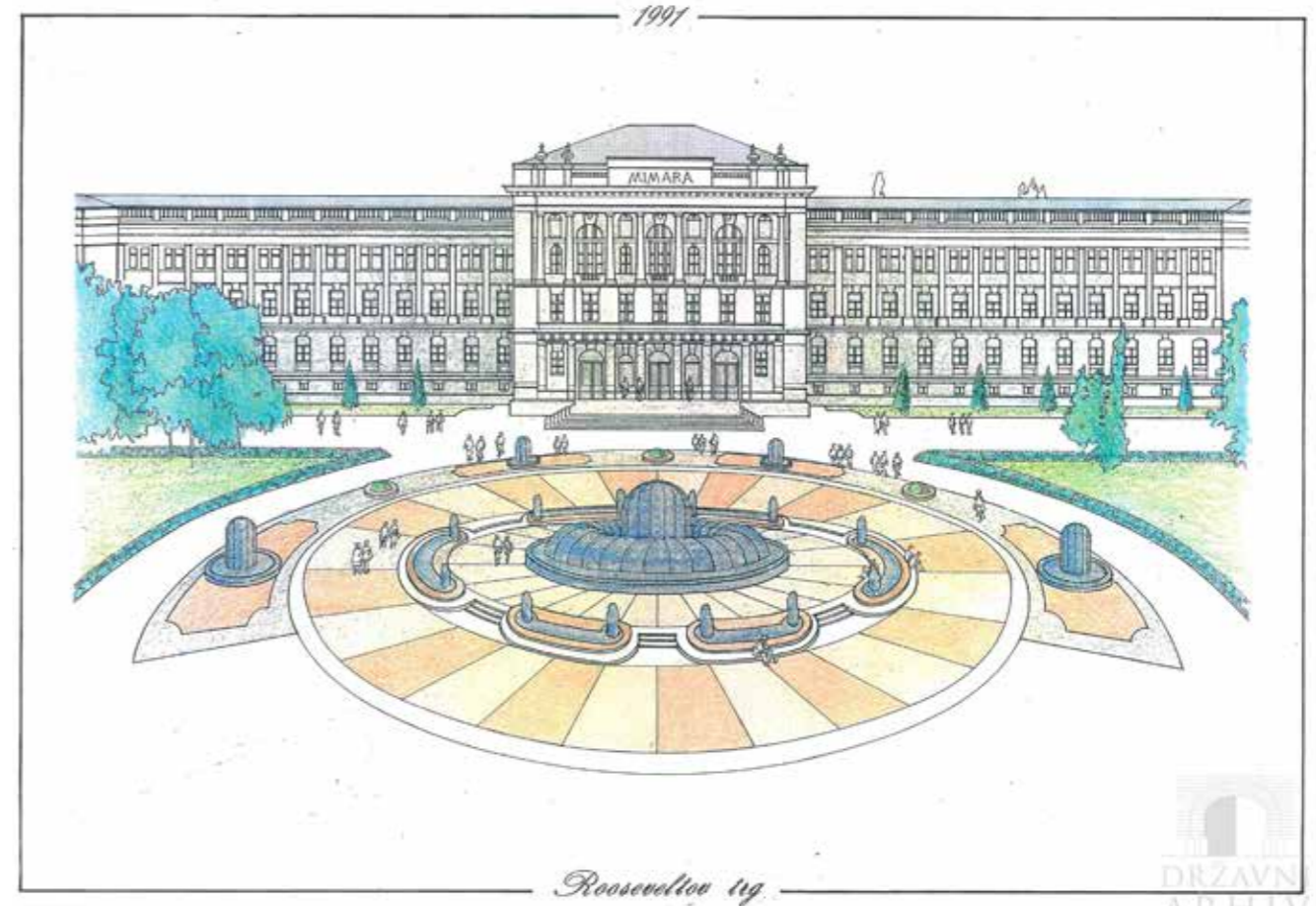
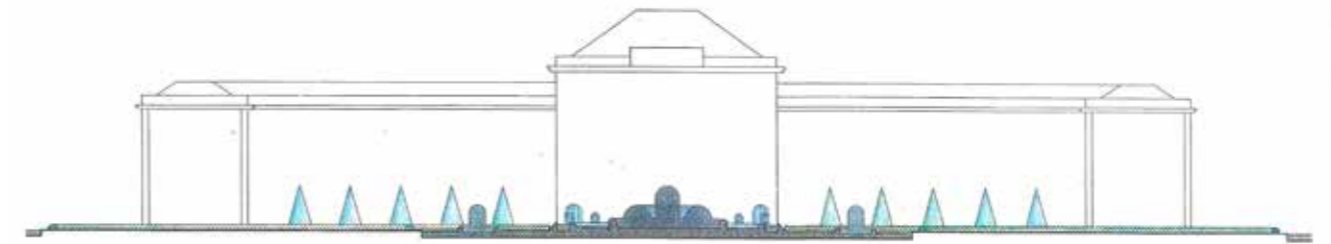

29 Ikone
VI. - XII. st.
Gotičko slikarstvo
Italija, XIII. i XIV. st.	32 Visoka renesansa i manirizam
Firenca, Rim, Venecija
XVI. st.	36 Barok
Flandrija, Engleska
XVII. st.	40 Klasicizam, romantizam, realizam i impresionizam
Francuska, Španjolska, Engleska, Austrija
kraj XVIII. i XIX. st.
30 Ikone
XIV. - XVII. st.	33 Manirizam
Italija, Njemačka, Nizozemska, Španjolska, Francuska
kraj XVI. - početak XVII. st.	37 Barok
Nizozemska
XVII. st.	41 Impresionizam i postimpresionizam
Francuska, Njemačka, Švicarska, Engleska
druga pol. XIX. i poč. XX. st.
31 Kasna gotika i rana renesansa
Italija, Rajnska oblast, Flandrija
XIV. i XV. st.	34 Barok
Italija, XVII. st.	38 Barok
Španjolska
XVII. st.	42 Donatoru u čast
	35 Reprezentativni izbor slika različitih škola i stilova
XVI. - XVIII. st.	39 Kasni barok, rokoko i klasicizam
Francuska, Italija, Austrija
kraj XVII. - XVIII. st.	

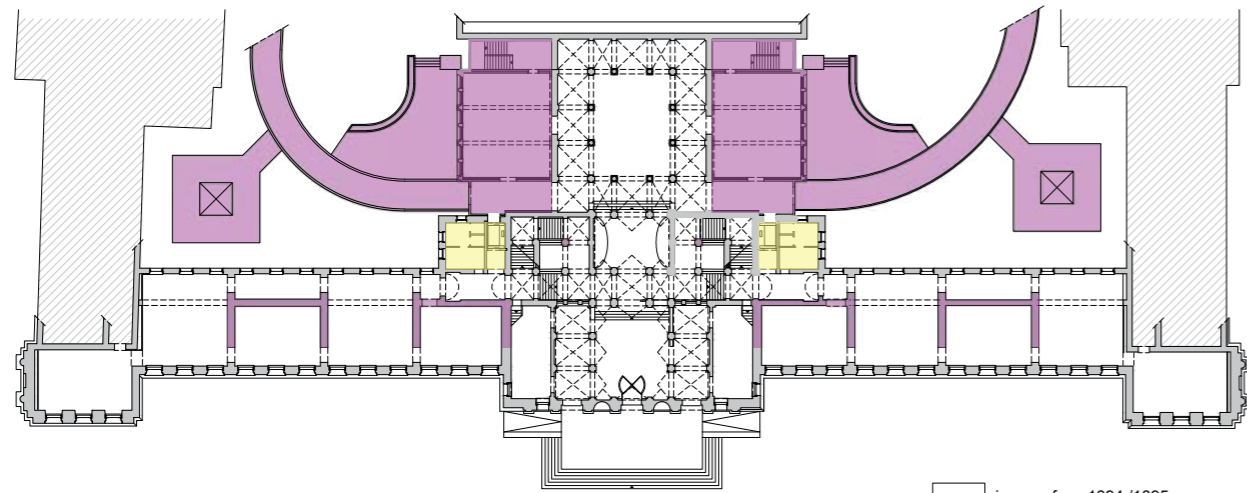

13 Arheološka zbirka
- stare civilizacije
Prapovijest
Mezopotamija
IV. tisućljeće pr. Kr.
Hetiti
XIX. st. pr. Kr.
Egipat
III. tisuć. pr. Kr. - XVII. st. pr. Kr.
Kreta
X./IX. st. pr. Kr.
Grčka
VIII. - I. st. pr. Kr.
Etrurija
VI./V. st. pr. Kr.
Rim
I. st. pr. Kr. - III. st.
Pretkolombovska Amerika	14 Rano kršćanstvo
Rani Bizant
Predromanika
IV. - IX. st.	19 Gotika
XIV. - XV. st.	25 Renesansa i manirizam
XVI. i poč. XVII. st.
	15 Romanika
Romanesque art
XII. st.	20 Kasna gotika
kraj XIV. i XV. st.	26 Od manirizma do visokog baroka
XVI. - poč. XVIII. st.
	16 Romanika i rana gotika
XII. i XIII. st.	21 Rana renesansa
XV. - poč. XVI. st.	27 Rokoko i klasicizam
XVIII. st.
	17 Kasna romanika i gotika
XII. - XIV. st.	22 Talijanska skulptura visoke renesanse
prva pol. XVI. st.	28 Europska skulptura
kraj XIX. - poč. XX. st. —
	18 Gotika
XIV. st.	23 Talijanska renesansa
XVI. st.	
		24 Umjetnost XVI. i ranog XVII. st. u Europi:
renesansa i manirizam	

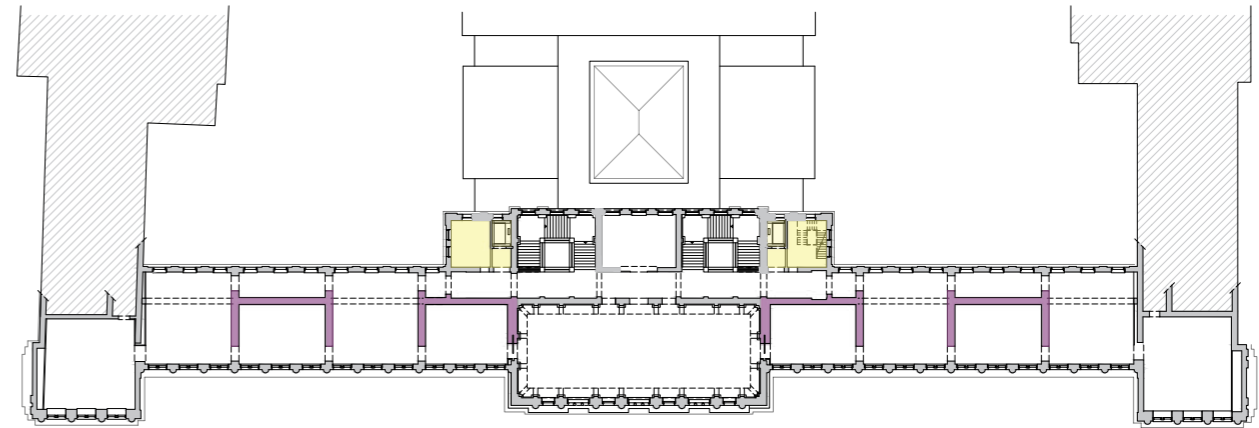
Tlocrta s označenim fazama gradnje

prizemlje

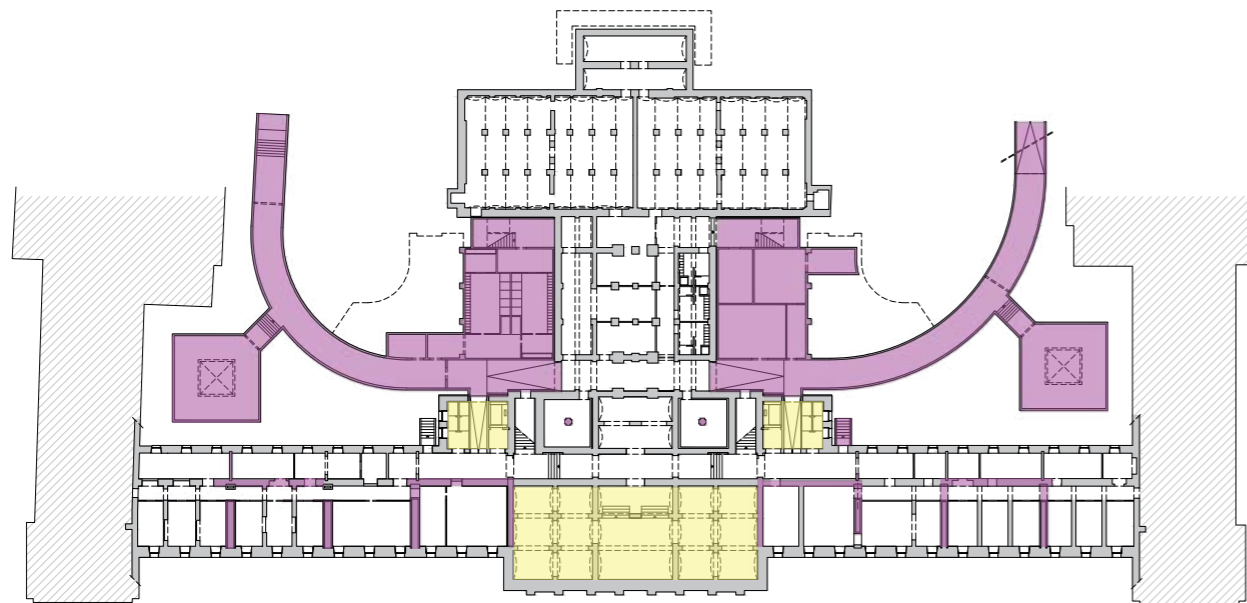
- izvorna faza 1894./1895.
- interpolirani prostori i AB elementi 1987.
- preoblikovano 1987.

2. kat

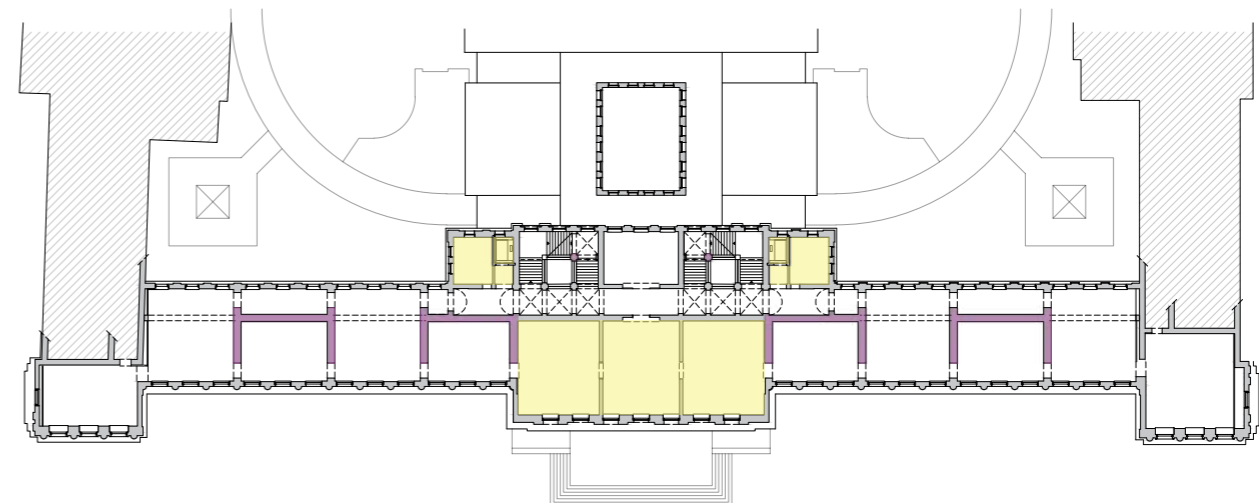

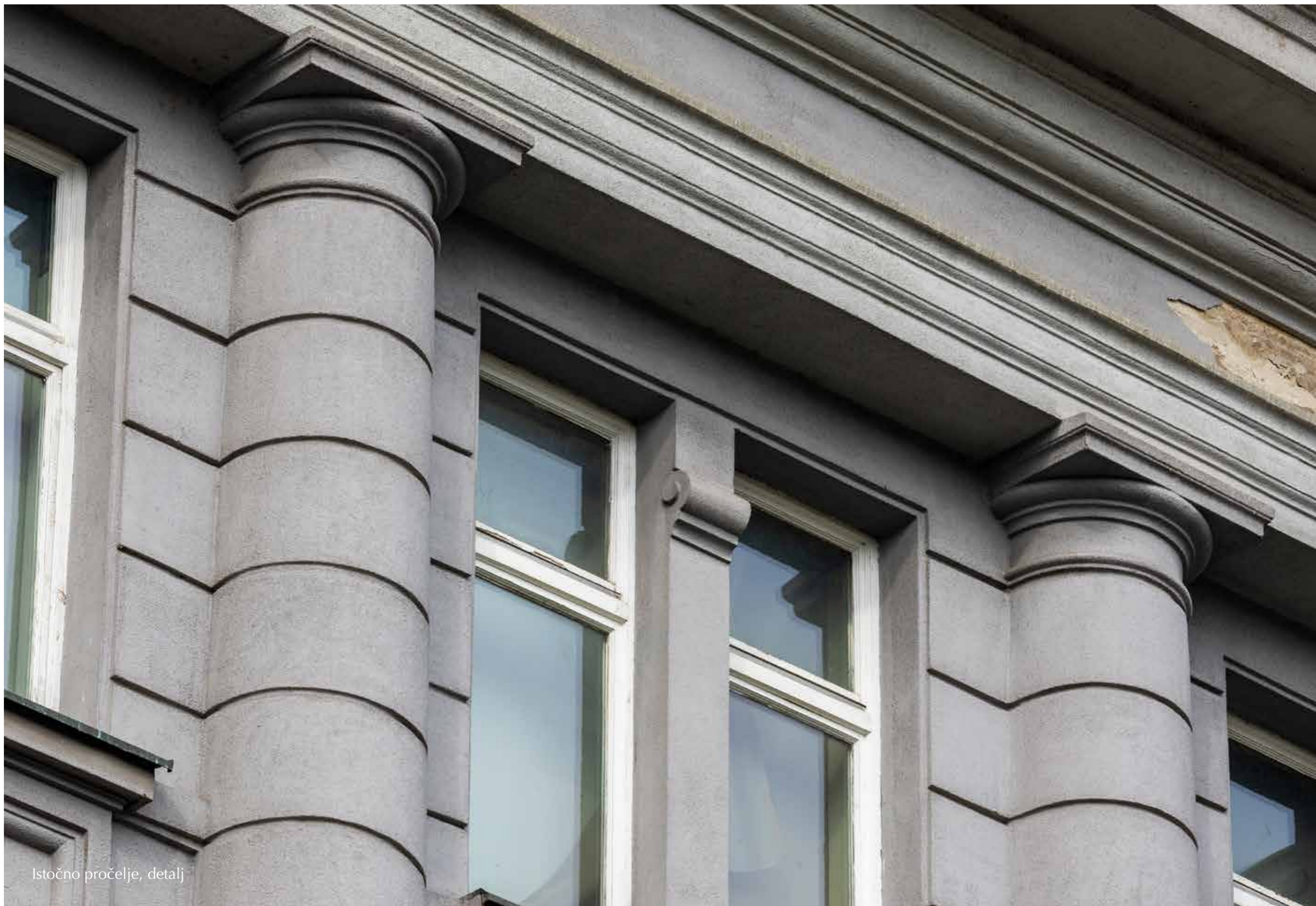
0 10 20 40 m

podrum

1. kat

Istočno pročelje, detalj

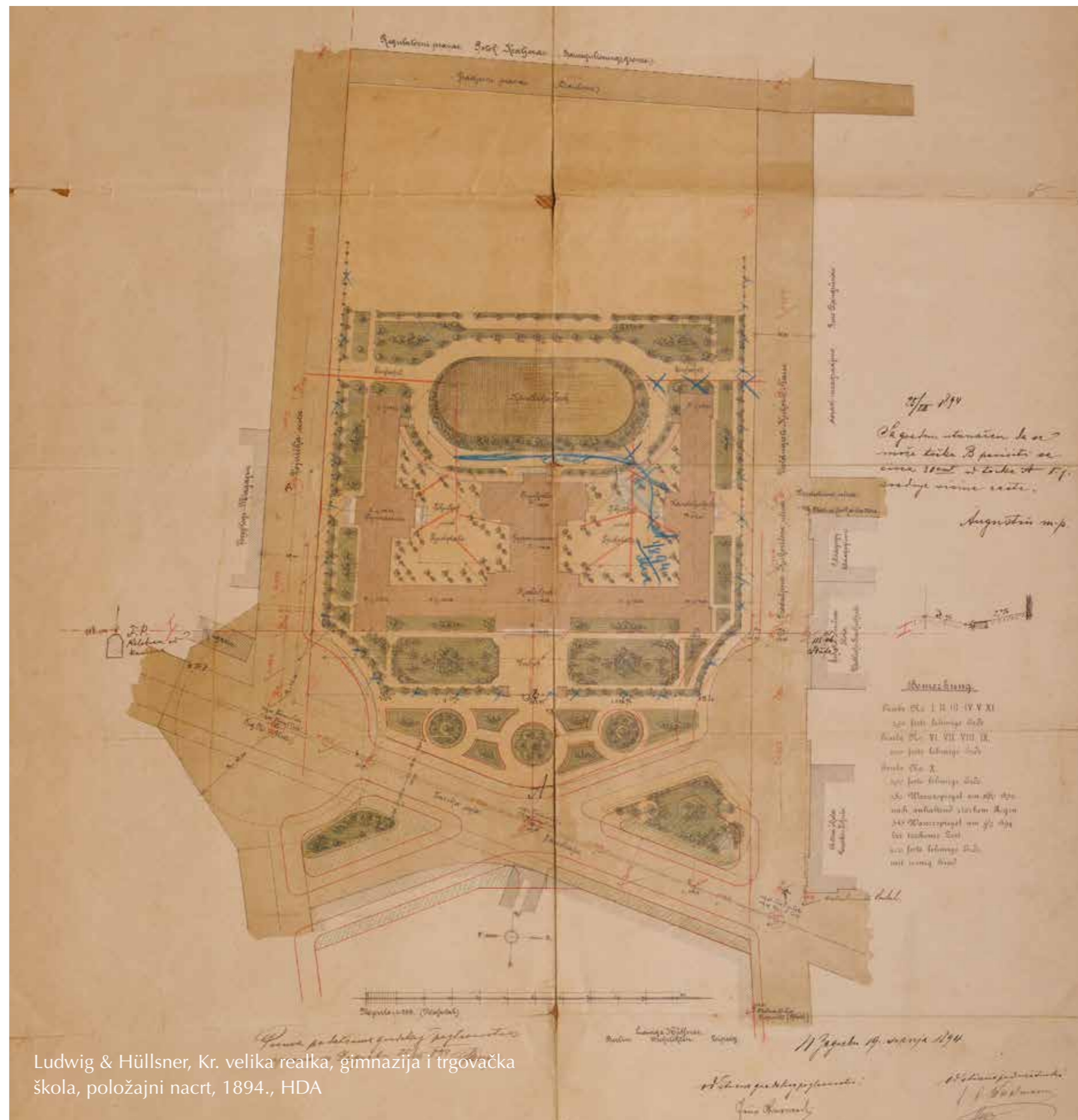
Nekadašnji Školski forum, a danas kompleks Muzeja Mimara s pratećim školskim zgradama – Osnovnom školom Izidora Kršnjavoga i V. gimnazijom, odlikuje se višestrukom urbanističkom i arhitektonskom kvalitetom. Ta je kvaliteta bila jednako istaknuta u vrijeme gradnje školskoga kompleksa 1894./1895. godine, kao i danas, tri i pol desetljeća nakon što je središnja najrepreszentativnija gimnazijska zgrada preuređena u muzej (1986./1987.).

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, monumentalni neorenesansni trokrilni školski sklop imao je važnu urbanističku ulogu u oblikovanju Donjega grada.⁷⁸ Usklađivši se ortogonalnom postavom s planiranim donjogradskim blokovima, definirao je novi, otmjeni Rooseveltov trg, svojevrsnu ekstenziju *Zelene potkove* – niza parkovno uređenih trgova s građevinama javne namjene. U takvoj konstelaciji zatečena ukošena povijesna Savska cesta dobila je karakter zrakasto usmjerene ulice, tipične za planirane gradove historicističkog razdoblja. Igru ortogonalnog i radijalnog, pravokutnog i trapeznog nastavlja shema blokova i ulica na suprotnoj strani Rooseveltova trga s pentagonalnim glavnim blokom i manjom trapeznom građevinom (Novinarski dom). Time je ortogonalni raster Donjega grada dobio inventivno osvježanje, koje će u ranom 20. stoljeću biti razrađivano u istočnom dijelu grada.⁷⁹

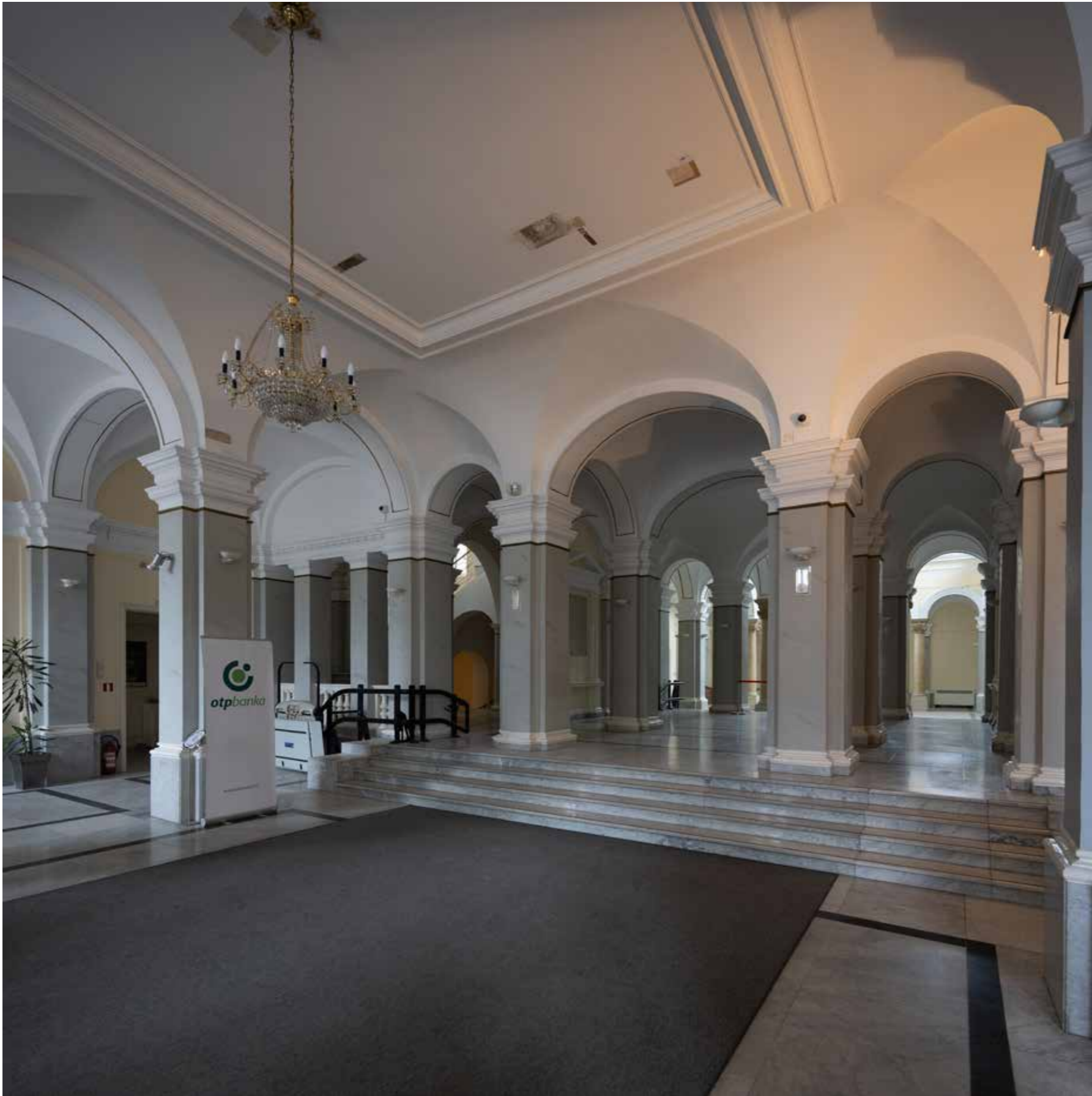
Istodobno, školski je kompleks unio novu mjeru u zagrebački Donji grad kasnog 19. stoljeća. Odredivši trima križima obrise velikoga bloka s igralištem otvorenim prema tangirajućim ulicama, odlikuje se monumentalnim rizalito no razigranim pročeljima u ritmu A – B – C – B – A. Rastvoreno s 37 prozorskih osi (3 + 12 + 7 + 12 + 3), glavno pročelje određuje cijelu jednu stranu Rooseveltova trga, dok subordinirana bočna pročelja s 23 osi (1 + 9 + 3 + 9 + 1) dominiraju važnim gradskim prometnicama – Ulicom Izi-

78 Više o tome u: MARUŠEVSKI (bilj. 4), 203–214; MARUŠEVSKI (bilj. 16); JURIĆ (bilj. 4), 49–68; KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 471–485.

79 Radijalno-koncentrični sustav oko Trga žrtava fašizma s kružnim Meštrovićevim paviljonom.

Ludwig & Hülsner, Kr. velika realka, gimnazija i trgovačka škola, položajni nacrt, 1894., HDA

Vestibul

dora Kršnjavog i Klaićevom. Pažljivo artikulirana dvorišna pročelja s reprezentativnim središnjim akcentom *prostilosa* ispred volumno osamostaljenog atrija i gimnastičke dvorane (gombaone), radikalno pak prekidaju praksu skromnijih začelja tipičnih za zagrebačku historicističku blokovsku arhitekturu.

Za urbanističkom ulogom ne zaostaje ni arhitektonska kvaliteta neorenesansnoga školskog sklopa, osobito njegove glavne građevine, današnjega Muzeja Mimara. Prostorna organizacija s nizovima prostorija (nekadašnjih učionica) uz vanjska pročelja i hodnicima uz unutarnja, obilježena je osovinskom postavom raskošnih zajedničkih komunikacijskih prostorija. Na vestibul u prizemlju nastavlja se u dubinu potisnuti bazilikalno osvjetljeni atrij, formiran u zasebnom volumenu izvan perimetra glavnoga krila, na koji se nastavlja prostor gimnastičke dvorane / nesuđenoga muzeja, rastvoren prema dvorištu hramskim pročeljem. Raščlambu moćnim stubovima ojačanim pilastrima i elegantnim kamenim stupovima prati rafinirana igra različitih razina podova svladana plitkim stubama što povećavaju sceničnost toga središnjeg prostora koji se prelijeva u dva bočno impostirana snažno osvjetljena prozračna trokraka stubišta. Povezujući etaže, stubišta vode do drugog kata s glavnom visinski istaknutom središnjom dvoranom – aulom. Tako, unatoč klasičnom neorenesansnom plastičnom vokabularu, koncepcija prostora nosi i neobarokna obilježja. Njima je pripadao i neostvareni polukružni trijem s kolonadom, svojevrsna eksedra slična Trgu sv. Petra u Rimu, što je trebala središnje hramsko pročelje gombaone na dvorišnoj strani povezivati s bočnim krakovima škole. Samo je pak pročelje gombaone, jedinstveno u tadašnjem Zagrebu, bilo određeno dimenzijama partenonskog friza, čiji je odljev trebalo sadržavati u prvotnoj namjeni muzeja gipsanih odljeva.

Unutarnja organizacija školskog sklopa odražava se u razigranoj volumnoj kompoziciji, a pročelja zgrade, te atrija i gombaone, krasi znalačka raščlamba rustikom i klasičnim velikim redovima pilastara, polustupova i stupova. Sveča-

ni dojam upotpunjuju pozorno oblikovani okviri otvora i niše te nadasve elegantna atika sastavljena od balustrada s akroterijima (urnama). Pročelje sadrži i figurativnu plastiku – maskerone na zaglavnim kamenovima, kojima je prema projektu trebalo priključiti slobodnostojeće skulpture u nišama i na atici središnjega rizalita, kao i reljefnu kompoziciju u zabatima (što ostaje neostvareno).

Raskoši kompleksa pridonosio je u toj prvoj fazi gradnje unutarnji dekorativni oslik, zabilježen na arhivskim nacrtima (projektima), starim fotografijama i otkriven restauratorskim sondiranjima. Kao i na eksterijeru, i tu su se u nišama i edikulama reprezentativnih prostora trebale nalaziti skulpture. U skladu s toplim bojama oslika, bila su oblikovana popločenja podova u vestibulu i hodnicima keramit-pločicama. Navedenoj kolorističkoj obradi odgovarala je oker boja pročelja.

Takvim oblikovanjem, srednjoškolski je sklop veličinom nadmašio sve tadašnje reprezentativne javne građevine u Zagrebu, izjednačivši se kvalitetom i raskoši s najistaknutijima. Zasluga je to gotovo u podjednakoj mjeri glavnoga naručitelja – Izidora Kršnjavog, projektanata Alfreda Ludwiga i Theodora Hülssnera, ali i drugih sudionika međunarodnoga natječaja, od kojih su u izvedbenom projektu preuzeti pojedini najbolji elementi, poput Vancaševe impostacije sklopa u odnosu na Savsku cestu ili Waidmannova hramskog pročelja gombaone.⁸⁰

Iako je imao golem utjecaj na izgradnju Zagreba, Kršnjavi je preuzimanjem mjesta predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu (1891.–1896.) dobio još veće ovlasti, a prema općeprihvaćenom mišljenju, projekt Školskog foruma jedna je od njegovih najvećih zasluga.⁸¹ Ujedno, kako je već spomenuto, to je bio i prvi međunarodni natječaj u Zagrebu.⁸² Izborom specijaliziranih europskih projektana-

Detalji unutrašnje arhitektonske plastike

ta školskih zgrada – biroa Ludwig & Hülssner – Zagreb je dobio srednjoškolski sklop europskoga ranga.⁸³ Kao i u svojim europskim realizacijama, projektanti su i u hrvatskoj glavnom gradu primijenili monumentalne mjere i oblike. Za cjelovitiju spoznaju o tome koliki je to bio odklon u zagrebačkim razmjerima dovoljno je usporediti Školski forum s dotadašnjom vodećom gimnazijsko-sveučilišnom zgradom – nekadašnjom isusovačkom gimnazijom i akademijom iz 17. stoljeća na Katarinskom trgu na Gornjem gradu.⁸⁴ Povezivanje Kršnjavoga s Ludwigom i Hülssnerom rezultirat će gradnjom reprezentativnih škola i u drugim hr-

vatskim gradovima, od kojih se kvalitetom ističe gimnazija na Sušaku.⁸⁵

Visoka kvaliteta i drugih sudionika – izvođača Školskog foruma u Zagrebu: arhitekta Kune Waidmanna, nadalje autora plastike pročelja Ljudevita Löwyja (Lubynskog), autora kiparskih radova i štukatura u unutrašnjosti Ignjata Franza, autora oslika u vestibulu i auli Ivana Zacha, projektanta igrališta švedskog arhitekta Martina Borgstedta te projektanta hortikulturnog uređenja Viteszláva Durcháneka i drugih,⁸⁶ rezultirala je osebujnim *Gesamtkunstwerk*om. Školsko-muzejski kompleks ostaje i danas jednim od najprepoznatljivijih punktova grada, unatoč više puta spomenutoj činjenici da je zapravo riječ o torzu mnogo ambicioznije ideje Izidora Kršnjavog.

80 MARUŠEVSKI (bilj. 4), 209.

81 Više o tome u: MARUŠEVSKI (bilj. 15).

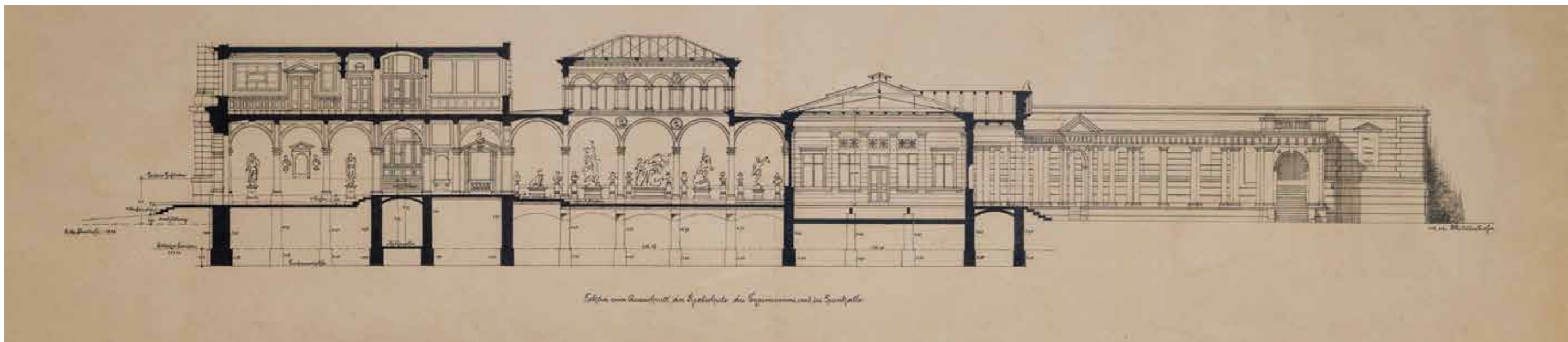
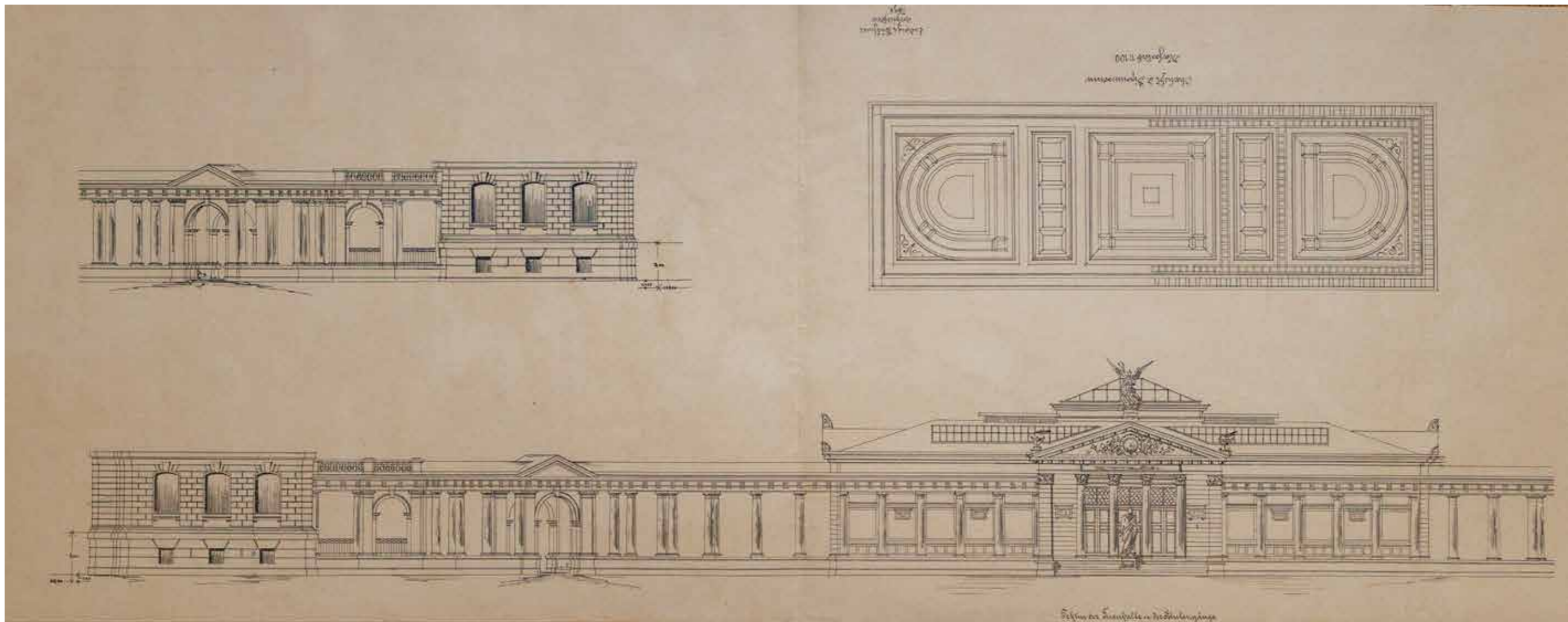
82 Isto. Usporediti također: TAMARA BJAŽIĆ KLARIN, *Za novi, ljepši Zagreb! – arhitektonski i urbanistički natječaji međuratnog Zagreba, 1918.–1941.*, Zagreb, 2020., 24–25.

83 MARUŠEVSKI (bilj. 15).

84 Više o tome u: KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Zgrada prvog Sveučilišta u Zagrebu na Gornjem gradu – nekadašnja isusovačka gimnazija (1607.) i akademija (1669.)*, u: *Sveučilište u Zagrebu. 350. 1669.–2019.*, (ur.) Mirjana Polić Bobić, Zagreb, 461–467.

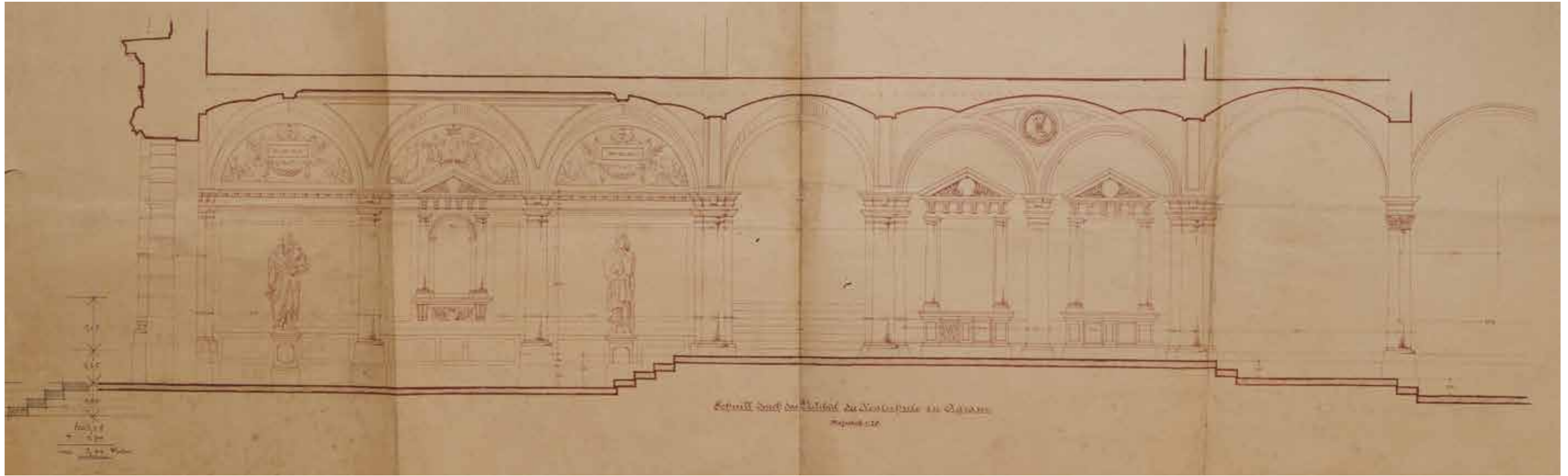
85 MARUŠEVSKI (bilj. 4), 215–219; DAMJANOVIĆ (2020.), 20–39.

86 MARUŠEVSKI (bilj. 4), 210.

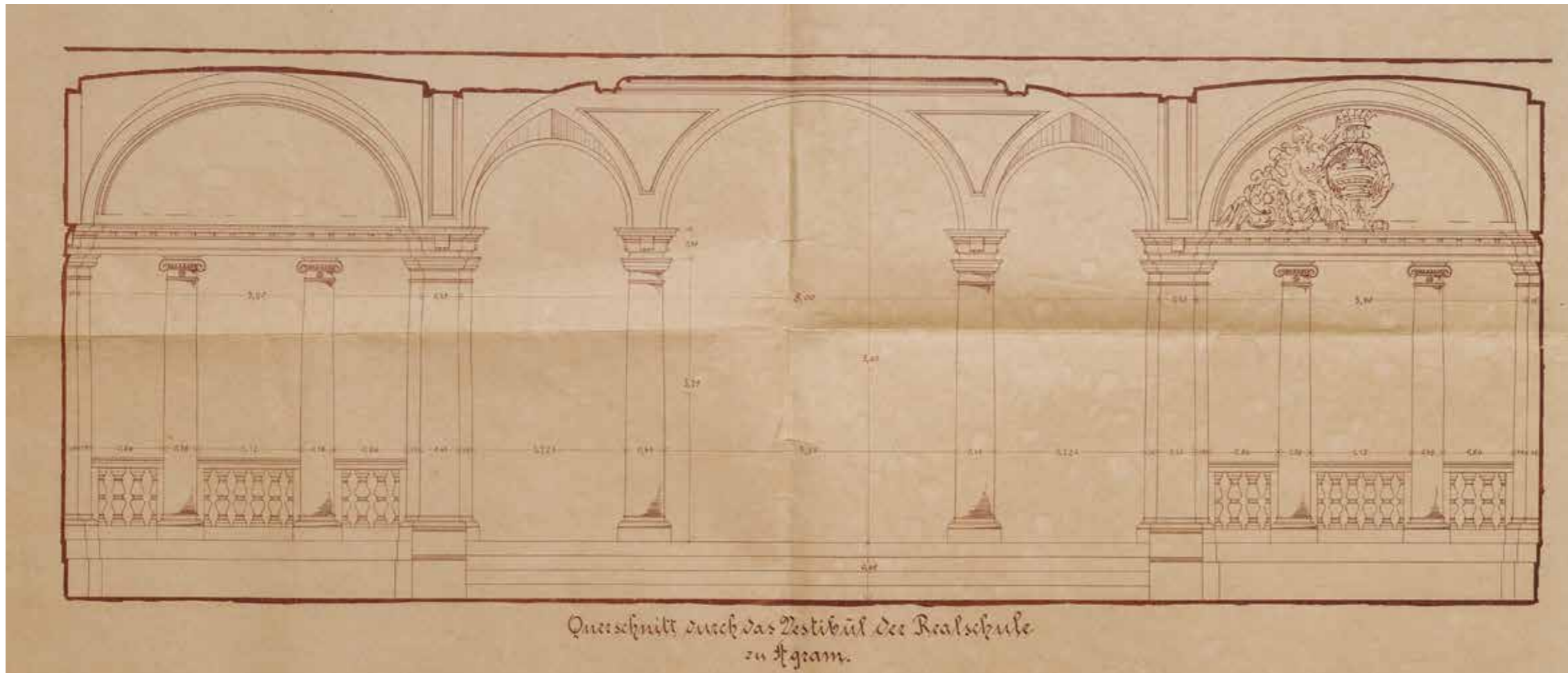

Ludwig & Hülsner, pročelje gombaone, dvorišni trijem i nacrt oslika stropa gombaone, HDA

Kr. velika realka, presjek kroz vestibul i prvi kat glavnog krila, atrij i gombaonu s pogledom na dvorišni trijem, HDA

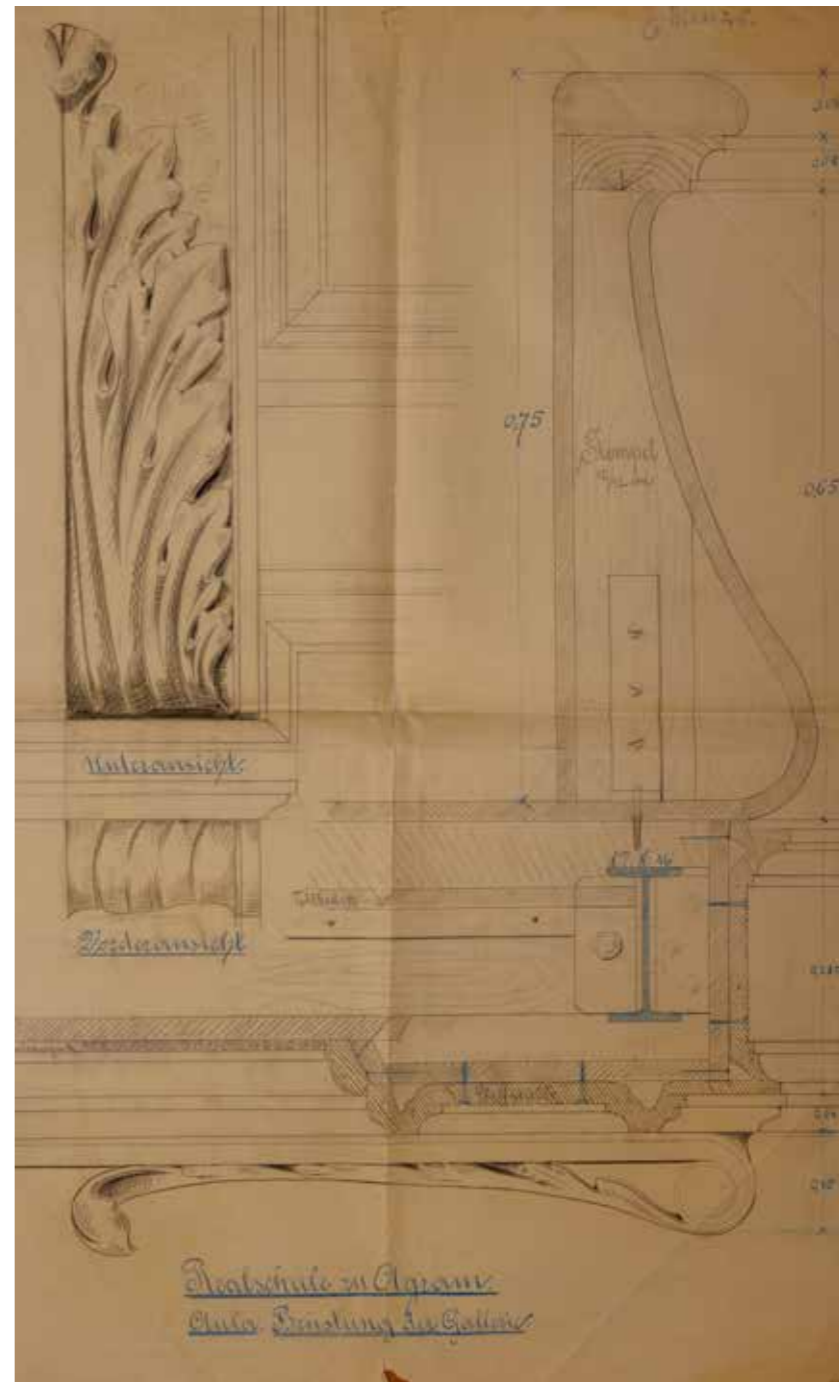
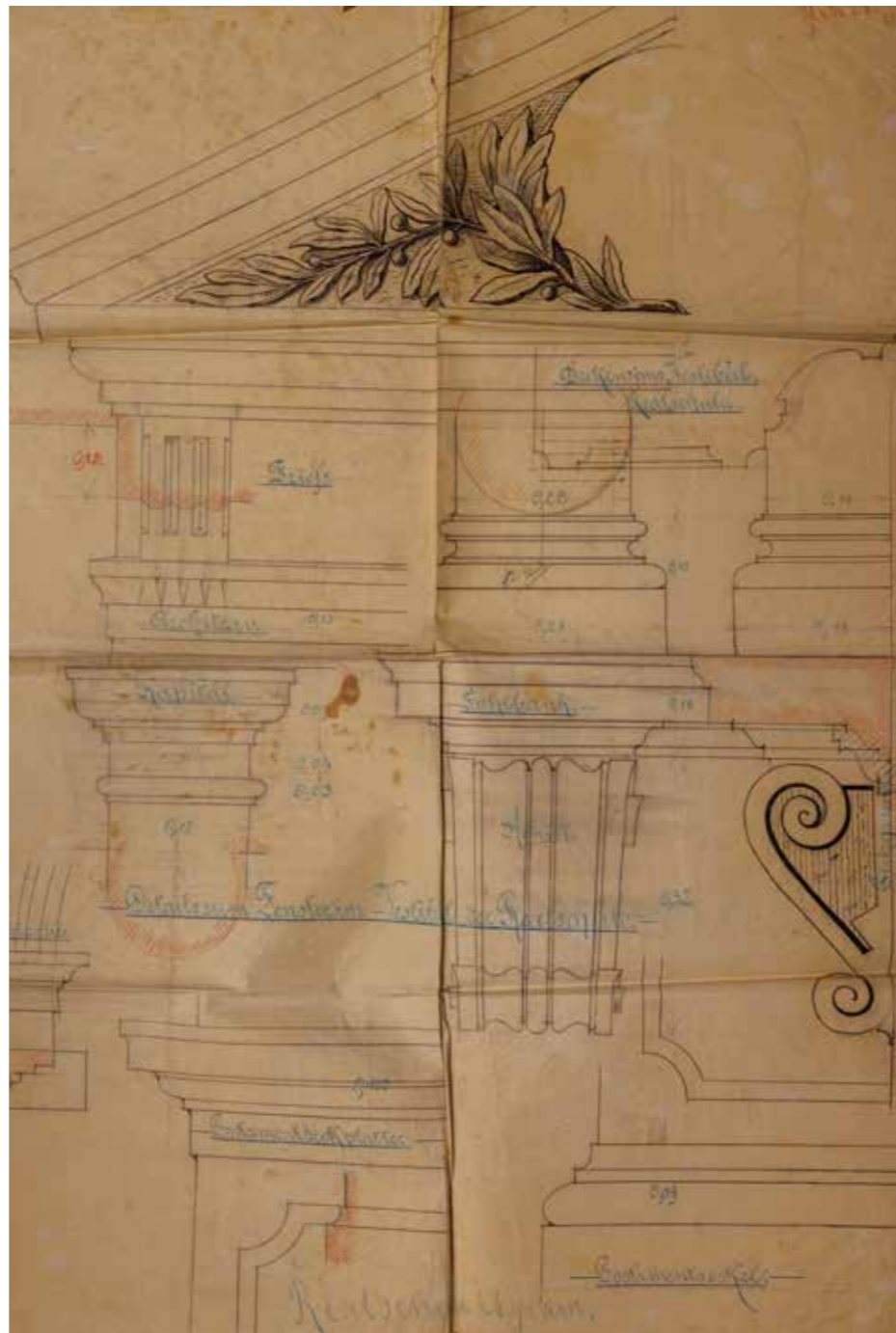
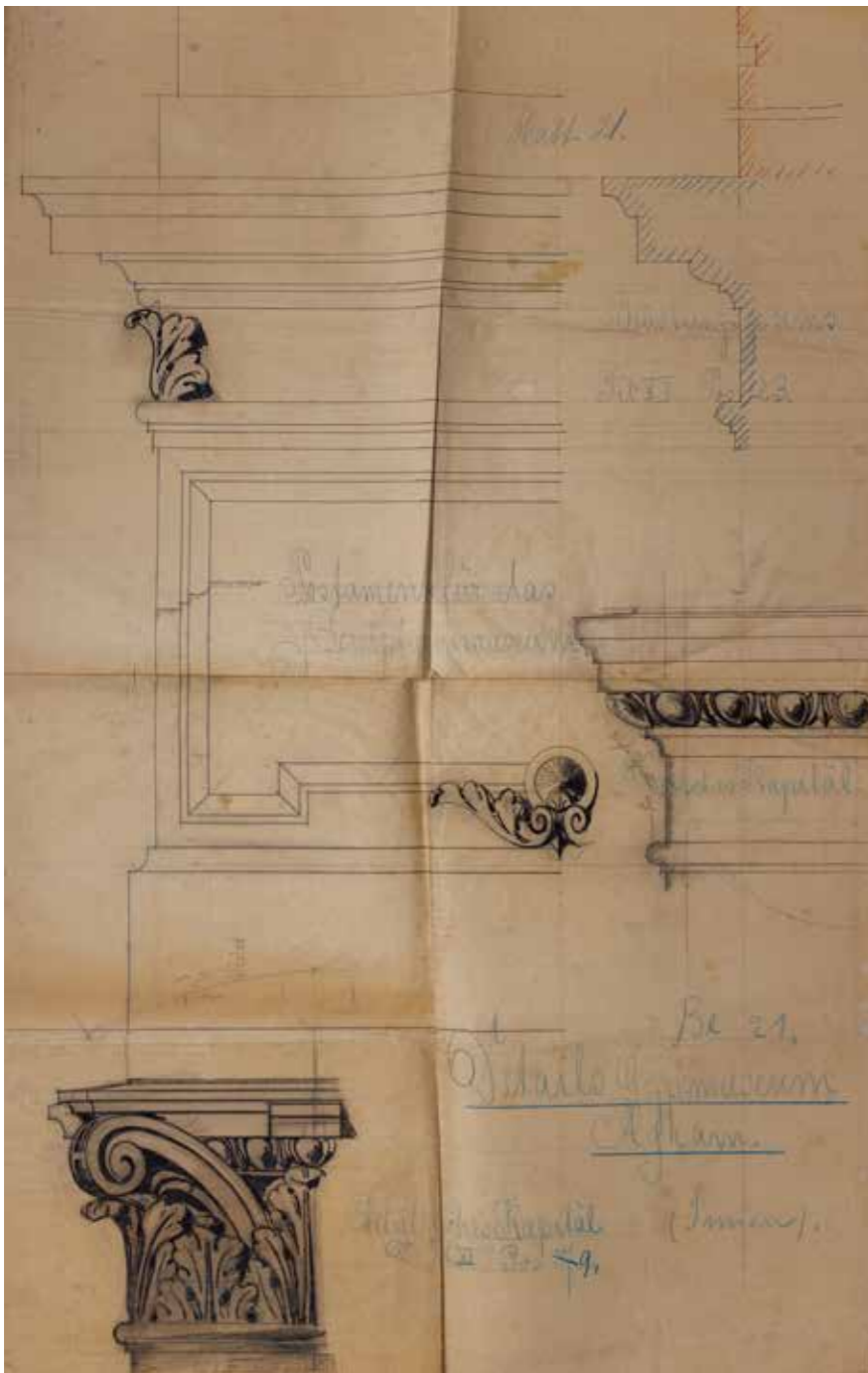

Querschnitt durch das Vestibül der Realschule zu Agram.
Maj 1877.

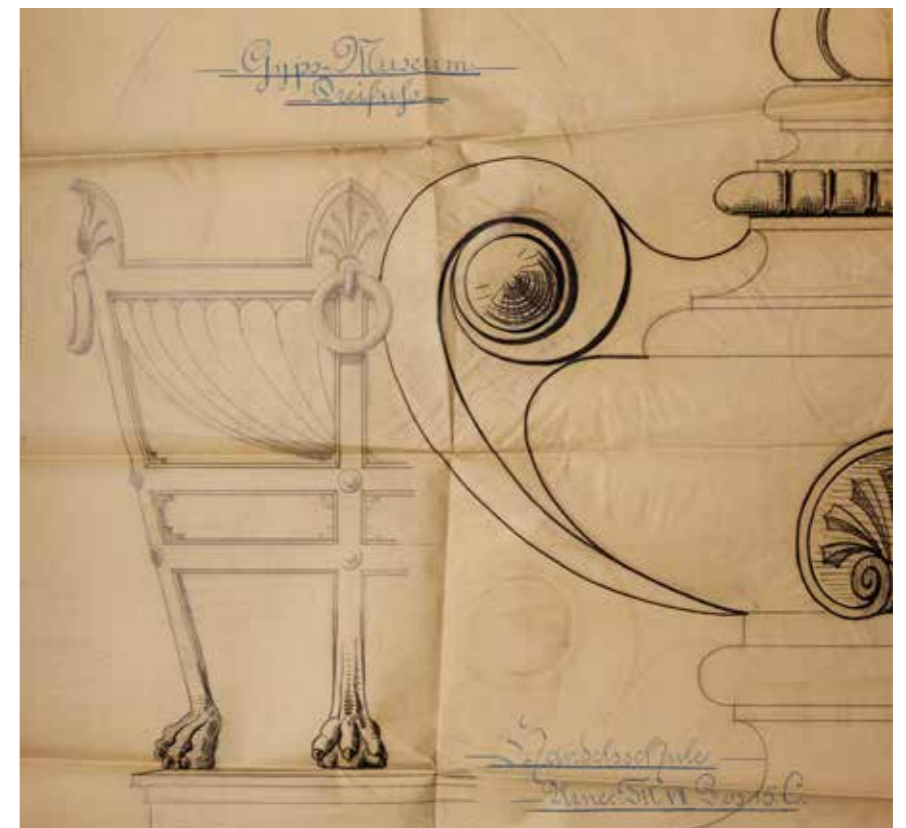
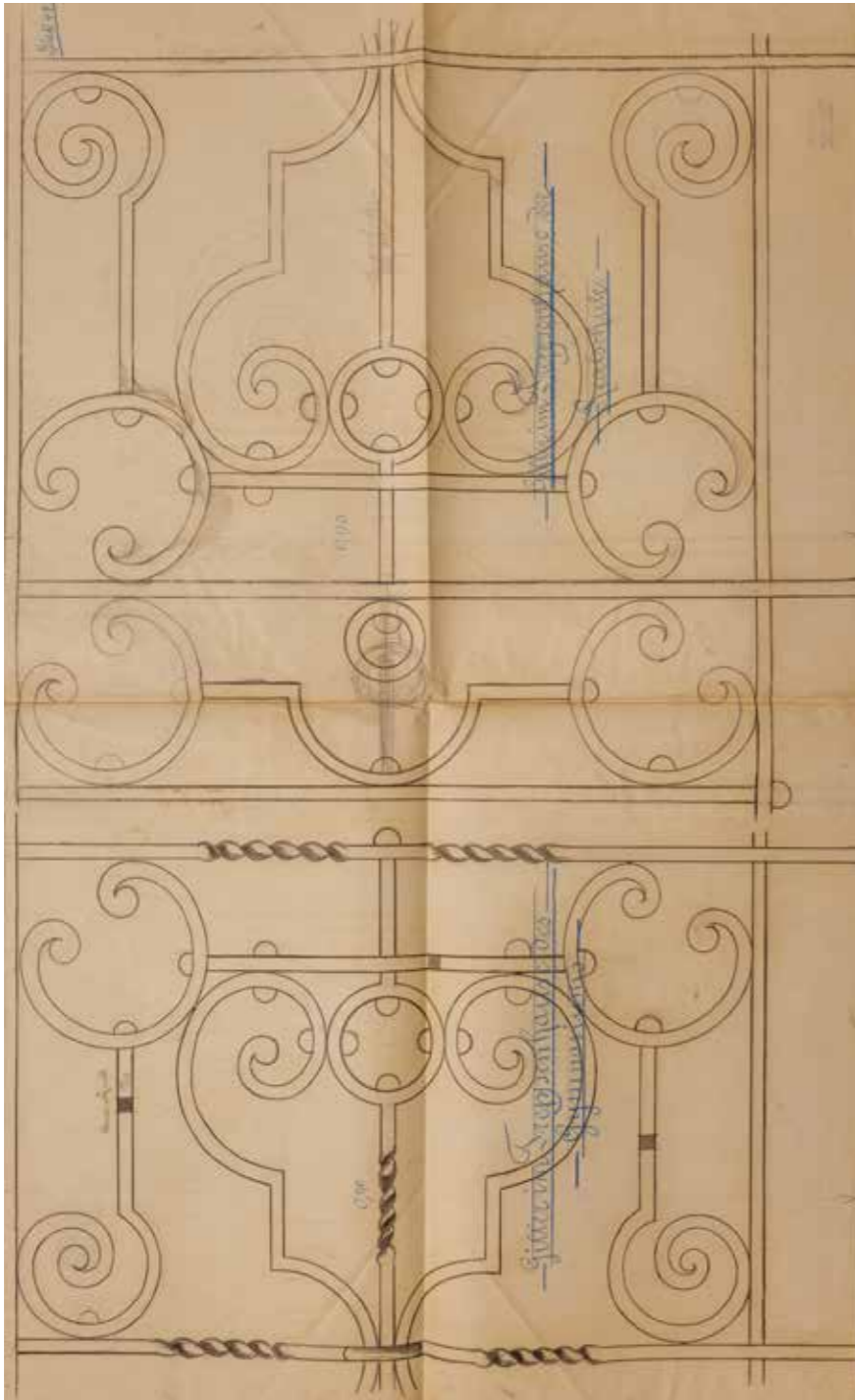

Querschnitt durch das Vestibül der Realschule
zu Agram.

Vestibul, presjeci, HDA

Ludwig & Hülsner, detalji arhitektonske plastike, HDA

Ludwig & Hülsner, detalji opreme, HDA

Bočno pročelje gombaone i pročelje dograđene svlačionice (danas multimedijske dvorane)

Stoga, bez obzira na to što zagrebački Školski forum nije dopunjen planiranim grandioznim trgom s neorenesansnim muzejima, glazbenim zavodom te crkvom sv. Blaža, i postojećom trokrilnom muzejsko-školskom zgradom ostaje usporediv s drugim *forumima* europskih historicističkih gradova, inspiriranih antičkom gradogradnjom, od kojih je Carski forum Gottfrieda Sempersa u Beču svakako jedan od najdojmljivijih.⁸⁷

Neostvarena urbanistička ideja reprezentativne regulacije prostora foruma zapadno od školskog kompleksa utjecat će, međutim, u međuratnom razdoblju na gradnju zgrade Tehničkog fakulteta (1938.–1940.), danas Arhitektonskog, Građevinskog i Geodetskog fakulteta.⁸⁸ Modernistički u stilskom izrazu, fakultet se svojom namjenom logično nadovezao na školski sklop s igralištem. Srednje škole u tom se razdoblju proširuju prigradnjom prostora sa svlačionicama uz bočne strane atrija,⁸⁹ što nije naravno poboljšavalo kvalitetu građevine, ali je nije ni radikalno narušilo. Štoviše, gust ritam polustupova na dvorišnim fasadama prigradnji, ostavši unutar suvremenog *art déco* plastičnog rječnika, kompatibilan je s vanjskom raščlambom gimnastičke dvorane.

Kad je u pitanju narušavanje urbanističko-arhitektonske vrijednosti sklopa, do njega je nažalost došlo jednom intervencijom izvan samih gabarita građevine. Riječ je o gradnji hotela InterContinental (Westin) 1972. godine, koji je svojim ukošenim položajem na parceli i predimenzioniranim volumenom degradirao monumentalnost cjeline školskog kompleksa.

Sljedeća važna faza koja zaslužuje vrijednosnu procjenu jest pregradnja središnje građevine kompleksa u Muzej Mimara 1986./1987. godine. Ne ulazeći u procjenu je li prenamjena bila nužna ili nije, ističemo ipak da je jedna primjerena funkcija – školska, bez sumnje, zamijenjena drugom primjerenom funkcijom – muzejskom. Nova namjena nije bila ni potpuno strana izvornoj koncepciji sklo-

87 Isto, 205.

88 Više o tome u: KNEŽEVIĆ (bilj. 4), 479.

89 ŠTULHOFER, MURAJ (bilj. 61).

Stubište

pa, koji je također trebao sadržavati muzej, naravno uz sasvim drukčije prostorne i funkcionalne omjere. Na jednako pozitivan način ocjenjujemo i oblikovne karakteristike prenamijenjene građevine.

Projekt, koji potpisuju istaknuti zagrebački arhitekti Matija Salaj (voditelj), Mihajlo Kranjc, Ivo Piteša i Berislav Šerbetić,⁹⁰ karakterizira, naime, maksimalno poštovanje zatečenih izvornih arhitektonskih obilježja, uz manje prostorne promjene uvjetovane novom namjenom, te uz uspjelu obli-

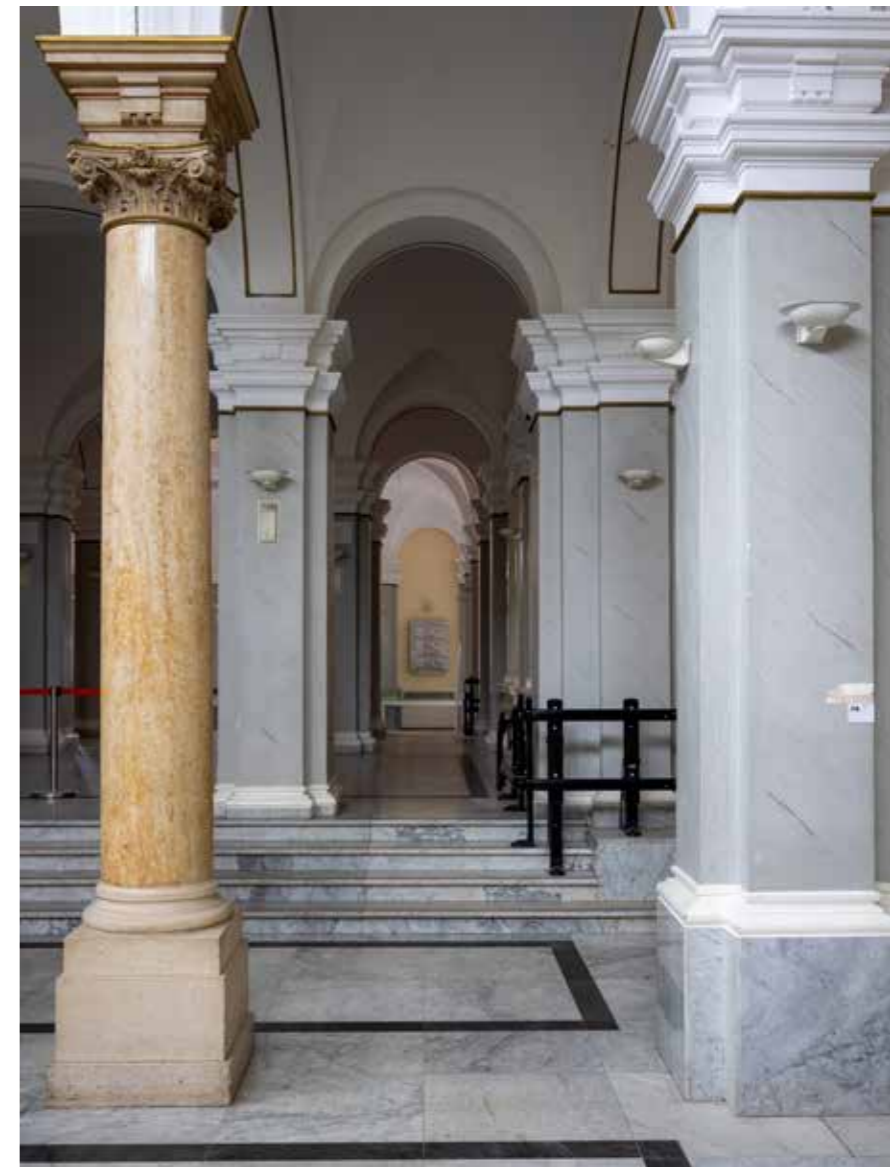
90 Više o tome u: RATKOVIĆ BUKOVČAN (bilj. 54).

Ograda u stubištu

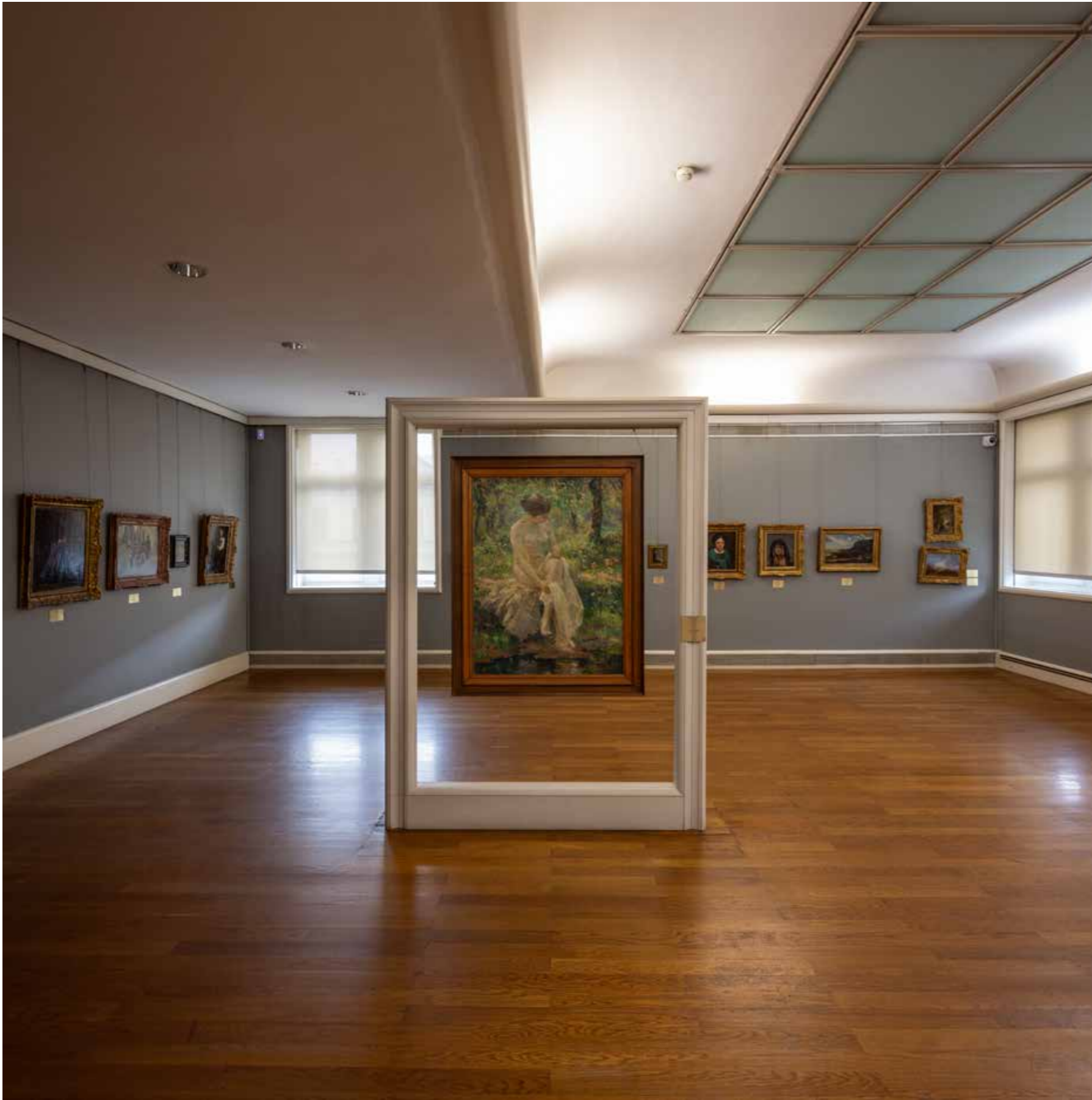
kovnu transformaciju izvedenu opremom i kolorističkim obradama interijera i eksterijera. Uz elegantno uređenje međusobno povezanih izložbenih dvorana u sve tri etaže, nadalje preuređenja svlačionica uz atrij u malu dvoranu i *cafe/restaurant*, kao uspjelu novu intervenciju ističemo polukružni kulisni zid u dvorištu, svojevrsnu memoriju na neizvedeni polukružni dvorišni trijem koji ujedno definira razdiobu dvorišnog prostora između muzeja i škola.

Što se preuređenja interijera tiče, usitnjeni zidni oslik i motive na podnim pločicama zamijenila je monokromna obrada zidova s decentnim zlatnim linijama, kojima su

Stup u atriju

istaknuti detalji profilacija. S takvim izričajem usklađene su podne plohe sa sivo-plavkastim mramornim pločama. Pažljiv pristup obnavljanoj građevini pokazuje i čuvanje brojnih historicističkih detalja, poput željeznih dekorativnih ograda u stubištima i na prozorima podruma. Osobito kvalitetom ističe se nova unutarnja drvenina, posebno kasetirana vrata, dok su na prostorima koji to zahtijevaju, poput ulaznih vrata vestibula ili svečane dvorane – aule, zadržane stare historicističke vratnice. U skladu s navedenom reinterpretacijom je i izbor unutarnjih i vanjskih naliča, svjetlosivih i plavo-sivih nijansi.

Izložbene dvorane

Prema tome, adaptacija središnje gimnazijske zgrade (I. i IV. gimnazija) u Muzej Mimara odlikuje se poštovanjem zatečenih kvaliteta uz uspješnu reinterpretaciju. Zaključno, potrebno je istaknuti da je projekt preoblikovanja škole u muzej kvalitetno prilagodio funkcionalne i tehnološke zahtjeve povijesnoj strukturi građevine te je primjereno interpolirao suvremena tehnološka rješenja.

KATARINA HORVAT-LEVAJ

Svečana dvorana na drugom katu oštećena u potresima 2020.

V. 1. Osnovna polazišta obnove

Zgrada Muzeja Mimara oštećena je u potresima tijekom 2020. godine, zbog čega je potrebna cjelovita obnova toga vrijednog arhitektonskog spomenika. Uz nužnu konstrukcijsku sanaciju, koja mora biti primjerena karakteru pojedinačnog zaštićenog kulturnog dobra, cjelovita obnova uključuje sve aspekte uređenja i restauracije interijera i eksterijera.

Na temelju analize arhitektonskih obilježja i slijeda gradnje te valorizacije dviju dominantnih faza – izvornog projekta Ludwiga i Hülssnera izvedenog pod paskom Izidora Kršnjavog (1894./1895.), te projekta prenamjene u muzej arhitektonskog tima Salaj, Kranjc, Piteša, Šerbetić u suradnji s kustosima Ladom Ratković i Tugomirom Lukšićem (1986./1987.), donosimo prijedlog konzervatorskih smjernica. Njihovo osnovno načelo jest poštovanje obiju dominantnih visokokvalitetnih faza gradnje.

U tom kontekstu moguća su tri pristupa prezentaciji: naglasak na prvoj fazi, naglasak na drugoj fazi te njihova kombinacija. Napominjemo da se sve tri moguće varijante obnove odnose samo na najreprezentativnije dijelove interijera – vestibul, atrij, stubišta i svečanu dvoranu, te na pročelja, dok izložbene dvorane ostaju do daljnjega u postojećem stanju i funkciji, a u sporednim prostorima (poput dijelova podruma ili potkrovlja) moguće su, bez obzira na izbor načina prezentacije, veće funkcionalne preinake.

V. 1. 1. Cjelovita restauracija izvorne historicističke faze

S obzirom na visoku kvalitetu prvotne faze gradnje i rezultate restauratorskih sondiranja,⁹¹ moguće je predložiti cjelovitu restauraciju izvorne historicističke faze u reprezentativnim dijelovima interijera te na eksterijeru. Dodatne podatke za rekonstrukciju oslika zidova, svodova i stropova, vanjske i unutarnje plastike (gređe, kapiteli i sl.) te opre-

me (vratnice, rešetke, ograde, rukohvati i sl.) nalazimo na izvedbenim projektima Ludwiga i Hülssnera.⁹²

Rekonstrukcija historicističke faze u interijeru podrazumijevala bi vraćanje oker naliča na zidovima vestibula te sivog naliča na zidovima stubišta. Stubovi i pilastri dobili bi izvornu svjetlooker boju s marmorizacijom (na stubovima u cijeloj zgradi), čime bi ponovno postali usklađeni s kamenim stupovima atrija. Na zidovima vestibula restaurirao bi se florealni oslik, svodovima vestibula i stubišta vratile bi se bordure, a valjalo bi pristupiti i restauraciji oslika na frizu u atriju te pozlatama profilacija gređa. Ograde u stubištu bile su u toj fazi crne, a vratnice smeđe. Sastavni dio tako uređenog interijera činile su keramit-pločice na podovima navedenih ulaznih i komunikacijskih prostora, vidljive danas samo na starim fotografijama i izvedbenim projektima.

Oslikom i štukaturama također su bili ukrašeni zidovi i strop u svečanoj dvorani na drugom katu, no zbog njezina izrazito lošega građevinskog stanja, restauratorska sondiranja na tim mjestima još nisu dovršena. Kompletan oslik dvorane, međutim, prikazan je na izvedbenom nacrtu, ali sondiranjima bi trebalo provjeriti je li on u cijelosti i ostvaren.

U izvornoj fazi, pročelje zgrade bilo je obojeno smeđim okerom, a vijenci i pilastri bili su također oker boje, ali nešto svjetliji. Dekorativni elementi od pečene gline – terakote, ostavljeni su u svojoj prirodnoj boji, kao i detalji od kamena. U takvoj kolorističkoj obradi prozorski okviri bili su, kao i danas, bijeli, a limarija je bila od bakra.

Razlog koji otežava navedeni prijedlog cjelovite restauracije historicističke faze gradnje, s jedne je strane praktična činjenica da cjelovitom obnovom nisu obuhvaćene škole u bočnim krilima sklopa, što bi bila prepreka u kolorističkoj restauraciji vanjštine. U unutrašnjosti, pak, rekonstrukcija zidnog oslika uključila bi vraćanje keramit-popločenja podova, odnosno uklanjanje mramornih ploča na podovima vestibula, atrija i stubišta, kao i uklanjanje druge kvalitetne, a još dobro održavane opreme iz obnove osamdesetih godina. Time bi se ujedno poništio recentan kvalitetan projekt, usklađen s postojećom muzejskom namjenom.

V. 1. 2. Konzervacija faze preuređenja škole u muzej

Valoriziranje projekta prenamjene škole u muzej kao vrlo kvalitetnog omogućuje također prijedlog da se u predstojećoj obnovi u cijelosti sačuva postojeće stanje zgrade. Što se tiče reprezentativnih komunikacijskih dijelova interijera, to bi podrazumijevalo zadržavanje žućkastih naliča zidova u vestibulu, atriju i stubištima, sivih naliča stubova i pilastara te bijelog gređa, svodova i stropova s pozlaćenim bordurama i detaljima plastike. Zadržavaju se također siva mramorna popločenja podova i stuba u navedenim prostorima, dok historicističke ograde u stubištima, izvorno crne, ostaju bijele. Čuva se i nova drvenina bijele boje iz vremena prenamjene (kasetirane vratnice), dok malobrojna očuvana historicistička vrata, poput onih dvorane na drugom katu, također ostaju prebojena u bijelo. Vanjska pročelja ostaju siva.

Prednost toga prijedloga je u tome što reprezentativni komunikacijski prostori interijera ostaju usklađeni s izložbenim dvoranama, te što cijeli prostor, u skladu s visokom valorizacijom projekta prenamjene, ostaje primjeren postojećoj muzejskoj funkciji. Nedostatak navedenog prijedloga konzervacije postojećega stanja jest potpuno brisanje memorije na izvorno, kvalitetno historicističko uređenje interijera.

Stoga kao najprimjereniju metodu u predstojećoj cjelovitoj obnovi muzejske zgrade držimo treću varijantu obnove Muzeja Mimara, a to je kombinacija prezentacije obiju kvalitetnih građevnih faza. Držimo da takva odluka odgovara ovom trenutku, kad zgrada zadržava namjenu muzeja za koji je i preoblikovana, što ne isključuje mogućnost da se jednom u budućnosti pristupi i cjelovitoj rekonstrukciji izvorne faze gradnje, ovisno o namjeni i okolnostima.

V. 1. 3. Konzervacija faze preuređenja škole u muzej uz djelomičnu restauraciju izvorne historicističke faze

Budući da su obje dominantne faze gradnje visoko valorizirane, kao logično rješenje nameće se kombinacija prezentacije jedne i druge faze, odnosno čuvanje postojećega izgleda koji je zgrada dobila prenamjenom u muzej, uz samo djelomičnu rekonstrukciju historicističke faze u onim zonama koje to dopuštaju. Imajući u vidu vizualno jedinstvo komunikacijskog

91 Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istražnih radova u interijeru i eksterijeru Muzeja Mimara (bilj. 21).

92 HDA, fond 905, Zbirka građevinskih nacrt, Zagreb, Rooseveltov trg 5, nacrt, gimnazija, 1984.–1910.

prostora – vestibula, atrija i stubišta, koji je ujedno i cijeli obložen mramornim podnim popločenjem inkompatibilnim s historicističkim zidnim oslikom, predlažemo da se historicistička faza prezentira u nekom izoliranom prostoru, poput svečane dvorane na drugom katu. Dvorana je odvojena od ostalog prostora, a i zadržavanje izvornog parketa na podu olakšava cjelovitu prezentaciju prve faze gradnje.

V. 2. Obnova unutrašnjosti

Prema tome, uz preduvjet izbora kombiniranog načina prezentacije (V. 1. 3.), u unutrašnjosti se primarno čuva prostorna dispozicija i oprema koju je zgrada dobila prilikom prenamjene u muzej 1986./1987. godine. Manje promjene obaju aspekata – tlocrtnog rasporeda i opreme – moguće su u onim dijelovima u kojima to zahtijevaju funkcionalne potrebe. Tako je tlocrtni raspored moguće mijenjati u podrumu i potkrovlju te na sanitarijama na svim etažama, dok dopunu opreme dopuštaju inovacije u postavu izložaka uvođenjem novih multimedijских sadržaja.

V. 2. 1. Podrum

Uređenje podruma s izložbenim i uredskim prostorijama, knjižnicom, depoima i pomoćnim sadržajima je slobodno. Tlocrtnu dispoziciju i opremu iz vremena preuređenja škole u muzej preporučuje se zadržati jedino u izložbenim prostorijama. U tom kontekstu bilo bi dobro privesti nekoj namjeni i prostoriju ispod gimnastičke dvorane, koja pripada muzeju, a koju karakteriziraju stubovi i plitki segmentni bačvasti svodovi, što su elementi koje bi valjalo zadržati.

V. 2. 2. Prizemlje

U prizemlju se prilikom obnove predlaže sačuvati postojeće stanje, što uključuje tlocrtni raspored, kao i opremu iz vremena preuređenja interijera u muzej.

Posebno pozornosti valja obnoviti najreprezentativnije prostore – vestibul i atrij. Nužno je obnoviti sve detalje arhitektonske plastike, poput zidanih stubova i kamenih stupova te gređa i ukrasa, okvira otvora, edikula sa spomen-pločama

na zidovima⁹³ te balustrada. Kao što je spomenuto, zadržava se mramorno popločenje i sokl te boje naliča uz pozlaćene detalje profilacija i ukrasa. Predlaže se sačuvati drveninu – troje drvene ostakljene ulazne vratnice s dekorativnim detaljima od kovanog željeza iz vremena gradnje te unutarnja vrata iz vremena prenamjene u muzej. Također nema razloga za radikalnije promjene izložbenih prostora,⁹⁴ budući da su i oni dio valoriziranog projekta arhitektonskog tima, predvođenog arhitektom Salajem. Naravno, postav se može modernizirati i doraditi u skladu s novim funkcionalnim potrebama. Moguća preoblikovanja suvremenim projektantskim rješenjima dopuštena su u prostoru male dvorane i restorana u prizemlju te u sanitarijama na svim etažama.

Smatramo da bi cjelovita obnova Muzeja Mimara bila dobra prilika da se muzejska ustanova proširi i na prostor gimnastičke dvorane (gombaone) – nesuđenog muzeja. Svojim položajem u produžetku atrija, te rastvaranjem trijemom sa stupovima prema dvorištu, taj prostor je izuzetno atraktivan, pa bi se kao izložbeni prostor dobro uklopio u funkcioniranje muzeja. Njegova rastvorenost prema dvorištu znatno bi pridonijela atraktivnijem uređenju vanjskoga prostora od postojećeg parkirališta. Prostor gimnastičke dvorane kojim se danas koristi Osnovna škola Izidora Kršnjavoga za održavanje nastave Tjelesne i zdravstvene kulture ionako ne odgovara suvremenim standardima, uključujući i činjenicu da dvorana i škola nisu povezane toplom i suhom vezom. Stoga predlažemo da se pronađu mogućnosti za gradnju nove gimnastičke dvorane na prostoru igrališta (kako je projektom bilo i predviđeno) ili da se školska gimnastička dvorana uredi unutar nekadašnjega Kineziološkog fakulteta, smještenog na suprotnom kraju srednjoškolskog igrališta.

V. 2. 3. Stubište

Dva trokraka stubišta u visokim svijetlim prostorima, kao i vestibul i atrij, također podliježu pažljivoj restauraciji, uz

čuvanje svih vrijednih historicističkih detalja arhitektonske plastike i dekoracije (stubovi, ograde, konzole, vijenci) u onom obliku kakav su dobili u obnovi 1986./1987. godine. Čuva se također mramorno popločenje podesta i stuba.

V. 2. 4. Prvi kat

Na prvom katu u cijelosti se obnavlja postojeći prostor s izložbenim dvoranama koje se po potrebi mogu modernizirati.

V. 2. 5. Drugi kat

Na drugom se katu također predlaže zadržavanje postojećega stanja s izložbenim prostorijama.

Posebni je izazov obnova svečane dvorane – aule, koja je najteže oštećena u potresu. Zbog lošega građevinskog stanja, dvorana nije mogla biti ni temeljito restauratorski istražena, ali izvedbeni projekti i stare fotografije pokazuju da je i ona bila obuhvaćena dekorativnim historicističkim oslikom. Stoga je nužno u tijeku radova dvoranu do kraja restauratorski istražiti, uključivo i visoke zone zidova i stropa na kojem su sačuvani štukoukrasi i oslici iz vremena gradnje.

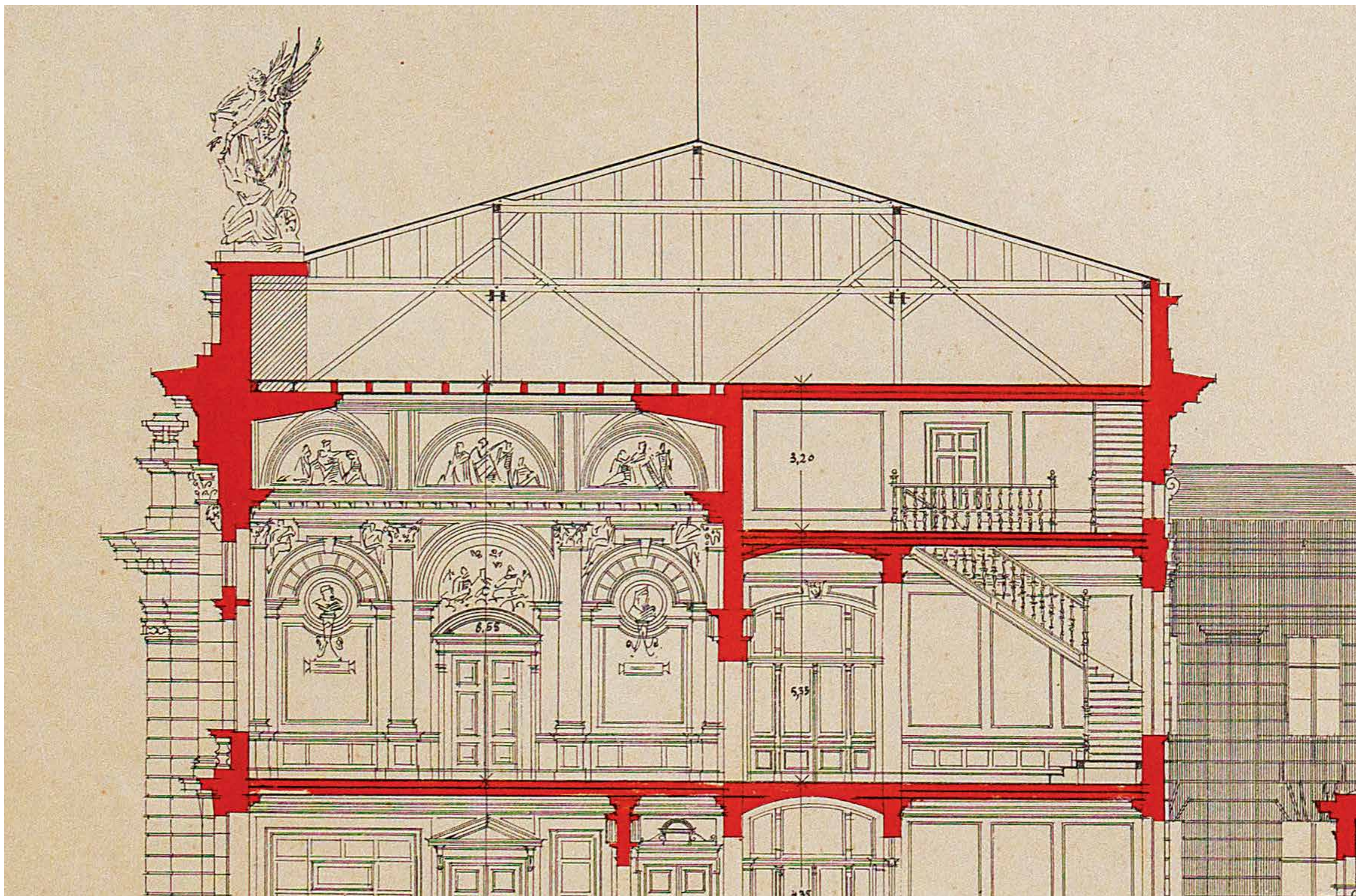
Budući da je, za razliku od međusobno povezanih vestibula, stubišta i atrija, prostor dvorane odvojen od komunikacijskih prostorija, te da je završna podna obloga parket, predlaže se, kako je već spomenuto, da se upravo tu restaurira izvorni historicistički izgled, kao memorija na prvotnu namjenu zgrade. Osim oslika, to bi uključilo vraćanje izvorne boje naliča na zidove, profilacije i štukature te restauraciju historicističkih vratnica na trojim vratima između dvorane i hodnika. S obzirom na to da je izvorna boja vratnica prema restauratorskim nalazima bila smeđa, predlažemo da se ona vrati samo na unutarnjoj strani, prema dvorani, dok s vanjske strane vrata mogu ostati bijela, kako bi bila usklađena s opremom hodnika i stubišta.

V. 2. 6. Potkrovlje

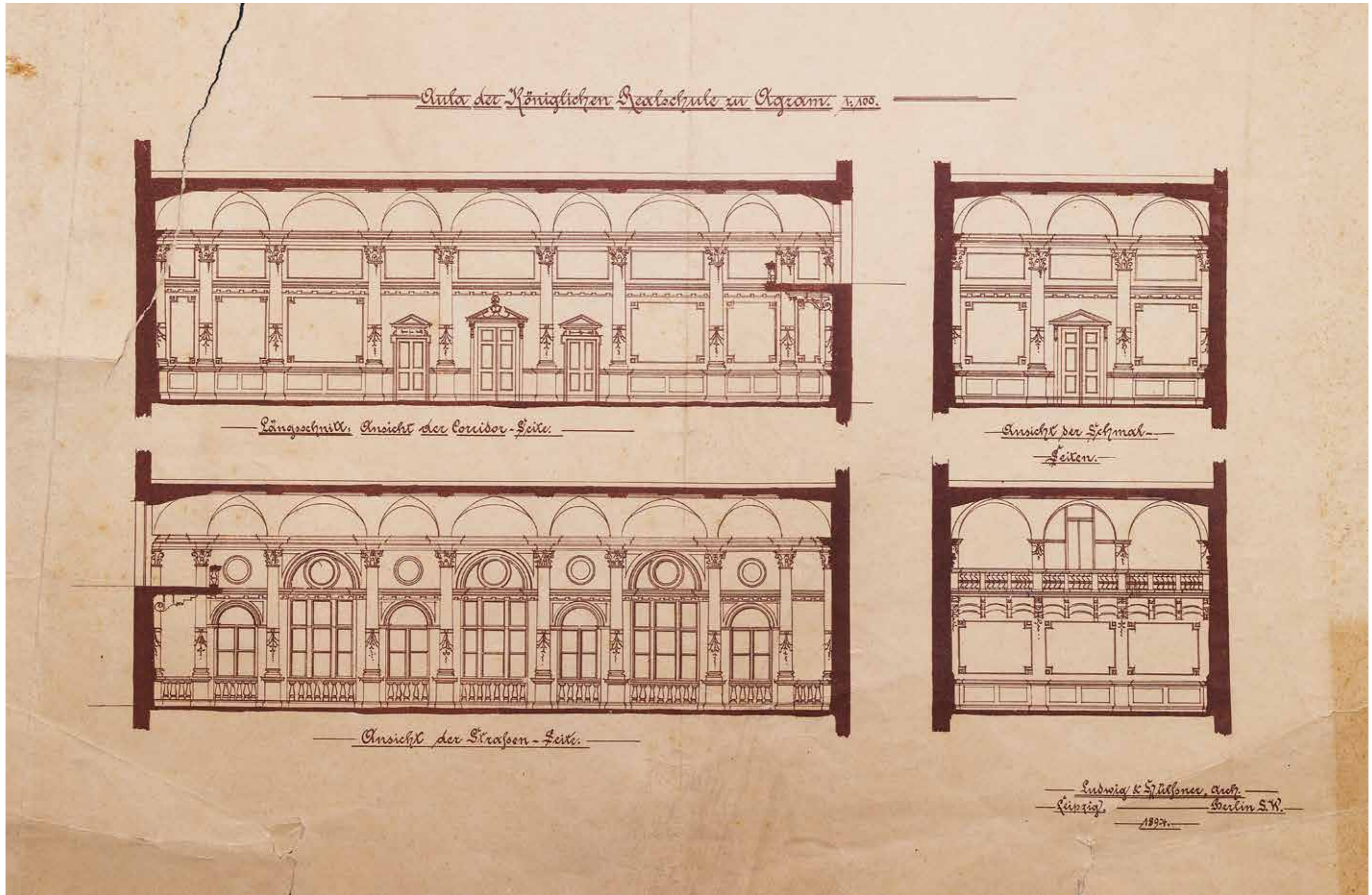
Potkrovlje, koje je danas podijeljeno u dvije razine te gotovo cijelo ispunjeno ventilacijskim cijevima, moglo bi se

93 U jednoj edikuli u vestibulu je spomen-ploča postavljena u prigodi stote obljetnice rođenja donatora umjetnina Ante Topića Mimare (1898.–1987.).

94 Kvalitetu vitrina potvrdila je činjenica da su u potresu ostale gotovo neoštećene.

Ludwig & Hülsner, Kr. velika realka, presjek kroz svečanu dvoranu na drugom katu s nacrtom planiranih dekoracija, HDA

Svečana dvorana na drugom katu, nacrti zidova s raščlambom i dekoracijom, HDA

privesti nekoj namjeni potrebnoj za funkcioniranje muzeja. Preduvjet za to je premještanje ventilacije u neki drugi dio zgrade, tako da ne nagrđi interijer ili eksterijer. Uvjet za preuređenje potkrovlja jest i čuvanje drvene krovne konstrukcije. Raspored prostorija je slobodan. Potrebno osvjetljenje trebalo bi riješiti tako da se ne naruši vanjski izgled građevine, no budući da je nagib krova blag, a atika koja ga zaklanja relativno visoka, mogućnosti za to postoje.

V. 3. Obnova vanjštine

Volumna kompozicija zgrade te plastična raščlamba pročelja ne smiju se u obnovi mijenjati. Oni elementi raščlambe i plastike koji su u potresu bili oštećeni moraju biti značajki restaurirani. Predlaže se zadržavanje postojeće sive boje naliča iz obnove 1986./1987. godine.

V. 3. 1. Glavno istočno pročelje

Pročelje u obnovi treba ostati intaktno, uz pažljivu obnovu i restauraciju svih detalja arhitektonske raščlambe i plastike. Posebno pažljivo valja restaurirati oštećene kapitele, maskerone i druge vrijedne plastične detalje. Sastavni dio vanjštine čine vratnice i prozorska okna, koja se također ne smiju mijenjati, pa u tom kontekstu treba sačuvati i dekorativne željezne rešetke podrumskih prozora. Za reprezentativni izgled građevine osobito je važno da se učvrsti balustrada u zoni atike te da se vrate akroteriji u obliku vaza (urni).

V. 3. 2. Dvorišno zapadno pročelje

Rastvaranje i raščlambu dvorišnog pročelja također u obnovi nije dopušteno mijenjati. Kao i na glavnom pročelju, nužno je zadržati i obnoviti atiku s akroterijima u obliku vaza na glavnom korpusu zgrade.

S posebnom pažnjom valja urediti vanjske dijelove atrija te pročelje gombaone s klasičnim trijemom sličnim hramu, kao i bočne strane toga volumena (također raščlanjene polustupovima i zabatom). Elementi vrijedni obnove i u tom su dijelu akroteriji na pročelnom zabatu i bočnim zabatima gombaone.

V. 3. 3. Krovnište

Plitki nagibi krovništa u obnovi se ne bi smjeli mijenjati, a preporučljivo je zadržati i pokrov sive boje, odnosno novi pokrov izvesti u adekvatnoj pojavnosti i boji. Ako se probijaju krovni prozori, oni moraju ostati u ravninama krova te se trebaju nalaziti na takvim mjestima da ne naruše vanjski izgled građevine.

V. 4. Uređenje dvorišta

Za cjelokupno funkcioniranje kompleksa te okolnih školskih i fakultetskih ustanova bilo bi nužno urediti srednjoškolsko igralište. U tom kontekstu idealno bi bilo tu smjestiti gimnastičku dvoranu za osnovnu školu i gimnaziju. Međutim, taj zahvat nije u ingerenciji ove studije, odnosno projektnog zadatka cjelovite obnove Muzeja Mimara.

Što se tiče neposrednog okoliša muzeja, odnosno dijela dvorišta koje mu pripada, predlaže se izrada hortikulturnog projekta. Ako bi se gombaona privela namjeni muzeja, i ulaz u taj dio sklopa kroz neoklasično hramsko pročelje dobio bi na značenju, što bi svakako pozitivno utjecalo na primjerno uređenje i održavanje neposrednog okoliša. U tom kontekstu valja sačuvati zaobljene zidove, memoriju neizvedenog projekta eksedre, izvedene u prenamjeni škole u muzej. U nekoj idealnoj rekonstrukciji monumentalnoga srednjoškolskog kompleksa, u obzir bi mogla doći i ideja izvedbe izvornog projekta zaobljenog trijema s kolonadom.

V. 5. Zaključci i smjernice za daljnje radove

V. 5. 1. Preporuke za dodatne istraživačke radove

Valjalo bi provesti cjelovita restauratorska istraživanja u svečanoj dvorani – auli na drugom katu, što sada nije bilo moguće zbog lošega građevinskog stanja dvorane. Budući da glavninu radova treba izvesti u gornjim dijelovima zidova i na stropu sa štukaturama, radovi podrazumijevaju postavljanje skele. U slučaju da se Muzeju Mimara priključi prostor gimnastičke dvorane – gombaone, i njega bi trebalo temeljito restauratorski istražiti, s obzirom na to da izved-

beni projekti svjedoče o planiranom raskošnom uređenju toga prostora predviđenog za muzej gipsanih odljeva. Ako se pronađu tragovi historicističkog oslika, ovisno o stupnju očuvanosti, u obzir bi također mogla doći njegova rekonstrukcija, uz vraćanje cijeloga prostora u izvorno stanje.

Radi boljeg vrednovanja nalaza trebalo bi izraditi 3D prikaze izvornog oslika u reprezentativnim dijelovima interijera.

V. 5. 2. Preporuke za izradu konzervatorske dokumentacije

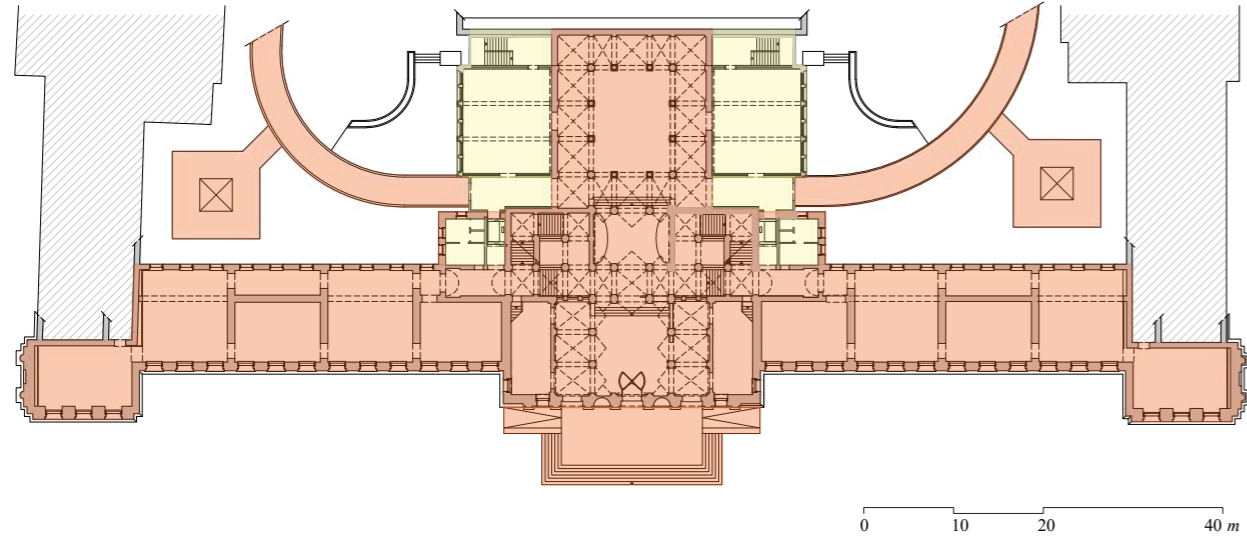
Od konzervatorske dokumentacije postoji snimka postojećega stanja iz 1986. godine te 3D snimka koju je izradio Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu po narudžbi Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske 2021. godine. Iz 3D snimke potrebno je izraditi 2D snimku, odnosno nacрте postojećega stanja – tlocрте svih etaža, karakteristične presjeke i pročelja u mjerilu 1:50, s kotama.

V. 5. 3. Smjernice za obnovu i prezentaciju

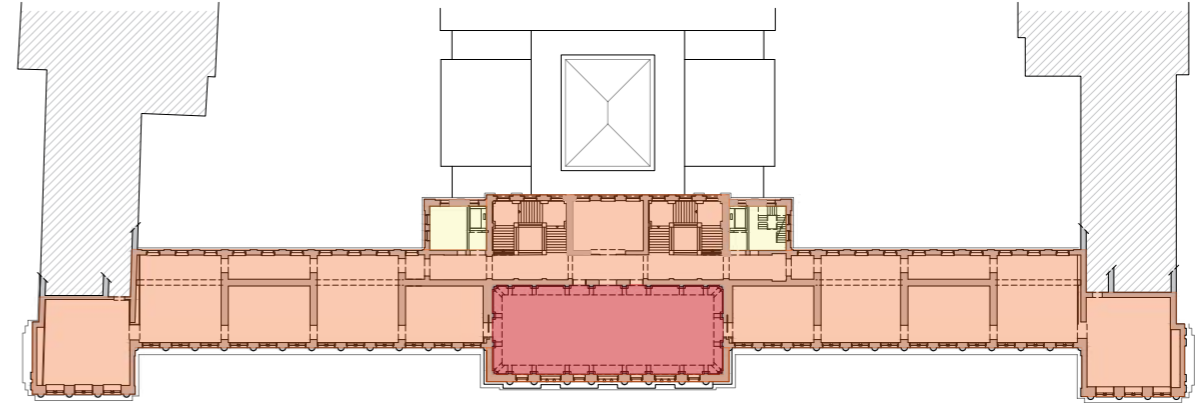
Obnova i prezentacija zgrade Muzeja Mimara temelji se na visokoj valorizaciji dviju dominantnih faza gradnje – izvorne historicističke faze i faze preoblikovanja u muzej, kad je uz čuvanje osnovnih izvornih obilježja prostor dobio novu namjenu i opremu. U reprezentativnim dijelovima interijera – vestibulu, atriju, stubištima, hodnicima i izložbenim dvoranama trebalo bi prezentirati drugu fazu preuređenja prostora u muzej, uz moguću modernizaciju izložbenih prostora. U sporednim prostorima, a to su stražnji dio podruma i bočni prostori uz atrij (mala dvorana i *caffe/restaurant*) te u potkrovlju, oblikovanje prostora je slobodno. Za svečanu dvoranu na drugom katu predlaže se restauracija izvornoga historicističkog izgleda, što uključuje restauraciju oslika i drvenine. Na vanjštini građevine, uz čuvanje svih elemenata raščlambe i plastike te boje naliča iz druge faze preoblikovanja, nužno je rekonstruirati u potresu oštećenu atiku, akroterije, kapitele i druge detalje. Radi boljeg funkcioniranja Muzeja Mimara, bilo bi dobro muzeju priključiti gimnastičku dvoranu (gombaonu). Visokoj kvaliteti građevine valja prilagoditi metode konstrukcijske sanacije.

Tlocrti s označenim smjernicama za obnovu

prizemlje

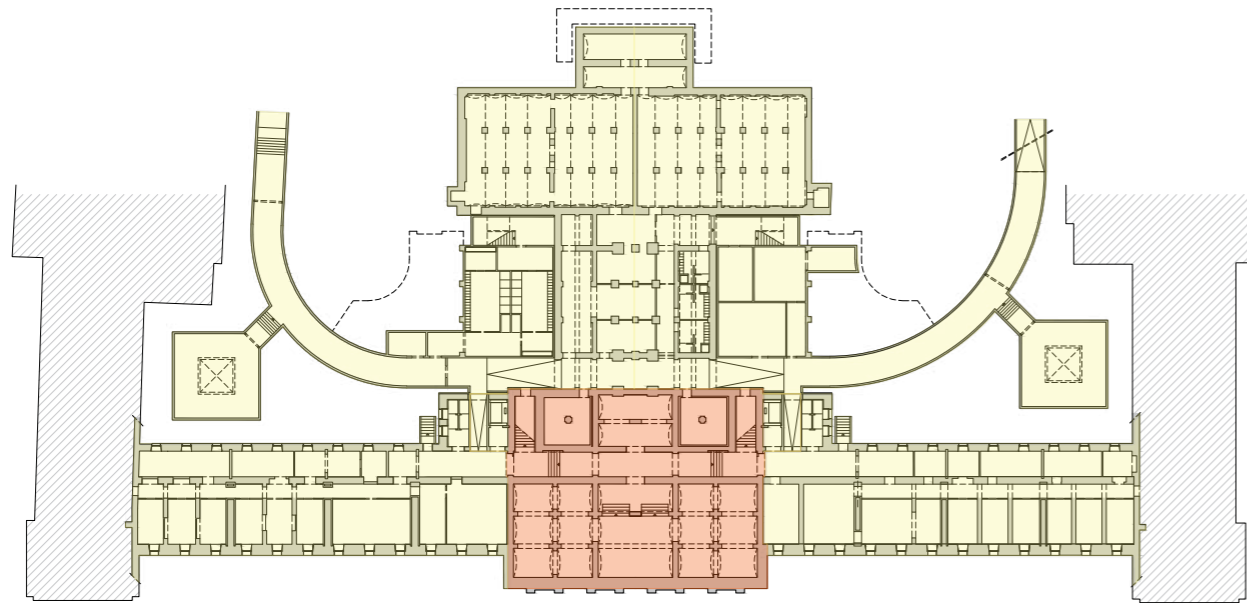

2. kat

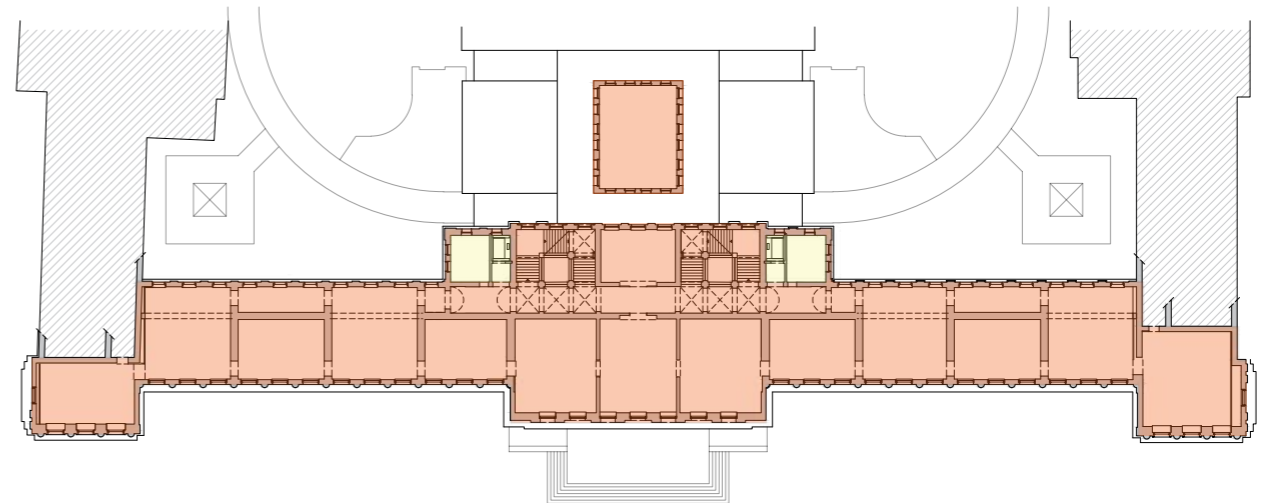

- očuvanje oblikovanja iz 1987.
- moguća preoblikovanja
- rekonstrukcija oblikovanja iz 1895.

podrum

1. kat

VI. 1. Izvori

Državni arhiv u Zagrebu

Fond br. 294, Građevni odsjek, Zbirka građevne dokumentacije (HR-DAZ-294, ZGD)

Hrvatski državni arhiv

Fond br. 905, Zbirka građevinskih nacrti (HR-HDA-905, ZGN)

Fond br. 80, Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade (HR-HDA-80, ZVBiN)

Hrvatski školski muzej

Arhivske fotografije – Album učeničkih igara u pučkim i učiteljskim školama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, 1900.

Muzej grada Zagreba

Arhivske fotografije

Muzej Mimara – dokumentacija

Projekt program za adaptaciju zgrade na Rooseveltovom trgu u Muzej Ante Topića Mimara (prijedlog), Zagreb, srpanj 1986.

Nacrtna dokumentacija

Arhivske fotografije – Album Kraljevske gimnazije u Zagrebu

VI. 2. Literatura

BJAŽIĆ KLARIN, TAMARA, *Za novi, ljepši Zagreb! – arhitektonski i urbanistički natječaji međuratnog Zagreba, 1918.–1941.*, Zagreb, 2020.

BUTTLAR, ADRIAN VON, *Leo von Klenze. Leben – Werk – Vision*, München, 2014.

CHVALA, JOSIP, Milenijska izložba u Budimpešti, u: *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 5 (1896.), 77.

CHVALA, JOSIP, Nove srednje škole u Zagrebu, u: *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, br. 1, (15. 1. 1896.), 1–7.

CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, Arhitektura monumentalnog historizma u urbanizmu Zagreba, u: *Život umjetnosti*, 26–27 (1978.), 127–160.

DAMJANOVIĆ, DRAGAN, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb, 2013.

DAMJANOVIĆ, DRAGAN, *Zagreb. Arhitektonski atlas*, Zagreb, 2014.

DAMJANOVIĆ, DRAGAN, Arhitektonski biro Ludwig & Hülssner i djelovanje u Hrvatskoj. Od monumentalne neorenesanse do tipskih projekata u suton historizma, u: *Prostor*, 28 (2020.) 1 (59), 21–39.

DAMJANOVIĆ, DRAGAN, *Saborni hram Preobraženja Gospodnjeg i baština Srpske pravoslavne crkvene općine u Zagrebu*, (ur.) Žorž Draušnik, Zagreb, 2020.

DOBRONIĆ, LELJA, Izgradnja Zagreba u 19. stoljeću, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 5 (1962.), 144–159.

FRANKOVIĆ, EUGEN, Regulatorna osnova Zagreba iz 1865. godine, u: *Život umjetnosti*, 32 (1981.), 49–59.

GETALDIĆ, MAGDALENA, Izidor Kršnjavi – inicijator zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture i Gyps Muzeuma, u: *Iso Kršnjavi – veliki utemeljitelj*. Zbornik radova znanstvenog skupa, (ur.) Ivana Mance i Zlatko Matijević, Institut za povijest umjetnosti i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2015., 182–198.

GETALDIĆ, MAGDALENA, Skulptura u muzeju – muzej skulpture, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija Skulptura u muzeju*, 38–39 (2019.), 83–110.

GETALDIĆ, MAGDALENA, *Zbirke odljeva antičkih i srednjovjekovnih spomenika Glijptoteke HAZU u europskom kontekstu*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti, Zadar, 2021., 39–70.

HOLJAC, JANKO, Nešto o gradnji školskih zgrada, u: *Viesti Društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, 6 (1896.), 79–80.

HORVAT, RUDOLF, *Zgrada donjogradske gimnazije. Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvjete. Povijesni spomenspis prigodom 50-godišnjice »Nastavnog vjesnika«*, Zagreb, 1944., 158–161.

HORVAT-LEVAJ, KATARINA, Zgrada prvog Sveučilišta u Zagrebu na Gornjem gradu – nekadašnja isusovačka gimnazija (1607.) i akademija (1669.), u: *Sveučilište u Zagrebu. 350. 1669.–2019.*, (ur.) Mirjana Polić Bobić, Zagreb, 2019., 461–467.

JURIĆ, ZLATKO, Školski forum u Zagrebu, u: *Čovjek i prostor*, 9 (1987.), 14–15.

JURIĆ, ZLATKO, Školski forum u Zagrebu 1893.–1906. g., u: *Prostor*, 7 (1999.), 49–68.

JURIĆ, ZLATKO, Školski forum u Zagrebu, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, (ur.) Vladimir Maleković, knjiga I, Zagreb, 2000., 49–68.

KNEŽEVIĆ, SNJEŠKA, *Zagrebačka Zelena potkova*, Zagreb, 1996.

KNEŽEVIĆ, SNJEŠKA, Ciglana – izgubljeni trg, u: *Zagreb u središtu*, Zagreb, 2003., 155–185.

KNEŽEVIĆ, SNJEŠKA, *Zagrebački povijesni trgovi, parkovi i neke ulice*, (ur.) Katarina Horvat-Levaj, Zagreb, 2020.

KRAŠEVAC, IRENA, Legalne kopije. Zbirke odljeva antičke skulpture, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija Original u skulpturi*, 28–29 (2010.), 195–208.

KRŠNJAVI, ISO, *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike*, (priredio) Ivan Krtalić, Zagreb, 1896.

KRŠNJAVI, ISO, *Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba. Iz mojih zapisa*, Kolo Matice hrvatske, 1905.

KRŠNJAVI, ISO, Autobiografija, u: *Vijenac*, 5 (1927.), 116.

KRŠNJAVI, ISO, *Zapisci. Iza kulisa hrvatske politike*, (priredio) Ivan Krtalić, sv. I. i II., Zagreb, 1986.

MALLGRAVE, HARRY FRANCES, *Gottfried Semper. Architect of the Nineteenth Century*, New Haven & London, 1996.

MARUŠEVSKI, OLGA, Grad za pedeset tisuća stanovnika, u: *Kaj*, 1 (1983.), 49–63.

MARUŠEVSKI, OLGA, *Iso Kršnjavi kao graditelj. Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, Zagreb, 1986., 203–214.

MARUŠEVSKI, OLGA, *Školski forum Ise Kršnjavog*, Studije Muzeja Mimara, 8, (ur.) Tugomir Lukšić, MGC, Zagreb, 1992.

MARUŠEVSKI, OLGA, Školski forum, u: *Iz zagrebačke spomeničke baštine*, (priredio) Irena Kraševac, Zagreb, 2006., 212–234.

MARUŠEVSKI, OLGA, *Iso Kršnjavi kao graditelj. Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*, II. izdanje, (ur.) Irena Kraševac, Zagreb, 2009.

MUHOBERAC, VESNA, et. al. (ur.), *Monografija Pete. 1938. – 2008. 70 godina Pete gimnazije*, Zagreb, 2008.

RADOVIĆ MAHEČIĆ, DARJA, Sekvenca secesije – arhitekt Lav Kalda, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30 (2006.), 241–264.

RAPO, VESNA, *Pariška soba – Hrvatski školski muzej: uspjesi hrvatskoga školstva na izložbama druge polovice 19. stoljeća*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2006.

RATKOVIĆ BUKOVČAN, LADA (ur.), *Muzej Mimara: 30 godina djelovanja – 30 godina s vama*, katalog izložbe, Muzej Mimara, 17. 7. 2017. – 30. 9. 2017., Zagreb, 2017.

SITTE, CAMILLO, *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, Beč, 1889.

ŠIMETIN ŠEGVIĆ, FILIP, *Patriotizam i bunt. Franjo Josip I. u Zagrebu 1895. godine*, Zagreb, 2014.

ŠTULHOFER, ARIANA – MURAJ, IVA, Srednjoškolsko igralište u Zagrebu, u: *Prostor*, 26 (2003.), 125–134.

WAGNER-RIEGER, RENATE, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien, 1970.

VI. 3. Elaborati

Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istražnih radova u interijeru i eksterijeru Muzeja Mimara. Mural – obrt za konzervatorsko-restauratorske usluge, voditelj: Marko Buljan, mag. art. konzervator restaurator, Čepin, srpanj 2021.

Elaborat ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije, Konstrukta d. o. o. za projektiranje i nadzor, voditelj: Antonio Maglov, dipl. ing. građ., Zagreb, lipanj 2021.

Muzej AT Mimara, Glavni projekt – statički proračun, Tehnički opis konstrukcije, autori: Božidar Šneler i Zlatko Meštrović, Zagreb, kolovoz 1986.

Projektni program za adaptaciju zgrade na Rooseveltovom trgu u Muzej Ante Topić Mimara, prijedlog, Zagreb, srpanj 1986.

VI. 4. Mrežni izvori

<https://virtualna-izlozba.mimara.hr/muzej-mimara-2/> (pristupljeno 15. rujna 2021.)

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE

UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE

Klasa: UP/I-612-08/18-03/0367

Urbroj: 532-04-01-01-01/6-19-10

Zagreb, 11. veljače 2019.

Ministarstvo kulture rješavajući o zahtjevu dr. sc. Katarine Horvat Levaj, znanstvene savjetnice u trajnom zvanju iz Zagreba, na temelju članka 100. stavka 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine br. 69/99, 51/03, 157/03, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 44/17 i 90/18) i članka 11. stavka 1. Pravilnika o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine, br. 98/18), u postupku izdavanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, na prijedlog Stručnog povjerenstva za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, donosi

RJEŠENJE

1. Utvrđuje se da je **dr. sc. Katarina Horvat Levaj iz Zagreba**, OIB: 99892584662, stručno osposobljena za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara iz **članka 2. stavka 1. točke 5.** Pravilnika o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i to za **izrada konzervatorskih elaborata za nepokretno kulturno dobro** te joj se izdaje dopuštenje za obavljanje navedenih poslova.
2. Osoba iz točke 1. ovoga Rješenja dužna je o svakoj promjeni glede ispunjenja propisanih uvjeta za obavljanje poslova iz točke 1. ovoga Rješenja, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od 8 dana od nastale promjene.
3. Po izvršnosti ovoga Rješenja, osoba iz točke 1. ovoga Rješenja, upisat će se u Upisnik specijaliziranih fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pod rednim brojem **3130**.

Obrazloženje

Dr. sc. Katarina Horvat Levaj, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju, podnijela je Ministarstvu kulture zahtjev za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara prema Pravilniku o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine, br. 98/18).

Navedenom zahtjevu priložene su preslike diplome profesora povijesti umjetnosti i arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu od 5. ožujka 1982. i doktorata Sveučilišta u Zagrebu od 1. prosinca 1995., popis obavljenih poslova na kulturnim dobrima te Izjava o poduzimanju potrebnih mjera iz članka 7. citiranog Pravilnika. Sukladno članku 10. stavku 1. i 2. citiranog Pravilnika, u postupku izdavanja dopuštenja, zatraženo je stručno mišljenje nadležnoga tijela.

Stručno je povjerenstvo na temelju priložene dokumentacije i stručnih mišljenja Konzervatorskog odjela u Varaždinu od 19. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Krapini od 8. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Dubrovniku od 6. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Rijeci od 5. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Požegi od 31. listopada 2018. i Konzervatorskog odjela u Osijeku od 29. listopada 2018., a sukladno članku 11. stavku 1. cit. Pravilnika, utvrdilo da postoje propisani uvjeti za obavljanje poslova iz čl. 2. st. 1. toč. 5. Pravilnika: izrada konzervatorskih elaborata za nepokretno kulturno dobro.

Fizička osoba kojoj je Ministarstvo kulture izdalo dopuštenje, dužna je poslove zaštite i očuvanja kulturnog dobra obavljati sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i propisima donesenim na temelju toga Zakona, sukladno članku 13. stavku 1. citiranog Pravilnika. Fizička osoba kojoj je Ministarstvo kulture izdalo dopuštenje, dužna je o svakoj promjeni glede ispunjavanja uvjeta propisanih citiranim Pravilnikom i drugih podataka vezanih uz njezino poslovanje, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od osam dana od nastanka promjene radi unošenja izmjena u Upisnik, sukladno članku 12. stavku 1. citiranog Pravilnika.

Sukladno članku 100. stavku 5. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i članku 11. stavku 3. citiranog Pravilnika, a po izvršnosti ovoga Rješenja, upisat će se dr. sc. Katarina Horvat Levaj u Upisnik specijaliziranih fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, u kojemu će se evidentirati za koje je poslove ista dobila dopuštenje.

Iz gore navedenih razloga riješeno je kao u izreci ovoga Rješenja.

Uputa o pravnom lijeku:

Protiv ovog Rješenja nije dopuštena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor tužbom nadležnom Upravnom sudu. Tužba se podnosi u roku od 30 dana od dana dostave ovog rješenja. Tužba se predaje nadležnom Upravnom sudu neposredno u pisanom obliku, usmeno na zapisnik ili se šalje poštom. Uz tužbu se dostavlja izvornik ili preslika ovoga Rješenja za Upravni sud, prijepis tužbe i priloga za tuženika, a ako ih ima i za svaku zainteresiranu osobu.

POMOĆNIK MINISTRICE

Davon Trupković, dipl. ing. arh.

Dostavlja se:

1. dr.sc. Katarina Horvat Levaj, Institut za povijest umjetnosti, Ul. grada Vukovara 68, 10000 Zagreb (s povratnicom)
2. Konzervatorski odjeli Ministarstva kulture, svi
3. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu
4. Upisnik fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, ovdje
5. Pismohrana, ovdje

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE

UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE

Klasa: UP/I-612-08/18-03/0274

Urbroj: 532-04-01-01-01/6-18-6

Zagreb, 6. srpnja 2018.

Ministarstvo kulture rješavajući o zahtjevu Ivane Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba na temelju članka 100. stavka 1. i 3. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", br. 69/99, 51/03, 157/03, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14 i 44/17) i članka 11. stavka 1. Pravilnika o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", br. 74/03, 44/10), u postupku izdavanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, na prijedlog Stručnog povjerenstva za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, donosi

RJEŠENJE

1. Dopušta se **Ivani Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba** obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara iz članka 2. stavka 1. točaka 1., 2. i 3. Pravilnika o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i to **istraživanje i proučavanje nepokretnog kulturnog dobra, dokumentiranje nepokretnog kulturnog dobra te izrada idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru.**

2. Utvrđuje se da Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba ispunjava sve uvjete propisane citiranim Pravilnikom za obavljanje poslova iz toč. 1. izreke ovoga rješenja.

Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh., dužana je o svakoj promjeni glede ispunjenja propisanih uvjeta za obavljanje poslova iz toč. 1. izreke ovoga rješenja, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od 8 dana od nastale promjene.

3. Ovo dopuštenje daje se na vrijeme od pet godina.

4. Rješenjem Klasa: UP/I-612-08/02-01-1243, Urbroj: 532-10-1/16-02-05 od 30. prosinca 2002. godine, Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba, upisana je u Upisnik specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pod rednim brojem **193**.

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI	
Primljeno: 12.07.2018.	
Broj: 193-22-1-18	Prilog: 1

- 163

Obrazloženje

Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba podnijela je Ministarstvu kulture zahtjev za produljenje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara prema Pravilniku o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Navedenom zahtjevu priložene su preslike diplome Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu od 17. lipnja 1996. i rješenja o upisu u Imenik ovlaštenih arhitekata od 19. studenog 1999., popis kulturnih dobara i poslova na kojima je podnositeljica zahtjeva radila, opis tehničke opremljenosti te Izjava o poduzimanju potrebnih mjera iz članka 7. Pravilnika.

U provedenom postupku utvrđivanja uvjeta za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, sukladno članku 10. stavku 1. navedenog Pravilnika, o radovima podnositeljice zahtjeva zatražena su stručna mišljenja nadležnih konzervatorskih tijela.

Stručno povjerenstvo je na temelju priložene dokumentacije i stručnih mišljenja Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu od 29. svibnja 2018., Konzervatorskog odjela u Osijeku od 29. svibnja 2018. i Konzervatorskog odjela u Sisku od 8. lipnja 2018., a sukladno čl. 10. st. 4. Pravilnika, utvrdilo da postoje propisani uvjeti za obavljanje poslova iz čl. 2. st. 1. toč. 1., 2. i 3. Pravilnika: istraživanje i proučavanje nepokretnog kulturnog dobra, dokumentiranje nepokretnog kulturnog dobra te izrada idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru.

Prema odredbi članka 12. uvodno cit. Pravilnika ovo se dopuštenje daje na vrijeme od pet godina, a podnositelj zahtjeva kojemu je ono izdano može šest mjeseci prije isteka važenja dopuštenja Ministarstvu kulture podnijeti zahtjev za njegovo produljenje.

Podnositelj zahtjeva kojem je izdano dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, odnosno odgovorna osoba dužan je o svakoj promjeni glede ispunjenja Pravilnikom propisanih uvjeta, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od 8 dana od nastale promjene, sukladno članku 13. stavku 1. Pravilnika.

Sukladno članku 100. stavku 3. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i članku 11. stavku 3. Pravilnika po pravomoćnosti ovoga rješenja, izvršit će se upis podnositelja zahtjeva u Upisnik specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, u kojem će se evidentirati da je dobio dopuštenje za obavljanje poslova iz toč. 1. izreke ovoga rješenja.

Iz gore navedenog riješeno je kao u izreci.

Uputa o pravnom lijeku:

Protiv ovoga Rješenja može se izjaviti žalba Povjerenstvu za žalbe pri Ministarstvu kulture u roku od 15 dana od dana dostave Rješenja. Žalba se izjavljuje ovome tijelu neposredno ili šalje poštom preporučeno.

POMOĆNIK MINISTRICE

Davor Trupković, dipl. ing. arh.

Dostavlja se:

1. Ivana Haničar Buljan, d.i.a., Institut za povijest umjetnosti, Ul. grada Vukovara 68, 10000 Zagreb (s povratnicom)
2. Konzervatorski odjeli Ministarstva kulture, svi
3. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu
4. Upisnik specijaliziranih fizičkih i pravnih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, ovdje
5. Pismohrana, ovdje

ISBN 978-953-7875-97-8